ספר

אור מנשה

עיונים בדרכו הנהגותיו ופעלו, תולדות וזכרונות
ימי חייו ותיאורים מדיוקנו של מרן הגאון הצדיק
רבי מנשה עזריאל מלול זצוק״ל זיע״א

מאת

הרב אליהו שמעון מלול

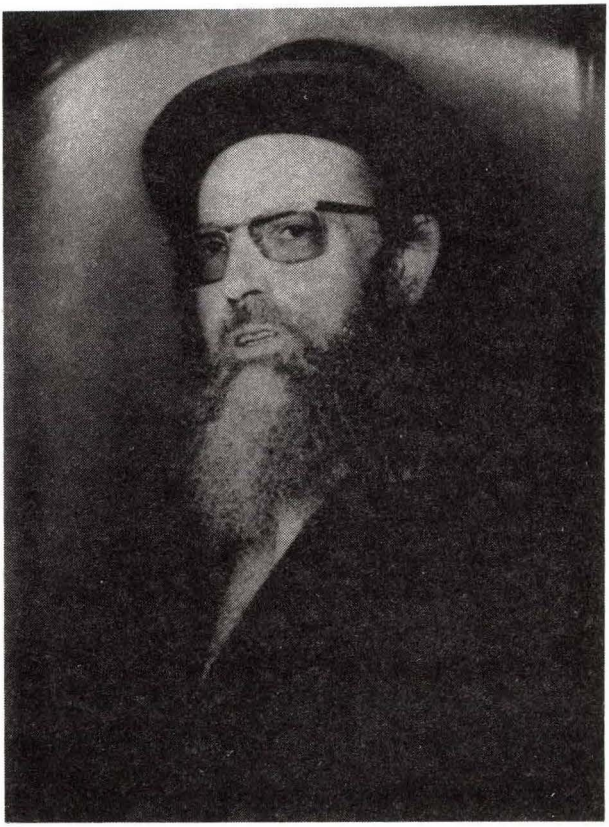
Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

ירושלים תשמ״ה
יד הרב מלול • אור מנשה מפעלים תורניים

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

©
כל הזכויות שמורות למחבר

נדפס במגמה לאומנויות הדפוס קרית נוער ירושלים

תמונת מרן הגאון הצדיק כמוהר״ר
רבי מנשה עזריאל מלול זצוק״ל זיע״א
מרא דאתרא ואב״ד דקיסרי, אור עקיבא

״והיו עיניך רואות את מוריך״ (ישעיה ל, כ)

תוכן הענינים

הקדמה 9

פרק ראשון: **תפארת בנים אבותם** 13
לידתו — רבי יוסף מלול זיע״א — בית אבא — שלשלת היוחסין — הני נשי במאי זכיין.

פרק שני: **ימי נעורים** 19
כך היא דרכה של תורה — הוי גולה למקום תורה — מרבה ישיבה מרבה חכמה — דרכו ושיטת לימודו.

פרק שלישי: **בשדה החינוך והרבנות** 25
הסמיכה בזמן התלמוד — הרבנות בעבר — הרבנות בהווה — חכמת נשים בנתה ביתה — ר״מ בישיבת אוצר התורה — דרכו בחינוך וההוראה — מרביץ תורה.

פרק רביעי: **העליה לארץ ישראל** 37
חבת הארץ — ארץ חמדה — כיסופין לארצנו הקדושה.

פרק חמישי: **הנהגותיו והליכותיו** 44
הליכות מלכי בקודש — תורה לשמה — תלמוד תורה כנגד כולם — הבית הפתוח לכל — נהג נשיאותו ברמה — כוחו של ניגון — הכל בידי שמים — עושה השלום — הבריחה מן המפלגתיות.

פרק שישי: **בקיסרי לאורו של רבי עקיבא** 57
מבוא — הצעת הרבנות — בורח מן הרבנות ומן השררה — כי אתה תבוא את העם הזה — סוד ההצלחה — מסירות נפש — מרבה צדקה מרבה שלום — בחיים הציבוריים והמועצה הדתית.

פרק שביעי: **פעולותיו ומפעליו** 67
מבוא — א. בתחום הכשרות — ב. שבת — ג. ערובין — ד. טהרת המשפחה — ה. בתי כנסת — ו. תלמוד תורה כנגד

כולם — ז. חברת תהילים ומשניות — ח. תשמישי קדושה — ט. חופה וקדושין — י. עניני בית דין — יא. חברת חסד ואמת — יב. קרן קמחא דפסחא וקרן גמ״ח כללית — יג. ביהכנ״ס המרכזי בית יוסף — יד. עושה נפשות לאבינו שבשמים — טו. מועדים וזמנים — טז. תכניותיו להחזרת העטרה ליושנה — יז. תכניותיו הרבות להמשך קידום ופיתוח — חי. מצודתו פרוסה — ידיד ה׳ וידיד הבריות.

פרק שמיני: **צדיק באמונתו יחיה** 83
בנתיבות האמונה — שבע יפול צדיק וקם — סוד ההשפעה — כבשונה של נפש — תורה וגדולה במקום אחד.

פרק תשיעי: **אשכבתא דרבי** 90
כי לא ידע האדם את עתו — למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו — בין שני עולמות — ונר אלהים טרם יכבה — עליונים מבקשים את רבי — נשבה ארון הקודש — רכב ישראל ופרשיו — ויהי בנסוע הארון — לפני ה׳ תטהרו — ישיבה על קברו — כנגד זקניו כבוד — המאור שכבה.

פרק עשירי: **המשך השפעתו** 106
מורשתו הרוחנית מובאת לדפוס — השרשרת נמשכת.

פיוט וקינה: 115
א. פיוט לל״ג בעומר — ב. פיוט אנא מוני המשך גירסה והוספה — ג. פיוט למעלת מורנו (נכתב בחייו) — ד. פיוט אם אדם יחי — ה. פסוקים לחנוכה — ו. קינה על פטירת הגר״י מלול זיע״א — ז. קינה על פטירת הגר״י מלול זיע״א — ח. קינה על פטירת הרמ״ע מלול זיע״א — ט. קינה על פטירת הרמ״ע מלול זיע״א — י. קינה על פטירת הרמ״ע מלול זיע״א — יא. תפילה וסגולה.

נספחים: 129
א. מן המקורות — ב. רשימה ביבליוגרפית — ג. מכתבי המלצה ועידוד — ד. ביוגרפיה כרונולוגית.

צילומים: 141

הקדמה

הקב"ה מתעסק בשבחן של צדיקים
לפרסמן (מדרש רבה, במדבר א')

"ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד" (דניאל י"ב ג') "מה כוכבים אין אורו של זה דומה לזה אף צדיקים כן" (ספרי פרי עקב).
בשבח והודיה להשי"ת שעזרני עד כה, ובתפילה על העתיד, מגיש אני בזה לקוראים הנכבדים את הספר "אור מנשה", תולדות וזכרונות ימי חייו של מורנו הרב הגאון עטרת תפארת רבי מנשה עזריאל מלול זצוק"ל. ברטט ובדמע בקול נהי ובכי — אנסה לכבוש סערת לבבי השומם, ולשרטט ולו במקצת קוים אחדים לדמותו האצילה, לבטא במעט את אבילות הנפש, ולהבין את גודל האבידה. מאידך ברור לי שכל מה שאכתוב אין בכוחו לבטא מה היה באמת.
איתא במדרש קהלת, בשעה שאדם נפטר מן העולם, הקב"ה אומר למלאכי השרת, צאו וראו מה הבריות אומרים עליו, על כן, מן הראוי היה לנו להאזין מה אמרו כל תלמידיו חבריו ידידיו ומכריו, משנודע להם על דבר האסון הכבד שפקד אותנו, ולקיים "בן יכבד אב" נגשתי למלאכת הקדש בלב קרוע ומורתח ישבתי זמן רב לרכז את כל החומר הרב אשר מצאתי בכתובים ומפי השמועה כתבתי את כל אשר ראו עיני ואת כל אשר שמעו אזני, עשיתי לילות כימים בהכנת החומר, לא נתתי שינה לעיני ותנומה לעפעפי, חפשתי חקרתי ודרשתי את כל אותם הפרטים החשובים הרבים בחייו של מורנו זצוק"ל.
לאחר כל המאמצים הרבים עלה בידי בסיעתא דשמיא לרכז את כל החומר הרב הזה ולאגדו לאלומה אחת, לחוקו בעט ברזל ועופרת, למען יעמדו ימים רבים לזכרון עולם לדור דורים, ולמען ידעו בניו אחריו "את הדרך אשר ילכו בה" ישמשו הדברים נר לזכרה של הנשמה הגדולה שהלכה מאתנו לגנזי מרומים, אשר זכינו להסתופף בצילה.

והנה אם אמרתי, אספרה לדור כדרך מוציא לאור, מעט מזעיר על הליכותיו — דרכיו וצדקתו, זאת משום שהוא לא סיפר מעולם על עצמו ואורחותיו, ולוא גם לבני המשפחה, "צריך לעשות ולא לספר" מעיר היה כבאגב אורחא.

היה מהעושים ואינם מספרים עם חוויותיו קשייו והתלבטויותיו, התחבט בינו לבין עצמו והותירם בדפי רשימות רבים, אשר מצאנו אחרי השבעה במגירות שלחן עבודתו. בקראנו דפים אלו ואחרים עלתה והתגלתה לנו במלוא היקפה דמותו ואישיותו הרבגונית.

הוא לא הרבה לספר לנו על עברו ופעילותו, אך תמיד הדגיש בפנינו את ההכרה שבעשיה וההתרחקות מהבטלה כרחוק מזרח ממערב. תמיד היתה לו — הרגשה שהזמן אץ רץ וחבל על כל רגע שחולף. לוחם שלחם את מלחמתה של תורה בחיי היום יום, כאיש מן השורה שכל מחשבותיו ואורחותיו התנהלו סביב רעיונה.

מאוחר יותר נתגלו רשימות בכתב יד קדשו, את אשר הגה וחשב בימי משבר ומכאוב ובימים של שמחה. כך השכיל לחיות עם עצמו את הצער והשמחה. מאידך את תכונותיו הנעלות והיחודיות הכירו היטב ידידיו ומקורביו הרבים, אשר ידעו והוקירו את דמותו הנעלה.

בצינעה יתרה פילס את נתיב חייו בלי שבקש להתבלט במעשיו, עולמו עולם התורה, הרוחניות והמעש. חיי תורה ועבודה ונושאים שברוח התקדשו איפוא בכל סיפור חייו, אשר כל קיומו כל הויתו, קרבן עולה על מזבח אהבה לישראל ולאלוקיו.

סהדי במרומים שמתוך ידיעתי הברורה שהכרתי את מורי ורבי אדוני אבי הרב זצוק"ל, כותב אני את כל הדברים האלה להלן בספר זה.

ידוע לכל שהוא ברח תמיד מן הכבוד, וכל דרכיו ומעשיו היו לשם שמים, לכבודה של תורה. אהב את המלאכה ושנא את הרבנות, ושמש ברבנותו רק בגלל שנאלץ לקבל עליו את התפקיד ומפני שאילצוהו אחרים.

אהב את הזולת, כיבד כל אדם וחס על כבוד שמים. מעולם לא סיפר בגנותם של אחרים, וכשאחרים היו באים לספר לו, אוטם היה אזניו משמוע, ולבד מבקש היה לדעת את האמת לאמיתה ולא היה חי מפי השמועה.

בדרשותיו ונאומיו הרבים בבתי הכנסת התמקד בעיקר על נושא איסור לשון הרע ורכילות, הקדיש את כל כוחותיו ומרצו עבור בני קהילתו מעומק ליבו הטהור והשלם. כל מעשיו וכוונותיו בכל שנות חייו היו אך ורק לשם שמים לקדש שמו יתברך ולהגדיל תורה ולהאדירה.

ואנא חלא בר חמרא, הקטן והצעיר הכותב בברור ובבהירות, שאל לנו

להרהר ח"ו אחר מעשה הראשונים, וי"אם הראשונים כמלאכים אנו כבני אדם" וכו', (שבת קיב) וכבר לימדונו חז"ל בקדושתם, כי כל המהרהר אחרי רבו כאילו מהרהר אחרי השכינה, של "ושכנתי בתוכם". כמה הם בני עליה אלה בדור זה לא אדע, אבל אחת שאין לי ספק, שכמה שהם, מורנו הרב — היה אחד מהם.

היתה לו סגולה מיוחדת "סגולת השמחה", שופע עליצות ובדיחות הדעת, עוד בהיותו אברך צעיר היה מחמם את הלבבות בדבריו ומעלה את כולם לספירות העליונות. היה בו מזוג נאה של בינה וענוה, של פשטות וחן, ויותר ממה שדרש הוא מאחרים, דרש תמיד מעצמו. כך נתחבב בעיני כולם וכך עלה ונתעלה. דיוקנו, דיוקן רב אנפין ועשיר גילויים וגוונים אשר פעולתו משתרעת על פני שטחים רבים.

רק בימי האבלות, השבעה ולאחריהם, משבאו תלמידיו ידידיו ומכריו מימי הראשית וסיפרו לנו איש איש בלשונו הוא על "האדם ופעלו" רק אז ומפיהם, נפתח לנו צהר אחר להכרתו, דברים עליהם לא דיבר ולא סיפר אך עבורם פעל עשה ולהם הקדיש את כל חייו. קהל רב שעבר על פני המשפחה בימי אבל השבעה, נתן ביטוי לסגולותיו המיוחדות, כאיש צבור רב פעלים, כידיד מסור ונאמן, כמחנך דגול — וכגאון המחונן בקסם אישי רב. מפליאים במיוחד קשריו הנרחבים והמסועפים עם אנשים ואישים מכל שכבות הציבור.

וזאת למודעי, כי בספר זה "אור מנשה" כללתי את תולדות וזכרונות ימי חייו, עיונים בדרכו הנהגותיו ופעלו, תיאורים מדיוקנו ונקודות הסטוריות וביבליוגרפיות של מורנו הרב זצוק"ל, עם זאת אני מרגיש שעדיין לא מיציתי את כל הענינים והחומר הרב שיש. מאידך ספר זה מעט הכמות ורב האיכות שופך אור על דברים רבים שלא היו ידועים לציבור הרחב.

כמו כן כתבתי והוספתי דברים אחדים על המשפחה בכלל, ועל בית אבא בפרט, דברים שלא היו ידועים לכל, וזה פירסום ראשוני בדפוס כפי הנראה לענ"ד. כתבתי ופרטתי דברים על מורנו הרב עצמו, מצד יחוס עצמו וכן מצד זכות אבות שזה המוצא המשפחתי, וכדאיתא במסכת מנחות (נ"ג.) אמרי ליה רבנן לרבי פרידא: רבי עזרא, בר בריה דרבי אבטולוס, שהוא עשירי לרבי אלעזר בן עזריה, שהוא עשירי לעזרא קאי אבבא, עומד ומחכה להתקבל על ידי מר. אמר להו רבי פרידא: מאי כולי האי? שאתם מיחסים אותו כל כך? אם בר אוריין הוא יאי (אם בן תורה הגון מאוד) אי בר אוריין ובר אבהן יאי ויאי, ואי בר אבהן ולא בר אוריין תאכל אותו האש. אמרו לו: בר אוריין הוא, אמר להו: יכנס ויבא, עכ"ל.

וע"ש בפרש"י ז"ל. במילים קצרות אלה הגדיר רבי פרידא את **שני** היסודות שעליהם נשען בית ישראל, ושנים הם העקרונות שעליהם מתבסס עתידו ומעמדו של האדם מישראל: א) המוצא המשפחתי. המשפחה מטביעה את חותמה ומעצבת את דמותו הנפשית של בן המשפחה. אנו קוראים לזה "זכות אבות" כי זכות מיוחדת היא לאדם שיש לו אבות ולהיות בר אבהן. לתפקידים ציבוריים וחברותיים היו בוחרים אנשים בעלי תכונות נפשיות מיוחדות, לרבות גם זכות אבות, כי חשוב מאד לגבי המנהיג שיהיה בעל חינוך מתאים מבית אבותיו. זה עוזר לו הרבה במילוי תפקידו הציבורי־חברותי. ובירושלמי (תענית פ"ה ה"א) נאמר כי בשעה שמינו את רבי אלעזר בן עזריה בתור נשיא, היה רבי עקיבא יושב ומצטער ואומר: לא שהוא בן תורה יותר ממני, אלא שהוא בן גדולים יותר ממני, אשרי אדם שזכו לו אבותיו, אשרי אדם שיש לו יתד להתעלות בה ומה היתה יתידתו של רבי אלעזר בן עזריה? שהיה עשירי לעזרא. ב) יחוס עצמו. דהיינו אם הבר אבהן חושב שאפשר להסתמך על אבותיו בלבד, מבלי שגם הוא יוסיף על מעשי אבותיו, אינו אלא טועה וכך לימדו אותנו חז"ל (אבות פ"ב י"ב) "התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך" ואל תסתמך על ירושה וזכות אבות בלבד. האדם צריך להשתדל להיות בר אוריין בזכות עצמו ולשלב את זה עם יחוסו המשפחתי הבר אבהן. כאן בספר זה השתדלתי לפרט ולהבהיר את שני הצדדים עד כמה שידי מגעת, עם זאת יודע אני שפסחתי על דברים רבים אחרים ובע"ה אנו תפילה שיראו אור בקרוב.

ובצאתי מן הקודש, "אברך את ה' אשר יעצני" שהחייני וקיימני והגעני עד הלום לגמור בכי טוב סדור והדפסת הספרים "אלפי מנשה" ו"אור מנשה" אשר היו הראשונים בסדרת הספרים הבאים שיודפסו בע"ה. ואני תפלה להשי"ת ויתעלה שמו, שיתקבלו הדברים ברצון בשמחה ובאהדה לפני כל התלמידים, הידידים והמכרים, די בכל אתר ואתר, ויהיו דברי אלה לכבוד ולרצון ולנר למורנו הרב לפני אדון הכל.

ובחתימת הדברים, הנני קובע בזה ברכה מיוחדת והכרת תודה לכל אלה אשר עזרו לי בכתבי היד ובהכנת הספרים לדפוס כל אחד לפי דרכו, יה"ר שיתברכו ממרומים בכל מילי דמיטב. ואשא כפי בתפלה להשי"ת שיאריך ימי ושנותי בטוב עם רעיתי היקרה שנזכה בע"ה לראות נחת מכל יוחל"צ לתורה וליר"ש טהורה, וזכות אבותינו הקדושים זיע"א, תעמוד לנו שלא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו וזרע זרענו עד עולם, אכי"ר. כ"ד הקטן שבקטנים, עבד נאמן לאוהבי התורה ולומדי' המצפה לתשועת ה' הקרובה על עמו ועל נחלתו.

אליהו שמעון מלול

פרק ראשון

תפארת בנים אבותם

"עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם" (משלי י"ז, ו)
"האבות עטרה לבנים והבנים עטרה לאבות" (בר"ר פרשה סג.)

לידתו

מורנו הרב נולד בשנת "תפרח כשושנה" — התרפ"ח לפ"ג בעיר בני־מלאל שבמדינת מרוקו לאביו האדמו"ר הקדוש המלוב"ן המקובל האלהי הגאון רשכבה"ג רבי יוסף מלול זיע"א ולאמו הרבנית הצדקת מרת גדא־רובידה ע"ה.

רבי יוסף מלול זיע"א

אביו הגאון האדיר בתורה ובחכמה הצדיק הקדוש — המקובל האלהי — המופלג בתורה וביראת שמים טהורה — משיירי כנסת הגדולה — שריד לשושלת מפוארת — אילן היוחסין הידוע בגאוניותו ובצדקותו בקרב ציבור יהודי הקהילות במדינת מרוקו ואשר שמעו יצא לתהילה בכל קהילות ישראל שבמרוקו — כבעל מופת ומלומד בניסים — הן בגדולתו בתורה והן בחכמתו והן באהבתו לארץ ישראל.

מכל פזורי ישראל הריצו אליו שאלות ועל פיו ישק כל עולם הלומדים וגדולי התורה בעת ההיא. כל ימיו היה דבוק בדביקות עילאה בקודשא בריך־הוא ובאורייתא, בכנסת ישראל ובארעא קדישא. צדיק היה בכל דרכיו ואורחותיו וחסיד בכל מעשיו.

היה גדול בהלכה ושעוריו וספריו רצופים עמקות והיקף, חריפות ובקיאות, הבנה ורוחב. גדול במחשבתו בשירתו בחוויותיו ובמידותיו, לן בעומק פלפול הלכה ובונה שעוריו מאבני שיש של גמרא וסברא — איש השרשים והיסודות. אישיות חזקה בלתי מתפשרת.

ראש ישיבה מובהק לתלמידיו הרבים — רב ומורה בדעת תורה לצאן

מרעיתו ושלהבת כוסף למי שאמר והיה העולם. רבות שקד על לימוד תורת הנגלה והנסתר ונתקיים בו מאמר חז"ל "מי גילה רז זה לבני" — הוא דלה ממכמני ספרות הרז והקבלה גילה את הנעלם שבספרות חז"ל הגלויה ודלה את חכמת הרז שבנגלה. כל זאת עשה לא רק בדרך של למדנות מקיפה ועמקות מופלגת — כי אם על דרך הפשט ובעיקר בפשטות על דרך הזהר הברורה והבהירה שעוררה השתוממות והתפעלות — כיצד דברים שאודותם דובר לא היו נהירים בהירים ומתוקנים קודם לכן ואילו עכשיו הכל נהיר בהיר ומתוקן.

ממדותיו החשובות והיקרות — ענוה תמימות ופשטות עילאית, אהבת תורה ללא גבול ושיור, הרגשת הערבות והאחריות בעד כלל ישראל — ועל כולם ההתדבקות בחותמו של הקב"ה — האמת והשמעתה ברבים, ללא חת ומורא בשר ודם — אלה ועוד רבות תכונות היו משותפות לרב הדומה למלאך ה' צבאות.

גדולתו הרוחנית ומסירותו הרבה למען אחדות עם ישראל וקירוב לבבות ניכרת היתה בכל דרכיו ומעשיו. כאחד מגדולי התורה — סיני ועוקר הרים — היה חורז מתורה לנביאים מנביאים לכתובים, מכתובים למשנה וגמרא — ספרי וספרא ותוספתא — ראשונים ואחרונים. לא הניח דבר מדברי תורה שלא למד — לא התהלך ארבע אמות בלי תורה — והיתה אש תורה מלחכת אותו כלחיכתה מסיני.

רוב שעות היום היה מכונס באהלו ועוסק בתורה — ומשהיה עולה על משכבו רק למנוחה בלבד תוך כדי המשך עיון בספרים.

תלמידיו הרבים ומקורביו מספרים — שבקביעות היה קם בחצות הלילה בדקה המדוייקת של חצות הלילה — ומתפלל תיקון חצות כהוראת ספרי החי"ן — היה מתיישב על הריצפה חלוץ נעליים ואפר לראשו ומקונן על חורבן הבית, גלות השכינה וגלות ישראל.

ביתו שימש למקום תורה ובית ועד לחכמים — ובית זה קבע את הדרך הארוכה של בניו ובנותיו.

נקיות הדעת שבו, צלילות המחשבה, בהירות הרעיון וישרות ההגיון, דיבורו היה בנחת. שקל כל מלה ומלה. תנועותיו היו מדודות. כל הליכתו אומרת כבוד ואצילות. הופעתו שפעה טוב לב, ידידות ואהבת הבריות. הוא היה שנון, עינים פקחיות, מתנוצצות, חודרות ומחייכות בחכמה ומלטפות בחיבה. הרמוניה שלימה זו של תכונות שונות ונעלות, שבאו לידי ביטוי והתאמה בנפשו הגדולה היו פרי התפתחות של שנים עם מורשת אבות גדולים ושלשלת יוחסין קדושה, שהיתה — שזורה ומחוברת מחוליות חוליות של גאונים ואנשי מידות שונים, נבדלים זה

מזה ומשלימים זה את זה. זכה רבנו הקדוש רבי יוסף זיע״א להגיע למעלות ולמדרגות רמות בקדושה ובטהרה, זכה לרוח הקודש ולגילוי רזין טמירין עילאין קדישין מן השמים, כוחו היה גדול בחכמת הנסתר ובין גדולי המקובלים בדורו היה נחשב לאחד מיחידי הסגולה שכל רז לא אניס להו. שעוריו ושיטתו בקבלה, השקפותיו ואימרותיו היו חובקות זרועות עולם. דבריו העמוקים שרחף עליהן זוהר נפלא, זוהר של לבת־נשמה המקרנת חום ואור, אור הגנוז של רזין סתימין וטמירין.
נשמה אדירה וגבוהה, נשמה כוללת, מעוטרת בכל הגוונים, שתוקף גדולתה אינה רק מצד ההיקף שלה, אלא שבכל פרט וגוון עולה על כולם. המיוחד שבו שכלל בתוכו ובהנהגותיו משהו בלתי רגיל, התבודדות אצילה עם מלכו של עולם מחד, וסערת היומיום מאידך, ניגלה ונסתר, ״קדושא ואבדלתא״, כאחד מבני עליה גלוי ונסתר, מתייחד הוא עם בורא עולם ומצודתו פרושה על כל אירועי ההווייה, מרוכז בעולמו הפנימי ודעתו נתונה למציאות בשלל גווניה. נשמה כזאת, לפי דירוגה בחכמת הרזים, קרוצה שמים וארץ, מזמרת זמרת אמונה בבורא עולם ועמלה להבין כל אות ותג שבתורה, מקיפה תבל ומלואה ומדקדקת במצווה קלה כבחמורה, קשורה לכלל ישראל ורואה לשמחותיו ומצוקותיו של היחיד בישראל, מושכת בניגודיה החיצוניים אנשים ושכבות רוחניות שונות וקוסמת למעמיקים ראות איחוד בניגוד, שלימות בסתירה, שורש כל הכוחות הסגוליים. וכך מחידושיו הרבים ומתורתו אשר עדיין בכתובים מתגלים לעינינו מחזות נפלאים ואדירים, ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיזכנו לראות בהוצאת ספריו וכתביו הרבים.

בית אבא

בבית זה — באוירה של תורה וצדקות — שומע הוא חכמה ומוסר מפי אביו הקדוש זיע״א בבית זה — היו תורה וגדולה·במקום אחד ובכל ערי הסביבה לא היו עוד כמו בבית זה הכנסות אורחים צדקה וחסד — תוך קירוב לבבות והענקת אהבה וחום לכל אדם שפקד את הבית.
כאן — הבן סופג חינוך לערכים גדולים ונעלים לאהבת תורה ואהבת ישראל — יראת שמים בתכלית — וזוכה להתעלות במעלות התורה, גמרא ש״ס ופוסקים.
תקופה זו קדמה ליציאתו ללימודים מחוץ לבית לישיבות הקדושות — הלימוד בצוותא עם אביו הקדוש זיע״א, עימו ישב ללמוד יום ולילה — בלילות החורף הקרים ובימות הקיץ החמים, שם אזנו כאפרכסת וקולט

כל מילה ומילה, דיבור ודיבור על אופנו היוצא מפיו הקדוש של אביו האדמו"ר זיע"א.
תלמידיו מספרים — כשאביו הקדוש זיע"א היה סח — נעשה העולם כולו תכליתי לדבר שבקדושה — פיו היה מפיק מרגליות של תורה ודעת, מוסר וחסידות, אבנים טובות בלשונו הרווה והשנון.
הם קיימו בילדיהם — מה שכתב המגיד הקדוש מקוזניץ זצ"ל על הפסוק "מראשית ערסותיכם תתנו לה' תרומה לדורותיכם" (במדבר ט"ו, כ"א). פירוש; מיד מהעריסה צריכים לתרום את הילדים לה', וזה למרות הקשיים שהיו אז בחינוך שכזה.

שלשלת היוחסין

על פי מסורת המשפחה מדור לדור, רשימות היוחסין, ועדויות בכתב ובע"פ מאב לבן, מתייחסת משפחת מלול, למשפחות גדולי החכמים והנכבדים אשר ישבו בארץ ספרד שנים רבות, וכן מוכח מספרי המחקר השונים, כי שלשת ענפי המשפחה דרו בניפרד בתשעה ערים, הענף האחד במשולש הערים ברסלונה, סרגוסה, ולנסיה, הענף השני במרובע הערים הדרומיות, קורדובה, גרנדה, סיביליה, מלגה, אשר בחבל אנדלוסיה שבספרד, והענף השלישי באזור חבל קסטיליה, בערים אבילה, וטולידו. המשפחות התחילו בנידודיהם עם תחילת הגירוש הגדול הנקרא גירוש ספרד בשנת רנ"ב, לערים השונות אשר בצפון אפריקה במדינות אלג'יר, תוניסיה, מצרים וכן לערים סלוניקי — יון ואיזמיר טורקיה. ורבים אחרים מצאצאי משפחה דגולה זו התיישבו בארץ מרוקו בערים השונות.
משפחת מלול הינה משפחה אחת, על אף שהקשר בין ענפי המשפחה השונים לא ברור לכל, המשפחה מסועפת מאוד לאילן יוחסין רחב ומורכב לענפיו, המונה רבנים גאונים, דיינים, ראשי ישיבות ומתיבתות, בעלי תורה וחכמה רבים, בחכמת ישראל ובמדעים השונים מהם אשר עלו והתישבו בארץ ישראל, ומהם אשר עדיין נמצאים בגולה בארצות חוץ לארץ. משפחה זו הינה שריד לשושלת מפוארת של חכמי וגאוני יהדות ספרד, ומאציליה בתקופתה הזוהרת. ישנם סימוכין רבים בספרים השונים בכלל ובספרי השו"ת בפרט,תיקצר היריעה מהכילם, אשר הם עדות והוכחה לכך. עם זאת אדגיש לקוראים, כי פעמים רבות יפגשו את השם מלול בלי יו"ד או עם יו"ד מילול, או בכינוי בן מלול או אבן מלול, כנהוג במקומם במערב ובערב. חלוקת דעות זו בדבר כתיבת השם המדויק קיימת בינינו עד היום הזה, וכוונת הכל לשמר את שם המשפחה הבסיסי וקרוב יותר למקור, וכפי שידוע לכל אחד מאבותיו

ואבות אבותיו עד היום הזה, וכל אחד מסורת אבותיו בידיו מדור לדור ויש לו על מי לסמוך, עד ביאת גואל צדק.

הני נשי במאי זכיין

אמו של הרב, הרבנית הצדקת מרת גדדא רובידא ע"ה בת הצדיק המפורסם לשם ולתהילה הגאון המקובל מוהר"ר רבי מימון מלכה זצוק"ל זיע"א, שזכה לשני שולחנות תורה וגדולה במקום אחד, וידוע בפי כל שבשנת הבצורת אשר פקדה את המדינה, ורעב כבד בארץ (מרוקו), הוא פירנס וכילכל את כל עניי העיר ואת כל התלמידי חכמים, ולומדי התורה במשך שנה תמימה עד שירדו גשמים, והוא סיפק את כל מחסורם. נתן מתנות רבות לנזקקים בסתר, ומספרים עליו בני עירו גדולות ונצורות. נהגו שהיו באים אליו מידי שנה בשנה במוצאי חג שביעי של פסח, בחגיגת המימונה, לבקש ולקבל את ברכתו לכל השנה כנהוג, והיה מברכם "לשנה טובה ולחיים ארוכים" והיה מחלק לכל באי ביתו באותו מעמד, חלב, חמאה, וקמח, ומנהג זה נשתרש ונשאר לדורות לבני הקהילה. עוד אמרו עליו, שמה שהוא נתן בידו באותו מעמד של החג, שרתה עליו הברכה לכל השנה, זכה הוא וקיים את התורה מעושר. גאון בתורה ופוסק הוראה והלכה ידוע, עניו וצנוע על אף גדלותו בתורה, ממשפחת רבנים מיוחסת, צדיקים וגאונים. אימה הרבנית הצדקת מרת עליא ע"ה היתה ממשפחת גדולים וקדושים. ובבית שכזה קיבלה הבת גדדא רובידה ע"ה את חינוכה, ואם אמרתי אספרה מעשיה הטובים, תקצר היריעה מהכילם, ולקיים "קמו בניה ויאשרוה" וכמאמרם ז"ל "בני בנים חשובים כבנים", ומה גם שאני עושה מה שמרן אבא הרב זצ"ל חשב לעשות, ולא הספיק להוציא מחשבתו הטהורה אל הפועל, יה"ר שדברים אלו יהיו כאילו הוא כתבם.

אזכיר מעט מהרבה, מזריזותה וחריצותה בהכנסת אורחים ובצדקת פזרונה לעניים, כל ימיה ידה פתוחה לפזר צדקה ובפרט לעמלי תורה. ביתה היה בית ועד לחכמים ולאורחים הגונים, לפעמים התגוררו תלמידי חכמים שבועות וחדשים שלמים בביתה בכבוד גדול,ומצאו מנוח לכף רגלם. היתה מתפללת כשדמעות עיניה שוטפות כנחל, ובעת אמירת זמירות, הלל והודאה להי מליאת שמחה וגיל יותר מהמוצא שלל רב. בחדש אדר שנת תשי"ח זכתה לעלות לארה"ק יחד עם אדוננו האדמו"ר הקדוש זיע"א, התגוררו הרחק משאון העיר, בעיירה נתיבות עזתה שבארץ הנגב. וביום שבת קודש דפרשת שמות הפטרת "הבאים ישרש" כ"ג לחדש טבת שנת תש"ך נפטרה לבית עולמה, ונטמנה למחרת ביום

כ״ד בו, בביה״ק העירוני חצרים, בעיר האבות באר שבע יע״א. דמותה האצילה תעמוד לעיני כל אלה שהכירו והעריכו את יושרה עדינותה, חכמתה ונדיבות ליבה. כל מי שהכיר אותה מקרוב, הרגיש שלפניו אשה עדינת נפש שהאצילות נסוכה על פניה. את האצילות ירשה ממשפחתה המפוארת ואילו חכמה וחסד השיגה בעצמה בכוחותיה. חכמתה היתה חכמת החיים, שלמדה מנסיון החיים שלה במה שעבר עליה, עליה אפשר לומר ״פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה״. כל מה שדיברה היה מלא חכמה, ידעה לייעץ ולהדריך, לשמוע מר לב ולתת לו עצה טובה. מדת החסד והרחמים היתה משרשת אצלה מהבית, שם הנחו אותה כדבר טבעי שצריכים לעזור לזולת. קיימה בלב תמים ״כפה פרשה לעני וידיה שילחה לאביון״, ביססה את הבית על יסוד החסד, חסד לפי תורתנו הקדושה, כי בלי חסד אין תורה. ״צופיה הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל״, גידלה עם בעלה אדוננו האדמו״ר הקדוש זיע״א את ילדיהם בתבונה ובמסירות, למרות המשברים שעברו עליהם בזמנים ההם. תמיד עמדה לימינו ועודדה אותו במעשיו הטובים והיתה שותפה נאמנה לו במשך כל ימי חייה, למען הפרט והכלל. היתה אשת חיל אמיתית, וכל השבחים שנאמרו ב״אשת חיל״ מתאימים לה במלואם. זכתה וב״ה השאירה דור ישרים מבורך, בנים ובני בנים תלמידי חכמים העוסקים בתורה וכו׳. חז״ל אמרו: ״מעשה אבות סימן לבנים״, הרי כאן לפנינו הדוגמא המופתית באהבת הזולת, אהבת עם ישראל, בהצנע לכת, הליכותיה הנאות והטובות, יאים היו מעשיה ויאה היה חינוכה. ואסיים פרק זה בכך, כי אינני בקי ברזי תכונות הנעלות ונאצלות כפי שמספרים על כך כל מכריה, אך אפשר היה ללמוד על הרבנית הצדקת ע״ה, מהליכותיה, משאה ומתנה ואהבתה למשפחה, כאחת הנשים הכשרות שבישראל, מסורה, נאמנה — כי באמונה היא עושה, ויהי זכרה ברוך.

פרק שני

ימי הנעורים

כך היא דרכה של תורה

איתא במס' אבות (פ"ו, ד) וז"ל: "כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, אם אתה עושה כן אשריך וטוב לך, אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב". בעודו יניק וחכים חשקה נפשו בתורה, וכבר נראו בו סימנים שלגדולות הוא נוצר, למדוהו מאוס ברע ובחור בטוב, הרחיקו ממנו כל תענוגי ילדים והושיבוהו בין ברכי חכמים, העמיסו עליו עול תורה ואספי לי' כתורא וינקהו דבש וחלב מתורת ה' תמימה, באמונה ויראת ה' טהורה. הוא לא רק למד תורה בשקידה מופלאה, מתוך מחסור עוני וסבל ויסורין מרובים, זאת היתה התקופה הקשה בחייו, והימים ימי בצורת וצנע, ורעב כבד אז בארץ, הוא אף הצטיין באהבת התורה ובדאגה להפצת התורה בקרב הנוער והצעירים, הסתפק בקב חרובים מערב שבת לערב שבת, חי בדוחק רב ובמצוקה כלכלית עם כל בני משפחתו, זמן רב עד ששפר עליהם, ונתהפך הגלגל ונתעשרו מאוחר יותר, (תקופה אחרת). נקי כפיים מיחידי סגולה, תמיד היה שגור בפיו מאמר חז"ל באבות הנז"ל. אותו מאמר הוא קיים בעצמו במלואו בילדותו ובצעירותו פשוטו כמשמעו, עת שגלה למקום תורה.

איש תם יושב אהלים במשמעות הנאצלת של המושג, כך הוא קיבל עליו את המשימה הקשה של יסוד ישיבות ות"ת בערים ובעיירות השונות בארץ מרוקו. הוריו השתדלו מאוד שיגדל בנם זה, נטע השעשועים לתורה למצוות ולמעשים טובים, ולכן לא חסכו עמל ויגיעה בדרך חינוכו וגידולו, באשר ראו בו מיוחד בין הבנים, בנעוריו הסתופף בחברתם של גדולי התורה ושאב מהם את תורתו, ובאותה דבקות של צעירותו, שקדן גדול וירא שמים מופלא, הוא נכבש כולו, ולא פלא כי נתעלה על כל בני גילו, כי לגדולות הוא נוצר. במכתב מיוחד שנכתב על ידו מאותה תקופה, אשר נמצא בין יתר אגרותיו, מספר הוא על דרך לימודו באותה תקופה, ועל התנאים הקשים שהוא עבר בעת לימודיו, וכמאמרם ז"ל על הפסוק

"זאת התורה אדם כי ימות באהל" דהיינו שאין התורה נקנית אלא במי שממית עצמו עלי', הוא זכה להמית עצמו על דברי תורה ואף זכה לכתרה של תורה. ובזה ניכרת גדלותו אשר כתלמיד זכה לקיים כבוד אבותיו. מקורביו מספרים, שכאשר היה עדיין פעוט כבר נראו ונתגלו בו סימני טהרה וקדושה גם יחד, ורוח אלהים אשר בקרבו החלה לפעמו, אשר כל רואיו הכירוהו כי זרע ברך הוא. חבריו וידידיו העידו עליו, כי לא שכח מעולם אף שעור אחד ממאות השעורים ששמע בישיבה מרבותיו, בור סיד שאינו מאבד טיפה, וכך הפך התלמיד למעיין שאינו פוסק וכנהר המתגבר והולך מצד עצמו, מתוך גישה עצמאית ומקורית. הוא תפס את שיטות הלימוד השונות שהיו קיימות בזמנו, וכל אלה סללו לפניו דרך מיוחדת להבנה ועמקות, דרך משלו כפי שבאה לידי ביטוי בחייו ובכתביו הרבים.

הווה גולה למקום תורה

איתא במס' אבות (פ"ד, י"ח) "רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחריך שחבריך יקימוה בידך ואל בינתך אל תשען".

אביו הקדוש זיע"א ראה בבנו זה כמיוחד בין הבנים ובעל כשרונות נעלים, ולכן עוד משחר ילדותו בהיותו בן ארבע הכניסו ללמוד ב"חדר" תשב"ר ובנוסף לכך דאג לו למלמד פרטי, בהיותו כבן שש עבר ללמוד בת"ת וישיבה בעיר בני מלאל, מרוקו. שם הצטיין במקרא, במשנה ובתלמוד, ורבותיו החליטו להעבירו לישיבה הגבוהה שבעיר מקנאס, בעיר מקנאס יצק מים על ידי רבותיו הגה"צ רבי רפאל ברוך טולדאנו זצוק"ל והרה"ג רבי שמואל חליוואה זצוק"ל. ובהיותו כבן שש עשרה עבר ללמוד בישיבה הגבוהה בעיר מראקש, מרוקו. כאן יצק מים ע"י רבותיו הגאונים הגה"צ רבי יעקב אדרעי זצוק"ל והגה"ג רבי יחיאל נחמני זצוק"ל, ועוד. בהיותו כבן ח"י שנים הוסמך לרבנות ולהוראה ע"י חכמי וגאוני רבני המערב, ובהן הגה"צ רבי רפאל ברוך טולידאנו זצוק"ל זיע"א, הגה"ג רבי יוסף משאש זצוק"ל זיע"א מעי"ת מקנאס יע"א, כ"כ בין כתביו ומסמכיו הרבים נמצאו תעודות נוספות שקיבל לאחר מכן מהגאונים הגה"צ רבי יעקב בירדוגו זצוק"ל והגה"ג רבי אלעזר בן לולו זצוק"ל והגה"ג רבי חיים דוד אבן סוסאן זצוק"ל וכן מהרבנים הגאונים הגה"ג רבי שאול אבן דנאן זצוק"ל והגה"ג רבי מיכאל ישכר אנקווה זצוק"ל והגה"ג רבי שמעון הכהן זצוק"ל זיע"א, כ"כ נמצאו בין כתביו הרבים מכתבי המלצות והסכמות על ענינים שונים. מתקופות שונות. על

תקופת לימודיו בישיבה מספרים חבריו, כי לא עבר זמן, ונעשה לאחד מהתלמידים המצויינים בישיבה והוא עודנו צעיר לימים, רבותיו קירבוהו ביתר שאת ובחיבה בלתי רגילה, זכה ונהנה מקירבה וחיבה זו כל זמן היותו על יד רבותיו, וקיים "הוי מתחמם כנגד אורן של חכמים" (אבות פ"ב, ט"ו).

כאן נתגלה תלמיד הפלא — שהפליא את רבותיו ואת חבריו בבקיאותו הגדולה שהלכה והעמיקה מיום ליום. מספיק היה לו לשמוע פעם־פעמיים את הקטע הנלמד בגמרא ובמפרשים — וכבר הדברים נחרתו במוחו כחקיקה באבן סלע.

רבותיו הגאונים — אשר זכה לינוק מהם תורה ודרך ארץ — ראו בו נשמה אדירה גבוהה מאוד — נשמה כוללת אשר לא יחסר כל בה, שהכל יאירו בה ועל ידה — בכל חלקי התורה, סדרי היראה ובכל הקניינים הלאומיים — ציון וירושלים יחדיו.

נשמה מופלאה אשר תוקף גדולתה — עולה על כולנה — עם ניב שפתיים ועריכת פה ולשון שהכל יכנעו לה — לקבל ממנה שפע ברכות — לקרא בשם ה' ולעבדו שכם אחד. רבותיו אהבוהו והעריכוהו עד מאוד — וצפו שעתיד להיות גברא רבא בישראל — כאן ובבית הוריו רכש לו נכסי צאן ברזל של אמונה, תורה, חכמה, צדקה וחסד — מידות טובות ומעשים טובים.

"כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה
יומם ולילה" (תהילים א', ב)

מרבה ישיבה מרבה חכמה

הבחור היניק וחכים, כבר היה מפורסם בקרב בני קהילתו כמתמיד להפליא, ובאותה מדה הכירוהו כירא שמים להפליא — בחור צעיר שאינו נראה בשום מקום רק בין כותלי בית המדרש, יומם ולילה. במרץ רב הקדיש כל עתותיו לתורה ולעשות חיל בלימודיו — ראשי ישיבתו ומנהליה אשר עמדו על סגולותיו ורוחב ידיעותיו הקדישו לו תשומת לב מיוחדת ולימוד אישי איתו — ש"ס ופוסקים והלכה למעשה.

לרגלי גאוני וצדיקי הדור — אשר בעפרם התאבק — ברוב ענוה משחר נעוריו ואשר הם היו לו לעינים בלימודיו והנהגותיו. הוא ספג בעומק נפשו את כל הידוריה וחומרותיה של תורתנו הקדושה — דקדוקי מצוות ופרטי מנהגים וליבו היה מלא חיבת היהדות ועם ישראל. מדבקותו בצדיקי הדור הושפע מאד — מדרכי צניעותם וסתרי דרכם — רבות

קלט מתורתם שנלמדה ביראה — ומאורח חייהם — ומיראה שהיתה צרופה באהבה — ומהנהגותיהם של כל צדיק וצדיק, מעלות הקדש הדומים למלאך ה'. הוא שתה בצמא את תורת רבותיו הגאונים — מיזג באורח טבעי דעות ושיטות, תפיסות והנהגות — הוסיף מדעתו ומנפשו — וסלל לעצמו דרך בלימוד התורה, בעבודת השם ובמחשבת ישראל. שנים רבות למד תורה ודעת מרבותיו הגדולים — פסע על הגשר בין נגלה לנסתר — ליכד סגולות שלכאורה מנוגדות הן — והתגבש כאישיות בעלת אותות היכר משלה למדנות בתבנית רחבה — נפשיות שופעת חום, ניקיון ופרישות בכל תנועה ודיבור — ענוה וצניעות — חותם חן ואצילות, צרוף של מוח מעמיק, נשמה נלהבת ומדות תרומיות בקומה מפוארת — שבמחיצתו שרויה ספורת בני עליה.

התמדתו היתה — באופן דלא פסק פומי' מגירסא — ותמיד היה מוסיף והולך התמדה על התמדתו — "וגדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעוה"ז ובעוה"ב" שנאמר "כי חיים הם למוצאיהם" (משלי ד') — כך אמר לי בשיחותיו האישיות מספר פעמים.

דרכו ושיטת לימודו

חבריו וידידיו מספרים — כי בתקופת לימודו בישיבה — היה תל התלפיות שרוב התלמידים חפשו את קרבתו והתרכזו מסביבו להנות מאורו המקסים, בחד"ת והבנה של תורה. אכן קיים חובת "דיבוק חברים" בצורה מושלמת ביותר.

כל ענין ששאלו ממנו היה נושא ונותן יחד עם חברו השואל עד סופו — לא הירפה ממנו עד שהענין נתלבן יפה יפה כל צרכו — וקיים גם "את והב בסופה".

דרכו זו, היתה אחר"כ אבן פינה בכל תקופות חייו שכולן היו פרשה אחת ארוכה של הרבצת תורה במסירות נעלה ביותר. בחר לעצמו בדרך למודים מיוחדת — ובשיטה פשטנית ועמקנית כאחת.

מגיל צעיר אימץ לעצמו שיטה זו — התמיד בש"ס ובפוסקים, והעמיק בדקדוקי הלשון העברית — עשה לילות כימים בלימודיו בהם ראה חיל וזכה להערכה והוקרה מאת מוריו ורבותיו הדגולים שהעריכו את ידיעותיו המקיפות וכושר הניתוח המיוחד.

בהשראת פרשנינו הפשטנים — הראב"ע, רש"י ורשב"ם — סלל את דרכו העצמאית בפרשנות הפשטנית — מלוא דרכו הפרשנית כלולה במפעליו המאלפים — ספריו הברוכים אשר עדיין בכתובים — הוא שלל בתוקף את ביקורת המקרא שצמחה בשדות זרים.

שיטת לימודו העיונית והמיוחדת — ומאמציו הרבים, היו תמיד להגיע לשרש הסוגיא, ולעומק הבנת הבעיה מכל היקפה. זכרונו — הטוב והמבריק — היה ממש פנומנלי "בור סיד שאינו מאבד טיפה".
במשך כל שנות חייו — הירבה לספר על תקופת לימודו זו — תקופה זוהרת בלימוד התורה ובהתעלות — אף בהזדמנויות שונות סיפר תמיד את החוויות והתקשרויותיו אל רבותיו בישיבות בהם למד ובנסיעותיו אל צדיקי הדור.

☆ ☆
☆

היה לו כושר החלטה מעולה,החלטותיו היו חד משמעיות ללא גורם היסוס, הניסוח בדבריו היה ברור, הן מבחינת הסגנון והן מבחינת התוכן. בדבריו הבהירים, ביושר הבנתו, בעומק שכלו ובתפיסתו המהירה, סגולות נעלות המתבלטות אף בחידושיו באלה שפורסמו, ובאלה שנשארו בכתבי היד ומחכים לגואל. חתר תמיד בהעמדת הדברים על אמיתותם ודיוקם, בלמוד למען אמיתה של תורה. בפעולה זו השתמש בבקיאותו העצומה ורבת הגוונים, שהכילה כל מקצועות התורה וחכמת ישראל,וגם הענפים הקרובים לה. ידיעותיו לא היו סטאטיות אלא דינמיות. החידוש הגדול בשיטת לימודו הוא, בזה שהעמיק בנתוחו ההגיוני והגיע לתמצית ההלכה. על ידי הערה במקום, או אף בפירושי מלים או בדיוק בלשון ובגירסא, הדברים נעשו מיושבים ומתורצים, כאלו מאליהם. קושיות חמורות של הרבה מהאחרונים ששקלו וטרו בהן התישבו כאילו מאליהן. שיטתו היתה אף להתחקות על שרשי הלכות ולהעמיד את הדברים על מקומם ועצם הווייתם. כל מי שלמד איתו זוכר, כיצד היה מנתח כל ניב של גדולי הראשונים, ומבהיר את המשמעות האמיתית של ההלכה. אהב מאוד כתבי יד, ובפרט העתיקים ביותר שהיתה לו הנאה מרובה להחזיק בהם. מספר מטרות שהציג לעצמו ואשר בלטו בדרך לימודו: א) לקבוע הגירסה האמיתית בלשון התלמוד. ב) שלא יהיו ספרי רבותינו הראשונים כספרים חתומים. ג) בירורי לשון וסגנון, כי רק באופן זה אפשר לדון להלכה ולהבין במדוייק. ד) להסיר קושיות וסתירות שנתגלו בדרך הלימוד והעיון. ה) בירור יסודי וליבון השיטות השונות בענין הנדון. ו) לקבוע הגדרות, ולהניח יסודות חזקים ואיתנים לסוגיא או לענין הנדון.
הוא התעמק ברמב"ם ובמפרשיו, ועיין גם בספרי השו"ת של תקופות אחרונות.

הוא נהג לבטא בעת הלימוד את המילים בגמרא בלהט מיוחד, ופעמים רבות היה מתרגם ומטבל דבריו בערבית לימודית מיוחדת כפי שהורגלו בישיבות במרוקו. היה מעיין וקורא משפט אחרי משפט, בניגון המסורתי של הגמרא, מלא עצבות רצינות ורגש, פעמים היה נותן לעצמו שעור, בהסבר יסודי פשוט, ורק אחרי כן צלל במעמקי המפרשים של התלמוד, על פירושיהם וחידושיהם, וקלט את הסוגיות המסובכות לכאורה והנבנות בישרנות של הגיון ברזל ושכל זך. רוב לימודיו לאחרונה היו באופן עצמאי וביחידות, הוא חזר על משנה וגמרא בפעם המאה באותה סקרנות, באותו חשק ובאותו עונג כמו בפעם הראשונה. סברה שידעה בע"פ ועל בוריה, היה טועם בה שוב ושוב טעם של "חידוש", כאילו נתגלתה לו בפעם הראשונה.

פרק שלישי

בשדה החינוך והרבנות

"וא"ר יוחנן איזהו ת"ח שממנין אותו פרנס על הציבור, זה ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרי"

(שבת קי"ד)

הסמיכה בזמן התלמוד

פעם אחת גזרה מלכות הרשעה (רומי) גזירה על ישראל, שכל הסומך יהרג, וכל הנסמך יהרג, ועיר שסומכין בה תחרב, ותחומין שסומכין בהם יעקרו. מה עשה ר' יהודה בן בבא, הלך וישב לו בין שני הרים גדולים, ובין שתי עיירות גדולות, ובין שני תחומי שבת — בין אושא לשפרעם, וסמך שם חמשה זקנים. כיון שהכירו אויביהם בהם, אמר להם: בניי, רוצו! אמרו לו: רבי, מה תהא עליך? אמר להם: הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה הופכין. אמרו, לא זזו משם עד שנעצו בו שלש מאות חניתות של ברזל ועשאוהו ככברה (סנהדרין י"ד.). סמיכת חכמים היתה נתינת רשות להיות רב מומחה ומורה הוראה בישראל, והדבר נעשה ע"י שימת יד הרב על ראש התלמיד למנותו לרב ומורה הוראה. הסמיכה הראשונה היתה ע"י משה רבנו, ומשה רבנו בעצמו לא היה צריך סמיכה כי פקדו ה', וכאשר הגיע זמן משה למות בקש מה' כי יפקוד איש על העדה, וה' הורה לו דרך הסמיכה ויאמר לו: קח את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו וגו' ונתת מהודך עליו וגו' (במדבר כ"ז). ובדרך הזה היתה סמיכת הזקנים בימי השופטים ואנשי כנסת הגדולה ובעלי הסנהדרין והדיינים המומחים איש מפי איש בשלשלת ההוראה מהמסמיך אל הנסמך. הסמיכה נתבטלה באי"י כאשר נסגרו הישיבות ע"י הגזרות. בשנת רצ"ח נתחדשה הסמיכה בצפת ע"י הרב יעקב בירב אשר סמך על פסק הרמב"ם בהלכות סנהדרין פ"ד י"א, שם פ"ד ו', ובפירושו למשניות סנהדרין פ"א ע"ש. הרב לוי ב"ר יעקב חביב (הרלב"ח) התנגד לכך ופרצה מחלוקת גדולה בינו לרי"ב, והסמיכה החדשה נתבטלה. מכל מקום

אעפ"י שבטלה הסמיכה, לא בטלה נתינת רשות לדון ולהורות בישראל. כך נמשך מנהג זה עד היום הזה, קודם שנתקבל ת"ח לרב היה צריך היתר הוראה, הנקרא סמיכה, מרבנים מוסמכים אשר דקדקו בתכונתו אם תוכו כברו ובלימודיו אם יודע לפסוק הלכות ודינים לפי מסקנת הפוסקים.

הרבנות בעבר

הרב היה מכובד מאוד בפני העם, והקהל לא עשה דבר בלי הסכמתו. בבואו היו העם עומדים לפניו, כי נאמר "והדרת פני זקן", ואין זקן אלא חכם זה שקנה חכמה. הרב השגיח על כל עניני הכשרות ועשה תקנות לגדור גדרים. הוא עמד בראש בית דין של דיינים, והיה שופט בדיני ממונות. הרב דרש לפני העם בשבתות וחגים, בפרט בשבתות של ארבע פרשיות, ועוד יותר בשבת הגדול ושבת תשובה שהן כנגד ירחי כלה. הרמב"ם פוסק שהרב אינו רשאי לקבל שכר בעד הרבנות, וכך נמצאו רבנים רבים שהתפרנסו באיזה מסחר או שאשת הרב פרנסה אותו והוא התעסק בצרכי ציבור. ואלה שלא מצאו פרנסתם בדרך אחרת, הוכרחו לקבל שכר בטלה מהקהל, רק כדי מחייתם וכך התפרנסו בדוחק. אך רבנים אחרים לא נמנעו לקחת שכר קבוע מהקהל. הרשב"ץ בפירושו מגן אבות (אבות פ"ד ה') אומר: וסמכתי לעשות מעשה בעצמי ליטול פרס מהציבור להתמנות רב ודיין עליהם וכו'. גם היעב"ץ בספרו לחם שמים על אבות (שם) דחה דברי הרמב"ם והביא ראיות כי מותר לקבל שכר רבנות.

הרבנות בהווה

ענפי הרבנות בישראל שונים הם לפי מחלקותיהם. בארצות חו"ל הרבנות יש לה את האופי המיוחד שלה, ושונה היא מהרבנות בארץ ישראל. הרבנות מצד עצמה ודימויה, תלויה הרבה מאוד באישיותו של האיש הנבחר למשרה מכובדת זו, אחראית ביותר ובעלת משמעות רוחנית. אישיותו של הנבחר סגולותיו ומעלותיו מקרינות על כל סביבתו. את הדימוי של רב ומנהיג רוחני בישראל, הציבור מצפה ממנו לגדולות ולנצורות, השאיפות והציפיות ממנו הן רבות, הן מצד התפקיד והמשרה, הן מצד התאר רב שהוא נושא. הרבנות המעשית דורשת תשובות לשאלות, דורשת התערבות בתוך תוכם של החיים המעשיים היום יומיים הפרטיים והציבוריים כאחד. בתור כח רוחני חינוכי, מנהל ומשפיע, מוטלת על המנהיג הרבני כל כובד משקלה של הקהילה באשר

היא, בכל תחומי החיים הדתיים, כל פרט וכל ענין בתחום הדתי חייב להניע את המנהיג הרבני לדעה או לתגובה, לשלילה או לחיוב, לפסוק ולהחליט, לנהל ולהדריך, ואם צריך— אף להאבק. כך הרבנות, מתפקידה וטבעה, אינה סוגה בשושנים. הרבנות בחו״ל מתחלקת אף היא, לפי טיב הקהילה דהיינו: קהילה ספרדית, בארצות ספרד, אסיה ואפריקה אשר בתוכם יש אף הבדלים שונים, או קהילה אשכנזית, של יהודים מארצות אשכנז הנמצאים באירופה או בכל ארץ אחרת בעולם ואשר בתוכם יש אף הבדלים שונים.

החיים המסודרים של הקהילות בימים מקדם עזרו לסדר את הרבנות ולמסדה בתוך המדינה, בסדור מדיני הגון, על ידי הרבנות הראשית של אותה עיר אותו מחוז ואותה מדינה. כך עד היום ברוב המקומות בארץ ישראל ובעולם, הרבנות עדיין ממוסדת ומסודרת,מוכרת ומקובלת ע״י הציבור והקהילה. אולם בתקופות האחרונות, אנו עדים לכך לצערינו, להחלשת הרושם של הרבנות מסיבות שונות, ולהתפוררות הכוחות. ההוראה ירדה מכבודה ונעשתה לכלי שימוש זמני וארעי לנצרכים ולנזקקים לה, הקשר בין האישים המשמשים בקודש ניתק, הרבנות הולכת ומתדלדלת ואיתה יורד גם כבוד התורה, ההכרה הלאומית האמתית, המקורית אף היא הלכה ונחלשה.

כבוד התורה ירד פלאים במשך דור אחד. כבוד התורה הושפל מאיגרא רמא לבירא עמיקתא. הרב היה סמל התורה בדורות שלפנינו הנציג של חכמת ה׳ וידיעתה. ככהן שבזמן ביהמ״ק כן הרב, תורה וחכמה היו מבקשים מפיו, ומכיון שהתורה היתה אורו ונרו של העולם היהודי, גאוותו וכוחו בכל הזמנים, כן היה כח הרב המניף את דגל התורה ומייצגה, הרב היה המאור הגדול שמשל ושלט בתוקף ועוז, בהוד והדר. לצערינו ולדאבון ליבנו, נשתנו העיתים ונתחלפו הזמנים, בדורנו הנוכחי העם אינו רואה במשרת הרבנות זכות וזכיה. כבוד התורה מושפל עד שאול תחתיה, התורה מונחת בקרן זוית ואין מי שיבוא ויטול, ואם התורה בעצמה אינה מכובדת, ק״ו לומדי התורה, וא״כ למה להם להתחשב בדעת הרבנים. היחס הזה לתורה וללומדיה גרר אחריו תוצאות מדאיבות ומחרידות שאין כאן המקום לפרטם. נשאלת איפוא השאלה, מי אשם לירידת כבוד הרבנות? התשובה היא פשוטה, ברורה ובהירה.

היהדות הדתית שהתפוררה לסיעות ולמפלגות כמו, חסידים ומתנגדים, החסידים אף בהם יש חילוקי דעות רבות בין הפלגים השונים בעולם החסידות ואין כאן המקום לפרט, המפלגות הרבות בישראל, ובפרט

המפלגות הדתיות והחרדיות, שהפילוג בהן תורם לריבוי מאבקים ומלחמות. גם הציבור עצמו נעשה שותף לכך, ואף הרבנים טמנו ידם בצלחת ונסחפו על פי רוב בזרמים של הסיעות והמפלגות, וכך הרבנות נהפכה לנחלתה של מפלגה זו, או שייכת לסיעה אחרת, ובמקום שהרבנות תתנשא ותתרומם מעל לכל המפלגות והסיעות למינהן, להראות קבל עם ועדה כי הרבנות והרבנים בתור נושאי דגל התורה הקדושה, תפקידם לאחד את העם ולהורות דרך האמונה – תחת זאת נעשו שותפים לקטנות המפלגתית. שומה עלינו כיום, ללכד את השורות ולאחד כבשנים קדמוניות את כל הסגולות הנפלאות שברבנות, להחזיק במעוז האחדות הכללית של האומה ולהיות עמלים עם הציבור בכל תחומי היהדות, לקרב לבבות לאבינו שבשמים ולהביא את דבר ה' לרחוקים ולכל בית ישראל באשר הם ובכך להראות בפרהסיא גמורה, שאכן הרבנות הינה שליח היהדות להגדיל תורה ולהאדירה ואין לה שייכות לשום מפלגה או סיעה. הרבנים מצידם צריכים להשתדל שיהא שם שמים מתאהב על ידם, וכל מגמותיו ופעולותיו של הרב צריכות להתרכז בנקודה זו, שערכה של היהדות המסורתית תעלה על ידי התנהגותו, הדרכתו ומאמציו. מצוה שניה המוטלת היום על כל מנהיג רוחני הוא להבין את מהלך רוחו ומחשבתו של הנוער והדור הצעיר, אפילו של אלו, שכפי הנראה בועטים וסוררים נגד הדת והמסורה. הרב מוכרח לטפל ולהכיר בשאלות הזמן, בבעיות כלליות וחברתיות עד כמה שידו מגעת. בידיעתו והשגתו בשטחים אלו הוא יכול לפעול הרבה מאוד, על ידי שיכירו בו מנהיג אמיתי שעיניו פקוחות לצרכי הצבור ולבעיות הזמן. הרב מופקד על חיי הרוח של העם, הדת והאמונה, וחכם עיניו בראשו, בתיאום פעולותיו ודרכי עבודתו, בגישה דידקטית מתאימה. חז"ל לימדונו ששמאל דוחה וימין מקרבת. מובן שהשמאל חלושה מהימין. והרי רואים מזה שכוח המקרב צריך להיות תמיד יותר חזק ותקיף מהכוח הדוחה ומטיל אימה ומרה על הציבור. כיום בימינו אנו, שתי הידים צריכות לקרב, להשתדל אך ורק לקרב ולא לדחות כלל. ולהגיע למצב שבו הציבור יהיה צמא לדבריו ולמעינה של תורה, כי היא חיינו ואורך ימינו.

פשוט הוא שהרב חייב ומוכרח למצוא את הדרכים והאמצעים החדשים כדי להגביר את השפעתו והשפעת רבנותו על כל בני עדתו. זאת היא תמצית השקפתו של מורנו הרב מראשית דרכו ברבנות ובחינוך בחו"ל עוד בהיותו במרוקו ועד יומו האחרון כאן בארץ.

חכמת נשים בנתה ביתה

בשנת תש״ו, הרב נשא לאשה את הרבנית הצדקת והצנועה, מנשים באוהל תבורך מרת חסיבה תחי׳ בת הצדיק החסיד, היקר באדם — רבי עיוש מלכה זצ״ל שנפטר לב״ע בשיבה טובה זקן ושבע ימים ביום ט״ז באייר תשל״ו בגיל פ״ג לחייו. מנוחתו כבוד בארץ הנגב בעיירה נתיבות־ עזתה.

נודע היה בשערים כרודף צדקה וחסד, משכים ומעריב, שוקד בבתי כנסיות ובתי מדרשות לספוג תורה יראה וחכמה, ״רץ כצבי״ אחר כל מצוה ומצוה ״וגבור כארי״ לעשות רצון אבינו שבשמים. פעל רבות בחברת רשב״י ופיזר ממונו לצדקה. אימה הצדקת החסודה מרת איזא־ עליזה תחי׳ ותאריך ימים לבית רבי אברהם עלון זצ״ל אשר ביתה פתוח לרווחה לכל עובר ושב, עוזרת לזולת ומקבלת את האורחים בסבר פנים יפות כאשר חוט של חסד משוך על פניה, מכבדת את האורחים בכל אשר לה בבית מעשה ידיה להתפאר גם כשהמצב החומרי שלה רחוק מלהיות שפיר.

הרבנית חסיבה מלול תחי׳, אשת חיל תפארת בעלה אשר הביאה מבית הוריה נכסי צאן ברזל של אמונה ובטחון, תורה חכמה, צדקה וחסד מידות טובות ומעשים טובים, גידלה את עשרת ילדיה על ברכי התורה והמצוות ודאגה לכל צרכיהם ובלבד שילמדו תורת אלוקים חיים. זריזותה הרבה וחריצותה בהכנסת אורחים כשרה אמנו ע״ה, אין מידה ושעור על מה שמפזרת בהכנסת אורחים שלא יצא ח״ו מביתה עני רעב והרבה פעמים לא אכלה ונתנה מאכלה לעניים.

ידה פתוחה לפזר צדקה לעניים ובפרט צדקה לעמלי תורה. ביתה בית ועד לחכמים ולאורחים הגונים. מדקדקת היא עד היום הזה במצווה קלה כבחמורה, מלאת חכמת חיים, שופעת תורה ויראת שמים טהורה ״ותורת חסד על לשונה״ גאה היא ביראת שמים כשאמונה ובטחון משרשים עמוק בקרבה.

הרבנית חסיבה תחי׳, ״אם הבנים״ אשת חיל שקשה למצוא הרבה כמותה תפארת המשפחה באצילות נפשה, במדת ההכנסת אורחים שלה ובלהיטותה להטיב לכל נצרך.

דרכה לקום בחצות הלילה ולבדוק אם כל בני הבית ישנים כראוי ואם הכרים והכסתות לא נשמטו מתחת לראשם, ויש צורך להחזירם. מפורסמת היא בעבודת ד׳ — בימי לילות ״המשמר״ ליל הושענה רבה וליל מתן תורה, נשארת היא ערה כל הלילה כהרגלה ומתפללת תפלה חרישית לבורא עולם ומרוב רגשותיה בשעת התפלה מזילה היא דמעות

כמים.דואגת היא להכין ללומדים כיבוד תה וקפה ואף סעודת מצוה לאחר הלימוד עבור הלומדים "במשמר" כל הלילה.
המאפיין את מסכת חייה של אמנו היקרה תחי' ותאריך ימים, הוא השילוב המופלא הבלתי מצוי, של חכמה וחסד, של מוח ולב. המזיגה הנדירה של תקיפות לצד רוך, של חריפות יחד עם תמימות, של בטחון ואמונה. "פיה פתחה בחכמה" זה השורש, והפועל היוצא — "ותורת חסד על לשונה".
בין המידות בהן מנהיג הקב"ה את עולמו קובעות לעצמן מקום מיוחד שתי מידות "חכמה וחסד". אין אלו רק מידות שבהנהגת העולם אלא מידות שליוו את היקום בעצם יצירתו. "ה' בחכמה יסד ארץ" ו"עולם חסד יבנה". אבני הבנין של עולמנו ועמודי היסוד עליהם הושתת, הם החכמה והחסד.
האדם הבונה את עולמו הפרטי, המעצב את אישיותו, חייב לדעת כי הבנין של חסד אמיתי, רק כאשר היסודות והשרשים יהיו נעוצים בתורה וביראת ה' טהורה היא חכמה. אז כל מעשה חסד שיעשה יקבל מימד של יצירה, אז תקבל כל פעולה עומק של בראשית ועצמה של נצח.
יצויין לשבחה הרב כי בגבורת רוח עמדה כחומה בצורה ושמרה על בריאותו של הרב במשך כל ימי חייו שיוכל לעסוק בעבודת הקודש. הקדישה את כל זמנה לסייע לו בעבודת הרבנות והציבור, בהסברה דתית לנשים ובהדרכת כלות, בפעולותיה ובמעשיה הברוכים.
בפרט בסוף ימיו לא משה ממנו וישבה מספר חדשים ליד מיטת חוליו בבית החולים, לא נתנה שינה לעיניה ותנומה לעפעפיה בשמירת מורנו ובעזרתה הרבה לו בטיפול הרפואי שנצרך לו, בתקוה שהנה בע"ה יבריא ויחלים.
עוד בימי חייו ידעה לשלב תפקיד של אם ועקרת בית למשפחה גדולה מטופלת בילדים, יחד עם תפקיד של רבנית ואשת רב העיר. כאשר ביתה פתוח לרווחה לכל נצרך ולכל מר נפש, וכאשר בנוסף לעשרת ילדיה שיחיו, מטפלת בציבור המבקרים כאם ודואגת לכל מחסורם.
חינכה את כל ילדיה ברוח התורה והמצוות במסירות ללא גבול ובאהבה רבה, דירבנה את ילדיה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה באהבה ובשמחה ללא ביטול זמן כל שהוא.
אך גודל אישיותה, למלוא היקפו, נתגלה רק עכשיו לאחר פטירתו ללא עת של בעלה — אבינו הרב זצ"ל. כאשר למרות עצמת הכאב הצליחה לחגור בעז מתניה ולאמץ זרועותיה ויחד עם ההתמסרות לניהול ביתה, יזמה רבות ונצורות לזכרו ולעילוי נשמתו ושומרת היא על כבודו ועליה

יאמר "גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה" ודרשו חז"ל זאת שמת בעלה ואינה רוצה להזדווג עם אחר והריהו כאילו נשואה לעולם עמו (גליון המהרש"א ליורי שצ"ב).
הרבנית תחי', מלאת מטען גדול של תורה ומצוות ומעשים טובים, וכרי עקיבא שאמר לתלמידיו, כאשר אשתו יצאה לקראתו ונפלה על פניה ודחפוה תלמידיו ממנו אמר להם ר"ע "הניחו לה, שלי ושלכם שלה הוא" (כתובות ס"ב:).

ובפרט עכשיו לאחר פטירת הרב ממשיכה היא בניהול חיי המשפחה על אף כל הקשיים המרובים העומדים בדרכה, בחינוך ובגידול יתר הילדים, במסירות בחיבה ובדאגה להצלחתם. כולם נושאים את שמה בהערצה ובהשתאות ורואים בה אם־רבנית ומחנכת.
רבים שואלים את השאלה: מה היתה מעלתה המיוחדת של רות המואביה שזיכתה אותה להיות "אמה של מלכות", מהו חסדה המיוחד. נראה שהיתה זו העובדה, שלמרות שגם היא התאלמנה מבעלה כנעמי, גם היא היתה זקוקה לרחמים ולעידוד, בכל זאת לא שקעה בתוך עצמה, אלא שכחה את כל עמלה וצערה ונתנה דעתה רק לצער זולתה. היא לא השאירה מאומה לעצמה, כל כולה למען נעמי.
מי יודע כמה צער, כמה כאב אצור בלבה של אמנו הרבנית תחי', הכל נסתר בלבה ונשאר נחלתה הפרטית, איש אינו יכול לבוא בסודה. את כולה הקריבה ומקריבה למען משפחתה, למען הכלל ולמען כל מי שנזקק לעצתה ולחסדה, עד היום הזה.

יכולתה להטמין בקרבה את סבלה הרב, עד היום — ולתפקד כרעיה מהימנה וכאשת חיל לבעלה המנוח זצוק"ל, היא אינה מספרת את סבלה, רק חוט של חן וחסד נסוך על פניה תמיד, רואים את נסיונה המיוחד של קבלת הגורל וההשלמה עימו — הרבנית תחי' הינה כיום המלט המלכד של המשפחה — צדקנית אשר מטבעה מסתפקת במועט, חיננית וטובת לב, נוסף לכך שבזכות עצמה הינה דמות בולטת — מיודדת היא עם נשים רבות, ולוקחת חלק פעיל בציבוריות הקהילה והישוב במסגרת ביתה הצנוע, אשר פתוח תמיד לאורחים, שבאים לקבל "מאור פניה" יעוץ ועדוד.
מבית אביה זצ"ל, ינקה אהבה כנה ועמוקה לאהבת הבורא, לאהבת ישראל וארצו, בילדותה ובנעוריה ספגה תורה ויראת שמים ומדות טובות ונעלות, בין אדם לחבירו, ובכוח מדות אלו בנתה את ביתה, בית מבוסס על עקרונות יהדות חזקה — עד היום הזה היא שומרת מכל

משמר על כל מה שהנהיג בביתה, בדעתה שעי״כ היא שומרת על תמונת זכרו של בעלה המנוח הרב זצוק״ל, ועל אחדות המשפחה.
הרבנית תחי׳ זוכה לראות את בניה ובני בניה, ממשיכים בדרך התורה והיושר שהנחיל להם אביהם הרב הצדיק זצוק״ל — וכ״כ כאם וכסבתא למופת לבניה, בנותיה, חתניה, כלותיה, ונכדיה — וכחברה וידידה של אמת לידידותיה חברותיה ומכריה הרבים — אשר תמיד זוכה להערכה ולהערצה מפיהם.
וכך בע״ה, בחסדו יתברך — זכתה להביא לחופה את כל בנותיה הי״ו, ולראות בשמחת בניה נכדיה ונכדותיה.
תפלתנו לב״ע שתזכה לראות בשמחת כל בניה ובני בניה עד העולם, והקב״ה ישלח לה רפו״ש לרמ״ח אבריה ושס״ה גידיה רפואת הנפש ורפואת הגוף, ויאריך ימיה בטוב ושנותיה בנעימים עד בוא גואל לציון והמבשר בראש הרים לקבץ נדחי ישראל המפוזרים — אמן וכמ״ש חז״ל במסכת סוטה (י״א), ״ובזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים״.

☆ ☆
☆

מיד עם נישואיו, לאחר ימי המשתה, חזר לישיבה הגבוהה בעיר מארקש יע״א, מקום בו למד לפני נישואיו, היה היחיד מבין האברכים אשר גלה למקום תורה, הוא הניח את רעיתו הרבנית בבית הוריו והיה בא לבקרה בחגים כל חצי שנה בפסח ובסוכות, אשתו הרבנית נתנה לו את העידוד לכך וזירזה אותו במאוד לתורה, היא וויתרה על תענוגי העולם הזה כולו תמורת לימודו, קיבלה על עצמה סבל רב זה כאשתו של רבי עקיבא, כך המשיך בדרכו זו במשך כשלוש שנים, עלה ונתעלה במעלות הקודש, עד אשר הוסמך להוראה ונתבקש ע״י רבותיו להורות.

ר״מ בישיבת אוצר התורה

איתא באבות (פ״ד ו׳): ״רבי ישמעאל בר רבי יוסי אומר: הלומד ע״מ ללמד, מספיקין בידו ללמוד וללמד, והלומד ע״מ לעשות, מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות״.
לאחר מספר שנים של התמדה בלמוד התורה ובהתעלות עילאה, נתבקש ע״י הגאון רבי רפאל עבו זצוק״ל מי שעמד אז בראש הישיבה הגדולה ״אוצר התורה״ — מייסדה — ומנהלה בעיר קזבלנקה שבמרוקו, וכיהן כראב״ד הרבני בארה״ק בעיר תל־אביב רבתי יע״א, להשתלב במערכת

החינוך היהודי החרדי שבמרוקו — ולהרים קרנה של תורה, ולצורך כך הוא מציע לו תפקיד של ר״מ בישיבה ״אוצר התורה״.
מורנו הרב אשר שאף להרים קרנה של תורה ובפרט בין ילדי ובחורי ישראל, לא היסס להצעה זו, אלא אדרבא שמח מאוד שניתנה לו האפשרות ללמד ולסייע לאחרים, ולקרב לבבות לאבינו שבשמים. בשנת תש״ח נתמנה כר״מ בישיבת ״אוצר התורה״ ובמקביל גם כרב בקהילה היהודית שבעיר קזבלנקה מרוקו. הוא נרתם כולו ורובו למערכה קדושה זו — הקדיש לה את מלוא כוחו ואת מיטב כשרונותיו הברוכים, הוא הפך להיות נציגם המובחר של צבור הרבנים המחנכים המשרתים בקדש, לחם את מלחמת הקדש להבטחת החינוך היהודי תורני כאחד.
בתבונה ובמסירות, הצליח לסלול את הדרך ללבותיהם של משפחות רבות מאחינו בני ישראל, אשר שלחו זה מכבר את ילדיהם לחינוך צרפתי חילוני בבתי הספר ״אליאנס״ ועוד רבים אחרים אשר רצו להוציא את ילדיהם הרכים מהתלמודי תורה ולהכניסם למקומות אלו. ראה כי צורך השעה הוא לעשות כל מאמץ אפשרי ובלבד להציל את ילדי ישראל התועים, ״עת לעשות לה׳ הפרו תורתך״ — נרתם והתמסר כולו ורובו לענין זה, ובהשפעתו הרבה לא רק שנמנעו רבים מלהוציא את ילדיהם מהתלמודי תורה לביה״ס ״אליאנס״ אלא אף הצליח בנועם דרכיו להסביר לאחרים, מה הם מעוללים לילדיהם בכך ששולחים הם אותם לבתי ספר ולמקומות אחרים לחינוך לא יהודי, וכן הבהיר להם את ההבדל בין החינוך היהודי לעומת החינוך הצרפתי־גויי, בהסברה מקיפה ומשכנעת הצליח להוציא רבים מ״תרבות יון״ הקלוקלת, ולהעבירם לישיבות ולתלמודי תורה.
כל הזמן דאג לשפר את מערכת החינוך היהודי במקום, למען תינוקות של בית רבן כמ״ש ״מפי עוללים ויונקים יסדת עז״, ולמען בחורי וצעירי ישראל, לכוונם לתורה ולאהבת ישראל ולהשריש בליבם מורשת אבות וכמ״ש ״חנוך לנער ע״פ דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה״.

״עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכיה
ותמכיה מאשר״ (משלי ג. יח)

דרכו בחינוך וההוראה

להבנת דרכו בתחום החינוך לתורה וליראה, נתבונן לרגע במדרש חז״ל המובא בתנחומא פרשת חוקת: ״א״ר יהושע דסכנין בשם רבי לוי, תינוקות שהיו בימי דוד, עד שלא טעמו טעם חטא היו יודעין לדרוש את

התורה במ״ט פנים טמא ובמ״ט פנים טהור, והיה דוד מתפלל עליהם ואומר: אתה ה׳ תשמרם תצרנו מן הדור זו לעולם (תהילים י״ב, ח׳) אתה ה׳ תשמרם, נטור — אורייתהון בלבהון״.

כל שנות עבודתו ופעולתו בשדה החינוך, היו שנים של דאגה ותפילה, ״אתה ה׳ תשמרם״, תשמור תורה בלב ילדי ישראל.

כאן במערכת החינוך היהודי, היתה שתולה נשמתו, החינוך למורשת אבות, היא התורה הקדושה — וחינוך למורשת נחלת אבות היא ארץ ישראל — היו ועמדו במרכז חייו עלי אדמות משחר נעוריו ועד לרגעיו — האחרונים. דרכו החינוכית היתה דרך של אמת ואהבת העם והארץ אשר היו טבועים בליבו, ידע להעביר את המסר של התורה לציבור תלמידיו ולציבור קהילתו כולו על כל זרמיו.

את שעוריו המיוחדים לימד ונתן במשך שעות רבות, לפני חבר תלמידים — שהתקבצו ממקומות שונים לשמוע דבר ה׳.

הוא פעל רבות ונצורות כרב מחנך ור״מ למען הרבצת תורה בקרב הנוער ומבוגרים כאחד. בגישתו החינוכית המקורית הטביע את חותמו האישי על התלמודי תורה והישיבה שהוציאה מקרבה אלפי בוגרים, אשר רבים מהם תפסו לאחר מכן עמדות בכירות בכל תחומי החיים הציבוריים היהודיים במקום. תלמידיו הרבים מכהנים פאר כרבנים ומורי הוראה, ומהם כבר הגיעו לעמדות ציבוריות אחרות.

הקפיד במשך כל ימי חייו, על הכלל המשנתי ״ללמוד וללמד לשמור ולעשות״ וכשם שאין בית מדרש ללא חידוש, כך לא היה יום בימי חייו הפוריים ללא חידוש. כרב וכמחנך פעל רבות ונצורות בקרב משפחות התלמידים וסייע להן בפתרון בעיותיהן, בעיות חינוכיות וכלכליות שהעיקו עליהן.

זכה לתלמידים רבים אשר שתו בצמא את תורתו, ואשר נהנו מגישתו ומדרכו החינוכית. כחריף ובקי הצטיין בשעוריו הרבים, בבהירות המחשבה וידע רב, היתה לו תפיסה מהירה, מוח חריף ובעל כושר אנליטי, השכיל לחדור לעומק הסוגיא בזמן קצר ולחשוף את מוקד הנושא הנדון. שעוריו היו לשם דבר ותלמידיו חבבוהו והעריצוהו מאוד, ת״ח מובהק ואיש תבונות אשר לא פסק פומי׳ מגירסא ועולמו היה עולם התורה והיהדות.

בפעולותיו הרבות ובמעשיו הברוכים, השתתף בכך שסייע רבות במסירות נאמנות והצלחה רבה, בהקמת דור חדש של בני תורה שומרי משמרת הקדש המהוים שאור שבעיסה לשינוי פני היהדות התורתית בארץ מרוקו.

כאן, במערכת החינוך השקיע את מיטב כוחותיו, ואהבתו הגדולה לחינוך ילדי ישראל לכל הפאר שביהדות.
תקופת עשייתו בתחום החינוך היהודי־תורני, נחשבת כתקופת פריחה, התרחבות וביצור מוסדות החינוך היהודיים לתפארת החינוך בכלל והיהדות בפרט.
היה מראשוני מיסדי ביה"ס תלמוד תורה, וממניחי היסודות שם. דברים רבים לא היו קמים ומתבצעים לולא דאגתו ועשייתו שהיה פועל ומפעיל, יוזם ומבצע, שראה במוסדות החינוך הישיבתיים ובתלמודי התורה, מבצר ומעוז לתפארת היהדות במרוקו. מישיבות ובתי מדרש אלו ומפעילותו החינוכית והפוריה, נתעלה כת"ח אשר שמו הלך לפניו במשך שנים כמחנך דגול ופדגוג מעולה לנערי ישראל בת"ת במתיבתות ובישיבות הגבוהות.

"כתר תורה מונח ועומד לכל ישראל,
כל הרוצה יבוא ויטול"
(רמב"ם הלכות ת"ת)

מרביץ תורה

בכל מקום בו דרכה כף רגלו התענין על לימוד התורה באותו מקום, שאל והתעניין על שיטות ודרכי הוראה, היה מאוד דידקטי ופדגוגי, ושאף לקרב חומר קשה בתלמוד ובפוסקים להבנתם של תלמידים ומתלמדים, הרביץ תורה ליחידים באופן אישי ואינדיבידואלי וכן לרבים בענינים של הלכה, מדרשים ודרכי מוסר. מספרים עליו כשהיה בישיבה שלא עבר עליו אפילו יום אחד שלא יהיה לו משא ומתן של הלכה עם רבותיו הגאונים, שקלא וטריא בפלפולא דאורייתא, לאמיתה של תורה, שהיה נמשך לפרקים כמה וכמה שעות, הנה מצד שני זכה כבר אז להרביץ תורה לתלמידים, כשהוא יושב בראש, ונושא ונותן במלחמתה של תורה בחריפות עמוקה ובקיאות עצומה. בימים ההם בהיותו סמוך על שלחן אביו הגאון, נתגלתה בו אהבה עזה וחשק רב ללימוד התורה לכל מקצועותיה, נטיה לקלוט ולהקיף את כל ספרות ישראל בכל הזמנים ולכל סוגיה וענפיה, וכמובן, שגם אז, כמו בשבתו במקנאס ובמראקש, ועוד ביתר תשוקה, קבע עיתים ללמוד ספרי מוסר וקבלה, שהיו מסעירים את נפשו וממלאים אותה רטט התפעלות ורחשים סתומים סמויים מן העין, אבל מלאים חזון ומשא־לב. הוא שאף לארגן את הלימוד לתלמידים ולנוער במסגרת יותר סדירה, ובמגמה תורנית

מורחבת, למטרה זו השתדל לסייע בייסוד והקמת ישיבות ות״ת, בערים הגדולות ובערי השדה. מגמה זו נטועה היתה בו אף בהיותו באי״י, הוא שאף והשתדל לייסד ישיבה וכולל בעיר, אך הוא נתקל בקשיים רבים, משום שכל דבר חדש בחיי העיירה נתקל בחשדנות מצד אנשי המפלגות השונות,והם בעצמם השתדלו להכשיל את תכניותיו, בראותם בישיבה לכשתקום מבצר חדש לחרדים. אולם הוא לא אמר נואש, והחל לעסוק בדבר, לארגן תמיכה לדבר, להכין תוכנית ממשית ולהביאה לאישור לגורמים הנוגעים בדבר, לשמחתו התכנית אושרה, ברם, יד המתנגדים בישוב חיבלה בתכניותיו. עם זאת, לא אמר נואש, ופעמים רבות ניסה בדרכים שונות להגיע בכוחות עצמו, ללא עזרת המוסדות הרישמיים, להקמת הפרוייקט אליו שאף להגיע, במקרה זה היה, הקמת הישיבה וכולל אברכים בישוב. חשב לגייס תמיכה ומימון מבחוץ, תיכנן לגייס משאבים אצל תלמידיו, ידידיו ומכריו בחו״ל להקמת קריה תורנית, וביסוד מפעלים תורניים רבים בישוב, להגדיל תורה ולהאדירה ובהחזרת העטרה ליושנה. תכנית זו לא זכה להוציאה מהכח אל הפועל, הוא נפל למשכב וכך נחתמה התכנית.

מתוך קנוקנות הנימים העמוקים במחבואי נפשו בקע ועלה — בימים ההם — גם רצון כביר ליצירה, לפעולה ולמעשה לטובת אחדות האומה, הרמת קרן התורה וערכה של היהדות, על ידי יצירת ספרות הגונה ומתאימה למטרה זו. כבר כאן נגלה לנו סוד רוממותו ונפרש לפנינו מעוף הנשר שלו. אותם ניצוצות רוחניים, אותה חריפות המחשבה, יחד עם אותה העזה, המצויים רק אצל יחידי סגולה המיועדים מטעם ההשגחה העליונה לעמוד בראש העם.

פרק רביעי

העליה לארץ ישראל

"שירו לנו משיר ציון איך נשיר את שיר
ה' על אדמת נכר" (תהילים קל"ז)

חבת הארץ

כיסופיו וגעגועיו הרבים לארץ ישראל — כמיהתו הרבה לציון ולאדמת הקודש באו תמיד לידי ביטוי בכל דרכיו בכל מעשיו — בדיבורו, כתיבתו ושירתו — מתוך געגועים גלויים ונסתרים להסתופף בצל הקודש.

עצם המחשבה והרהוריו הרבים לציון — לא נתנו מנוח לחייו בניכר — אף הוא לא הסתיר את רצונו העז והחלטתו לעזוב בהקדם את ארץ מרוקו ולעלות לארץ ישראל. בפרט בימי בין המצרים — הרבה לדבר ולחשוב מענינא דיומא של גלות ישראל וגאולת ישראל.

ביום צום ט' באב — ידוע היה כאחד ומיוחד שהרבה לקונן ולבכות על חרבן בית המקדש — על גלות ישראל וגלות השכינה.

ביום זה, כל תפילותיו — פיוטי הקינות והסליחות הנוגעים לענין זה היה אמרם תמיד בנעימה המיוחדת לו — בניגון בכי ונהי, שוברים לב כל שומעם. בניגון מיוחד — ובקול רם — בישבו על הארץ ואפר לראשו, אמר מגילת איכה והאריך במיוחד בקינה על עשרת הרוגי מלכות — בבכי שובר לבבות.

בשבת חזון עלה תמיד למפטיר ואמר הפטרת "חזון ישעיה" בקול רם בניגון המיוחד לה כמנהגו — ניגון יהודי מרוקו.

על אף דרכו זו לקיים תמיד את מאמר הכתוב, "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני — תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי, אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי" — מאידך הקים במלואו את מאמר החכם — החכם צהלה על פניו ואבלו בליבו — כי למרות שהרבה לקונן על חרבן בית ה', היה כוחו גדול מאוד לשמח כל לב ונפש יהודי — לחזקו ולהפיח בו תקוה, שמחה ואמונה שלימה שהנה בקרוב וישראל נושע בה' תשועת עולמים.

"כל הדר בארץ ישראל — דומה כמי
שיש לו אלוה" (כתובות ק"י:)

הוריו עזבו עוד קודם לכן את ארץ מרוקו — ויצאו למסעם לארץ האבות — בחרוף נפש ובחוסר כל — אך גדולה היתה שמחתם.
בני הקהילה מספרים — שכאשר יצאו ללוותו ראו את השמחה שהיתה נסוכה על פניו על שמזכהו ה' לעלות לארץ ישראל — משמיא קא זכו.
מקורביו שנסעו יחד עימו מספרים — כי ראו בדרכם מעשי ניסים רבים — מרגע הפלגתם בספינה, בעברם באיי הים — והספינה טולטלה על פני ימים תוך סכנות נפשות ממש — עד הגיעם לארה"ק.
הנביא אומר: "כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריך — לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" — אפשר לומר זאת על כל אלו שעזבו את בתיהם משפחותיהם וכל אשר להם — ועלו לארץ ישראל — בימים ההם, כשארצנו הקדושה היתה עדיין בבחינת "מדבר" מבחינה רוחנית וגשמית כאחת — החלוצים ההם עמדו בכל קשיי הפרנסה, הדיור, חינוך הילדים ועוד, מכיון שידעו שהם היסוד לבניין ארצנו, לבאים אחריהם, בין אלה היתה משפחת אביו הקדוש זיע"א ואמו הצדקת ע"ה — בבואם לארץ הקודש.
הוא שמח מאוד — שהוריו זכו כבר לעלות לארץ האבות ועזבו את ארץ העמים, כשאיפתם מאז ומקדם — אך מאידך מאד הצטער על שהוא עצמו נאלץ עדיין להשאר לבדו בגלות.
רוב אחיו ואחיותיו עזבו אף הם בסמוך לאחר נסיעת הוריו הקדושים יחד עם כל משפחותיהם, באותם ימים דרכי היציאה מארץ מרוקו היו קשות במאד. אף הנסיעה הקשה והארוכה באוניות לא היתה בטוחה — וצריכים היו לעבור דרך מספר מדינות — והסכנות הרבות שעמדו בפניהם היו גדולות ומסובכות — ובעיקר היה הפחד מן הבלתי ידוע, עם כל זאת נחושה היתה דעתם והחלטתם לעלות לציון — ארץ הקודש.

"ליבי במזרח ואנוכי בסוף מערב איך
אטעמה את אשר אוכל — ואיך יערב
— בעוד ציון בכבל אדום — ואני
בכבל ערב" (ריה"ל)

ארץ חמדה

קשיי היציאה ממדינת מרוקו — בפרט באותה תקופה, היו מן הקשים ביותר — לצאת ממדינה זו בדרך חוקית היתה משימה בלתי אפשרית — הקושי הראשון היה הוצאת הדרכונים (פאספורט) — השלטונות הערימו קשיים רבים על מבקשי הדרכונים ואשרות היציאה, צריך היה לחכות ולהמתין חדשים רבים — ולעיתים אף שנים עד שהיו מקבלים את הדרכונים והיתרי היציאה מהארץ — ואף זה כרוך היה בנתינת שוחד לעובדי ממשלה בכירים ונכבדים, שהיו מסייעים בהוצאת האישורים הדרושים וכל הכרוך בכך — אך לא לפני שהיו משלשלים לכיסם כסף וממון רב. משפחות רבות היו מוכרות את רכושן בכדי לסדר לעצמן דרכון בצורה חוקית וליגלית וכן אישורי יציאה מהמדינה — שח״ו לא תהיינה תקלות ובעיות אחרות בדרך היציאה משערי גבולות המדינה.

ידוע על מקרים רבים של משפחות שלימות אשר חזו מראש את הקשיים העומדים בפני מבקשי אשרות היציאה, וברחו אל מעבר לגבול, בערום ובחוסר כל — ובלבד שיעזבו את המדינה בדרכם לארץ האבות.

כמו כן — היו מקרים רבים — שגויים ימ״ש, היו מלשינים על משפחות שקיבלו דרכונים ואשרות יציאה — ושכוונתן אינה אחרת מאשר לעלות לישראל, אף שלא היה בידם כל הוכחה לכך — מכל מקום תמיד מצאו את הדרך להעליל עלילות בצורה זו או אחרת — ובלבד לגרום לצרות ועינויי נפש לכל אותם המבקשים לצאת מהמדינה, אף רבים מהיהודים נסגרו מאחורי סורג ובריח — על לא עוול בכפם.

פעמים רבות — צריכים היו לתת הסברים ולתרץ את סיבת היציאה מן המדינה — רבים קבלו אישורים רפואיים מרופאים מומחים, תמורת שוחד וממון רב, באשר המבקשים הם חולים וצריכים לצאת להבראה ולחמי מרפא במדינות אירופה ורק בדרך זו אושר להם לצאת מחוץ לגבולות המדינה — עם זאת היתה הגבלה שלא לקחת יותר ממספר מזוודות, המכסה המותרת ע״פ החוק וכן כמות המטבע שהיה מותר להוציא מהמדינה — בעיה זו גרמה לכך שרבים עזבו את כל רכושם כפי שהוא כדי שאף השכנים הגויים לא ירגישו בשינוי שחל אצל שכניהם היהודים, בצורה זו אפשר היה לצאת את גבולות המדינה בשקט וללא מעקב. מאידך, כל מי שהיה נתפס — כשבכוונתו לעזוב את המדינה ולהגר לארץ אחרת, היה מושלך לבית הסוהר ללא רחמים — כך, שגדול היה פחד היהודים בעת ההיא.

"ואומר מי יתן לי אבר כיונה — אעופה ואשכונה, הנה ארחיק נדוד אלין במדבר סלה".

(תהילים נ"ה, ח')

מורנו הרב ראה צרת עצמו כצרת הכלל — אף הוא סבל את קשיי היציאה ממדינה זו, הוא לא חסך כל עמל ויגיעה — ממון וכסף רב בכדי להסדיר את הדרכונים ושאר האישורים הדרושים, כראוי — ובלבד שיוכל לצאת עם משפחתו את גבולות המדינה בדרך חוקית וכשרה. רבות יסופר על תקופה זו, אך קצרה היריעה מהכיל, אביא רק ענין אחד מיני אלף בקצרה, את אשר קרה לאחר מאמצים מרובים — עלתה בידו בסיעתא דשמיא ואף הצליח לקבל את הדרכונים ואשרות היציאה לידיו — מה רבה היתה שמחתו לאין שיעור שהנה בע"ה כבר עומד הוא לצאת לדרכו לארץ הנכספת ביותר. שמחתו לא ארכה זמן רב ועוד באותו יום התדפקו על דלת ביתו פקידים בכירים מהממשלה המרוקאנית בליווי אנשי משמר — ובקשוהו להחזיר מיד את כל המסמכים שקיבל וכי אסור לו לעזוב את המדינה — נראה כי היתה הלשנה עליו, כי בכוונתו לעלות לארץ ישראל ואולי דוקא ממקורביו שידעו את אמיתות כוונתו. באותו זמן, הייתי עדיין צעיר לימים — אך ראיתי את כל אשר התרחש בבית והבנתי כל מה שקרה.

הוא עמד ובקש על נפשו בבכי ובתחנונים — אף ניסה להסביר להם שלא יאמינו לאותם מלשינים — וכי אין להם שום הוכחה כי אכן הוא מתכונן לעזוב לצמיתות את המדינה — וכי למעשה נסיעה זו חיונית בעיקר לבריאותו — דבריו נפלו על אוזן אטומה. באכזריותם לקחו הם את כל המסמכים אשר לא הושבו עוד.

הרב אשר נכספה נפשו לעלות לארץ הקודש — פתח במאמץ מחודש אצל פקידים בכירים אחרים,שיעזרו לו לקבל את המסמכים הדרושים והדרכונים ליציאה לאירופה כבקשתו — הפעם לאחר בקשות ותחנונים רבים — ולאחר ששילם ממיטב כספו וממונו ולאחר חודשי מאמץ והתשת כוח — זכה לקבל את האישורים ותעודות היציאה מהמדינה וכן את הדרכונים כראוי.

"ציון הלא תישאלי לשלום אסיריך"

(ריה"ל)

כיסופין לארצנו הקדושה

כאשר זכה לקבל את כל אשרות היציאה מהמדינה עבורו ועבור בני משפחתו וכן את כל הדרכונים — שמח שמחה גדולה עד מאוד — ולא היה שעור לשמחתו הרבה, אך מאידך חשש כל העת שהמצב עלול להשתנות ושח״ו שוב עלולים לשלול ממנו את הזכות ליציאה, עדיין חש והרגיש שהסכנה טרם חלפה.

כיסופיו לארץ ישראל — מצפונו — ודחפיו הפנימיים הרבים אותו היום — לא נתנו מנוח לנפשו — עוד באותה שעה תיכנן את נסיעתו בחכמה רבה — וכבר באותו היום יצאה כל המשפחה לדרכה הבלתי ידועה.

מסלול נסיעתו היה: נסיעה ברכבת מהעיר קזבלנקה עד העיר רבט — משם להחליף לרכבת לילה אחרת, לינה בתוך הרכבת בנסיעה ממושכת כל שעות הלילה עד העיר טנג׳יר — ומשם חציית מיצר ג׳יברלטר באניית מעבר מיוחדת לעיר ג׳יברלטר — לאחר שהייה של יום אחד בג׳יברלטר — אירגן את הנסיעה באניה לעיר מרסיליה שבצרפת — עם הגיע המשפחה למדינת צרפת, נשם לרווחה — חש הוא כי חלפה מעל ראשו הסכנה של השלטונות המרוקאיים וכי נמצא הוא כבר על דרך המלך בכוון המתאים והנכון לארץ ישראל.

בעיר מארסיליה שבמדינת צרפת — התעכבה המשפחה מעל חודש ימים, יחד עם קבוצה גדולה של עולים חדשים רבים במחנה העולים הנקרא ״קאון דאראנאס״. כולם המתינו לאשרות כניסה לארץ ישראל — לכטיסי טיסה באוירון ולאישור כי אכן בארץ ישראל יש מקום מוכן לשכנם — כל זה אורגן מכאן על ידי הסוכנות היהודית לארץ ישראל — משפחות העולים נסעו מכאן כל אחד לפי תורו מי באניה ומי באוירון. סוף סוף — הגיע תורו וזמנו לעלות לארה״ק וביום ראשון ג׳ לחדש אלול תשי״ט (למספרם — 6.9.59) נקבע כמועד נסיעתו עם עוד עולים נוספים אחרים.

״אתה תקום תרחם ציון, כי עת לחננה
כי בא מועד כי רצו עבדיך את אבניה
ואת עפרה יחוננו״
(תהילים ק״ב, י״ד — ט״ו)

הרב אשר התנסה ועבר את כל התלאות והנדודים הרבים עמד בסבלנות ובאומץ לב בכל המבחנים הקשים — ואף פעם לא נפלה רוחו, בתקוה לעתיד טוב יותר. שמח שמחה גדולה על ההודעה והבשורה המשמחת שהנה סוף סוף הגיע זמנו ותורו לעלות לארץ הקודש.

בשמחה רבה, עזר בעצמו באריזת הבגדים והציוד, סיים את כל ההכנות והסידורים לנסיעה וחיכה לרגע המיוחל שבו יזכה בע"ה לראות את א"י, את הוריו ואת אחיו ואחיותיו ומשפחותיהם. מרגע עלותו לאוירון, ביום הנכסף ועד רדתו ממנו לא פסק מלהתפלל להקב"ה, לזמר להלל ולשבח את הבורא על שמזכהו לעלות לציון. לאחר מספר שעות טיסה באוירון, הגיעה המשפחה סוף סוף לקצה דרך היסורין ולמשאת נפשו ומשפחתו, ארץ ישראל ארץ האבות. עם רדתו מהמטוס על אדמת א"י, נשק וחיבק את אדמת הארץ וכמ"ש "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו", ומרב התרגשות זלגו דמעות מעיניו, והוא בכה בכי של שמחה, על שהקב"ה זיכה אותו ואת בני משפחתו להגיע לארה"ק ואף לראות את הוריו בחיים, עם בני משפחותיהם, אשר היו מלאי חרדה ופחד ממה שעלול היה לקרות ולהתרחש במרוקו, מהרגע שעזב את מרוקו ועד הגיעו בשלום לארץ האבות. במשך כל הזמן הזה קשה היה לקבל ידיעות מדוייקות ומרגיעות על גורל המשפחה. כולם עמדו מידי יום בתפילה לבקש רחמים, שיגיעו לארץ מכורתם לשלום. עתה ראה לפניו את משאת נפשו, עתה הבין כי חלומותיו מן הילדות והבחרות הולכים ומתגשמים.

"ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברינה
ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה
ישיגו ונסו יגון ואנחה"
(ישעיה ל"ה, י')

אף הוא סיפר לבני משפחתו את כל הקורות אותו מתחילה ועד סוף, את התלאות הרבות שמצאוהו בדרך ומאידך סיפר אף על הניסים והנפלאות אשר ראה במו עיניו בדרכו הארוכה והמפרכת מיום שהחל להגות ברעיון העליה לארה"ק ועד הלום, עת הגיעו והימצאותו באי"י בחיק המשפחה — וכבר אמרו חז"ל "לפום צערא אגרא". מדרכו זו רואים, כי יש מחשבה ויש מעשה, יש אהבת ארץ ישראל שבאידיאולוגיה ויש חיבת הארץ שבמעשה. כאן קנה מקומו לציין, כי עוד בהיותו על אם הדרך, טרם הגיעה המשפחה לא"י, היו לו חוויות רבות ומענינות שהיה רגיל לספרם. בדרכו זו, אף הוצעו לו משרות רבנות ודיינות, בכל אותן המקומות בהם שהה. ראשי וניציגי הקהילות היהודיות, בספרד ובצרפת ביקשוהו שיקבע את מושבו אצלם, אך מורנו, דחה את כל אותם ההצעות באומרו, אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, לזכות לעלות ולראות את ציון וירושלים

עם הגיעו לארה״ק הגשים את חלום חייו, אחרי מבחנים קשים ותלאות ללא גבול, הגיע לארץ כיסופיו, ולאחר חבלי קליטה שונים וקשים קיבל עליו את עול הרבנות בקיסרי. הוא זכה להגיע לארץ הקדושה, בדי להשפיע ולחנך למען יגדל כאן בארה״ק דור של יהודים אמיתיים שיראה ותורה בליבם.

פרק חמישי

הנהגותיו והליכותיו

"מאן מלכי רבנן, דכתיב בי מלכים ימלוכו ורוזנים יחוקקו צדק"
(גיטין ס"ב)

הליכות מלכי בקודש

הלב נצבט מכאב, והעיניים זולגות דמעות, היד ממאנת לכתוב והלב דואב, כאשר אנו באים לדבר ולהעריך את אישיותו, הנהגותיו והליכותיו של מורנו הרב זצוק"ל אשר הלך מאתנו לעולמו ללא עת כפרח הנקטף ועודנו באיבו. קשה לצרף אות לאות, מלה למלה, ומשפט למשפט כדי לכתוב דברי הערכה, מה גם שספק רב בעיני, אם אני ראוי בכלל להעריך את אישיותו והגותו, ולו אף מקצת שבמקצת. אך חשבתי, איך אוכל לשתוק ולהחריש, כאשר זכיתי לראות במו עיני את האור הגדול מקרוב, לכן אמרתי אספרה מקצת מעשיו, דרכיו והנהגותיו, למען אשר ידעו בניו אחריו את הדרך אשר ילכו בה, ואת המעשה אשר יעשון. לאמיתו של דבר, יעברו עוד ימים רבים עד אשר אוכל לרכז את כל אשר ראתה עיני ושמעה אזני, לכן אסתפק הפעם במועט ועוד חזון למועד.

כממשיך ומפרש משנת אביו הקדוש — המורם מעם מרן הגאון רבי יוסף מלול זיע"א גילם באישיותו את הצרוף והמופלא של תורה ומצוות — דרך ארץ — רדיפת צדקה וחסד תוך קידוש שם שמים ברבים — אהבת ישראל ארץ ישראל ותורת ישראל בכל ליבו ונפשו.

אישיותו זהרה כל ימיו באור מוצנע — ורק קצות דרכיו ומעשיו נתגלו לקרובים ולמתקרבים — אפס קצהו ראו וכולו נשאר בפנימיותו — חתום באוצרותיו במקדש הפנימי — "בעלמא דאתכסיא".

כממשיך החי של מורשת אביו הדגול והצדיק — קנאי היה לכל דבר שבקדושה — ואצלו קדושת התורה, עם ישראל וקדושת ארץ ישראל — לא היו סתם סיסמאות כי אם דרך חיים שבה האמין בתום ליבו החם — ומסר נפשו עליה — הוא יישם מורשתו זו הלכה למעשה על אורותיה וצלליה.

מעל לכל — התבלט כאישיות יוצאת דופן בנועם הליכותיו — באהבת ישראל שבו ובדאגה לשמירת כבודו של כל אחד ואחד מישראל — כאשר מקדיש הוא את זמנו לתורה ולטובת הכלל.
בתחום הפרט — גילה קודם כל את הדאגה לרווחתו ובריאותו של הפרט — כשכל עיסוקיו הציבוריים הענפים והמגוונים נעשו באמונה טהורה ושלימה.
שימש הוא — דוגמא אישית ומופת לרבים במסירות נפשו, כוחותיו וזמנו בעבודתו הרבנית והתורנית — בזריזותו ובדבקותו במטרה. מלוא גודל אישיותו ושעור קומתו נתגלתה בכל מעשה ממעשיו יום יום — ובעיקר ברגעים קשים ונוראים בחייו. דמותו היתה מיוחדת במינה — בלט בלהט דבריו וברוב מעשיו למען הכלל — עשה לילות כימים בלימודו ובעמקנותו בתורתנו הקדושה — לאחר עבודתו בשעות הלילה, ישב והסתגר בחדרו הפרטי "חדר הספרים" הידוע כחדרו המיוחד לו — שם למד בסתר עד לשעות הקטנות של הלילה. כל מי שעבר ברחוב ביתו בשעות מאוחרות אלו, מבחין היה מיד באור הבוקע מבית הרב והמגרש את חשכת הליל. בשקידתו זו המשיך מסורת של למדנים ותלמידי חכמים למשפחת מלול. אישיותו, מחשבותיו ומעשיו — היו מזיגה מופלאת של שרשים חזקים ואיתנים לבית משפחת מלול — מזיגה זו של ישן מתחדש וחדש מתקדש — באה לביטוי עז באישיותו ונפשו של מורנו הצעיר — כסמל למזיגה של תורת ישראל ואהבת ארץ ישראל. הערצנוהו במאוד ואת דרכו בחיים ובעיקר בענייני הפרט והכלל — ומעשיו היו לנו לאות ולמופת של אדם יקר — ישר דרך.
קדושת ירושלים היתה משוש חייו — ותורת ישראל חזון רוחו — רבה היתה ציפייתו לישועתן של ישראל, לגאולת עם ה' — ולשיבת שבות יעקב בנחלת אל. ידע הוא לגשר — בין הרבנות והציבור ולהביא לידי שלימות ואחדות הציבור קיים הוא את מאמר חז"ל "לכל העוסקים עם הציבור יהיו עוסקים עמהם לשם שמים" (אבות ב', ב') — מעורה היה בעניינים והשפיע מאוד מבפנים — כדי להביא את דבר ה' ולהגדיל תורה ולהאדירה.
כיתת הוא את רגליו לכל מקום בו נדרש להתערב מבית ומחוץ — פעל בזריזות ובחריצות כשהוא מוסר נפשו למען התורה — תוך שהוא מגלה סבלנות רבה ומסירות בלתי רגילה.

☆ ☆
☆

ניחן מאת הקב"ה בסגולות נעלות ומיוחדות — היה ת"ח למדן, מעמיק ויסודי ביותר — למד ולימד תורה בעמקות ובהבנה ברורה. שומעי לקחו שהשתתפו בשעורי התורה שלו — נהנו מהרצאת הדברים — מדבריו הבהירים מעמקותו ובקיאותו הרבה — צדיק היה בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.

היתה בו בינה יתירה — לראות את העיקר ולדעת לנתח, להעמיק וגם להסיק במהירות מסקנה בצורה עניינית ושקולה. כשם שהיה עילוי בין חבריו בבית המדרש כן היה מחונן בחריפות ובבקיאות בנושאים ובבעיות שנתקל בהם בעבודתו. בויכוחים השונים שהיו על נושאי דת ורוח — מיתן את הדברים כך שבהשפעתו נמנעו יריבות ומתיחות — כי הכיר במציאות שחייבה מסגרת מתאימה לאותם נושאים שונים שהיו שנויים במחלוקת. קשיים רבים ומשברים קשים — עמדו לו בדרכו ובדרך עבודתו הקדושה — אך היטה שכמו לסבול — שימש דוגמא להעזה ולמסירות נפש — לתנופה ולהתמדה, "עת לכל חפץ" — מתוך הכרת המציאות והתחשבות בנסיבות.

תמיד היה מלא רוח חיים ופעלתנות — הישרה סביבו תחושה טובה של חביבות במזגו הטוב, בסבר הפנים והמאור שהאיר, השכיל לפלס נתיבות לליבותיהם של רבים ובכך הפך לדמות נערצת במובן המלא של המילה — לא רק בשל אופיו ותכונותיו להידבר ולהתקרב אל הבריות — כי אם ובעיקר בנכונותו הרבה לעשות למען הזולת.

עד ימיו האחרונים פעיל היה בכל דבר שבקדושה — עם הליכותיו הצנועות ששימשו מאז ומתמיד נר לרגליו. קידם שלום לכל אדם תוך גילוי מאור הפנים וחיוך לבבי ואוהב — הוא היה נישא מרבים אך לא התנשא על איש.

היה מוצב ארצה — וחי במוחו החריף ובנפשו העירה עלילות הימים, מגיב ומיעץ יורד לעומק הויות הישוב וארץ ישראל — מצטער בצערם של כלל ישראל וכל יחיד ויחיד שבו — ומאידך שמח שמחה רבה בשמחתם. צנוע ושאף לרום — עינוותן ונשא יעודו בלבו — שכן בחביון הרז ופניו מופנים אל כלל ישראל — אישיות בעלת שעור קומה מיוחדת — משכמו ומעלה, ענק רוח שהקרין לקרוב ולרחוק.

שקדן, יגע בתורה יומם ולילה — לפעמים גם הסתגף, ושפע חדווה ועוז — היה מקנא קנאת ה' צבאות — דיקדק בהנהגות ומסורות של נקיי הדעת, ובפנימיותו חיבה עד כלות הנפש לכל יהודי ויהודי, לרבות אותם שהורחקו מתורה ומצוות — ביקש אמת לעמקה — הן בהלכה, הן במחשבה והן בעבודת השם ותמיד מצאה.

"ר"ג בנו של ר"י הנשיא אומר: יפה ת"ת עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון" (אבות ב' ב')

תורה לשמה

ידיעותיו הרבות בחוקי הדקדוק והנקוד — השתלבו יפה עם למודו המעמיק בתורה ובפוסקים — זאת כפי שמוכח מתוך כתביו ומתוך הנהגותיו עם בני ביתו וצאן מרעיתו. רגיל היה לעזור לילדיו הי"ו בלימודיהם, אך התמקד בעיקר על לימוד כללי הדקדוק והלשון העברית. בקי היה בתחביר עברי וחיבור — אף רגיל היה להקפיד על כל כללי הניקוד והפיסוק כתיב חסר וכתיב מלא — לשון מקרא ולשון חכמים — ראשי תיבות וסופי תיבות.

ידען גדול היה בהסטוריה היהודית לכל תקופותיה — מי שמעיין במחברותיו ובכתביו עוד מתקופת צעירותו, יכול מיד להבחין בתלמיד החרוץ והדייקן — אף מהם ניכרת ידיעתו הרבה בשאר תחומי המדע, החשבון וההנדסה, הפילוסופיה, וחכמת הנפש — הפסיכולוגיה ועוד ידו היתה נטויה בתחומים רבים אחרים. הוא דגל בשיטת הלימוד הזו והוא אף נהג לומר ולחזק דעתו "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון" (אבות ב, ב') — וכבר כתב הנשר הגדול הרמב"ם "לימוד החכמות והמדעים כרקחות וטבחות לחכמת התורה" — וכדברי הגאון ר' אלחנן וסרמן זצוק"ל "תורה" — **לימוד לשמה, "מדע" -- קרדום לחפור בו.**

הדגש שלו היה על לימוד תורה לשמה — בפרט בדורנו אנו, ושאר הלימודים הכלליים והמדעיים, מכוונים לקיום העם והארץ — וכקרדום לקיומנו החברתי, הכלכלי, המדיני והבטחוני, אך אין זו תורה לשמה. זה מהוה רק כחלק משלים ללימוד תורה לשמה שהוא כאמור עיקר — ועיקר חינוך ילדיו היה, ליראת שמים טהורה בתכלית — וזאת בצד הלימוד, לימוד תורה לשמה. במשפטים קצובים אלה, רואים אנו למעשה את "האני המאמין" החינוכי שלו וכמ"ש "ובכל דרכיך דעהו" — כפשוטו וכמשמעו, כשאנו עוסקים בתפילה דעתנו בתפילה, כשעוסקים בתורה כל יישותנו בלימוד תורה — ובכל צעד ושעל בחיינו צריכים לראות את השגחתו יתברך של הקב"ה ואת גדלותו והוא השתדל והתאמץ לחנך את בניו ובנותיו בדרך זו.

שמש ההצלחה זרחה עליו, תמיד בקשוהו שיקבל על עצמו תפקידים מרכזיים ראשיים וציבוריים, אך תמיד התרחק מן הכבוד ומן השררה

— וקיבל על עצמו רק תפקידים חיוניים ביותר — להגדיל תורה ולהאדירה.

תלמוד תורה כנגד כולם

מורנו הרב שם את הדגש על לימוד התורה בחברותא ובצוותא — תמיד חיפש חברותא טובה ללימוד התלמוד עם מפרשיו, הקפיד גם ללמוד בקביעות עם הציבור מידי יום לפני תפלת מנחה ומעריב — נהג אף לתת שעור בהלכה ובאגדות חז״ל מתוך הספר. מסביר היה את הדברים בשפה ברורה המובנת לקהל שומעיו, מידי שבת בשבתו היה דורש דרשותיו ברבים, מענינא דיומא על הסדר בפרשת השבוע לקהל הרחב ובפרט בביהכנ״ס שבו נהג להתפלל בקביעות — לפני החגים הורה והדריך את קהל שומעיו בהלכות ומנהגי החג.

בכל עת ובכל הזדמנות היה מדגיש את החשיבות שבלימוד תורה — ואת שכר לומדי התורה כמבואר. אף לבניו נוהג היה להדגיש שצריך להתמיד בלימוד התורה ופעמים רבות היה חוזר על אותם הדברים בכדי שיובנו יהיו ברורים ושלא ישתכחו.

בד״כ נהג לבקש לשים דגש אף על לימוד תורת המוסר ושיפור המדות, בנוסף ללמוד הגמרא בצורה בסיסית עם רש״י ותו״ס — לפני שנגשים לפלפול הרחב והמסתעף, תמיד העדיף את למוד הפשט טוב, בצורה בסיסית על בוריו, על פני בניית מגדלים גבוהים באויר וסתירתם. נהג לספר, כיצד הוא למד תורה בצעירותו בישיבה ובתקופת ילדותו אצל אביו הקדוש זיע״א, אף סיפר רבות אודות אביו הקדוש זצוק״ל — כיצד למד תורה יומם ולילה בלא מנוחה.

דרכו ושיטתו היתה, ללמוד על מנת ללמד לאחרים — ולהפיץ את אור התורה. בשנותיו האחרונות התבסס בעיקר על הלימוד העצמי והיגיעה העצמית עד השעות המאוחרות שבלילה, בשעת לימודו חיי החולין הופכים אצלו לקודש, כל דכפין ייתי וילמד.

בדרשותיו ונאומיו הרבים, היטו הכל אזן קשבת לאמרותיו חוצבות להבות רעיונות נשגבים — וכל העולמות מתבשמים. לבטי נפש וחיפושי דרך הביאו אנשים רחוקים אל ביתו לבקש מזור ותרופה לנפשם, בדבריו המרגיעים והמרפאים מצאו את הדרך הנכונה. אנשים חילוניים לכל דבר שנכנסו אצלו פרועי ראש קיבלם בסבר פנים יפות — הושיבם לידו וקירבם ליהדות בדרכי נעם כתינוקות שנשבו — היה מוכן לשמוע כל אדם, כל השקפה, היתה בו המזיגה של תקיפות וסובלנות — נאמן היה לתפיסתו ולשיטתו התמימה עד הסוף, ללא סטיה ימינה או שמאלה.

מתמיד היה, ועליו יאמר "אשרי אדם בא ותלמודו בידו" בכל רגע של פנאי היה יושב ולומד בקדושה ובטהרה.

"יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר:
יהי ביתך פתוח לרווחה ויהיו עניים בני ביתך" (אבות פ"א, מ"ה)

הבית הפתוח לכל

כאמור, ביתו היה פתוח לרווחה לכל עובר ושב — ובפרט בשבתות וחגים היו אורחים מסובים סביב לשלחנו הטהור. רבים היו באים לביתו בכל עת ובכל זמן שרק רצו, הן בשאלות ותשובות בהלכה — והן בבעיות אחרות לשם קבלת עצה טובה והדרכה נכונה.

כל אדם התקבל על ידו בסבר פנים יפות ומאירות — בחיוך ובאהבה, בלבביות ובחיבה — והרבנית רעיתו תבדל"א, חיש מהר עורכת את השלחן בכיבוד ובמעדנים. אם לכל אדם ואדם כך — לתלמידי חכמים על אחת כמה וכמה, מוקיר רבנן היה ורחים רבנן. בכבוד מיוחד התיחס ללומדי תורה וסייע בידם בכל כוחו.

שדרי"ם שהיו באים עבור הישיבות ומוסדות התורה, זכו ליחס רב ולעזרה רבה הוא אירח אותם בביתו והעמיד להם עוזר שיסתובב אתם בבתי הכנסת השונים בכדי שיצליחו בתפקידם — וכן היה מדבר עם הגבאים עוד לפני כניסת השבת שיסייעו ביד אותו שד"ר.

פעמים רבות, כשלא היו לו אורחים, מזמין היה באופן קבוע אורחים מקהילתו לסעוד אתו על שלחנו, לא היה מרגיש בטוב לסעוד לבדו.

הוא שהצטיין במדת החסד, באופיו היתה טבועה מדת הכנסת אורחים אשר ירש מאביו הקדוש זיע"א — שזכה בחייו לשני שלחנות, ותורה וגדולה התאחדו על שלחנו. מדותיו הטובות וחובתו לכל אדם, הקרינו השראה על כל הסובבים אותו ועל כל מי שנמצא בסביבתו ובמחיצתו.

כל באי ביתו זוכרים את שלחנו הטהור והמיוחד, שלחן המלא שפע מעדנים, מאכלים, וכל טוב — כשלחן שלמה המלך בשעתו, וכשאני נזכר באוירה זו של הבית עולים דברי נעים זמירות ישראל "אשר בנינו כנטיעים מגדלים בנעוריהם בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל" (תהילים קמ"ד) זאת ועוד, כשהבנים והבנות ושאר בני המשפחה מסובים אף הם לשלחן נזכר אני בפסוק אחר "בניך כשתילי זיתים סביב לשלחנך" (תהילים קכ"ח) — במילים ספורות אלו אפשר לראות גדלותו ומדתו בהכנסת אורחים ובעזרה לעניים. ביתו היה פתוח לרווחה לכל,

וכמו אז חסידי המשפחה ומכריו די בכל אתר ואתר נהרו לבקש עצתו וברכתו. מכניס אורחים גדול היה וכאברהם אבינו ע״ה אשר אוהלו היה מפולש לארבע פינות העולם, כך ביתו היה פתוח לרווחה לכל אחד, אדמורי״ם, רבנים, דיינים, ראשי ישיבות, תלמידי חכמים ופשוטי עם, כולם היו באים לביתו ושובתים את שבתם אצלו ונהנים מאור וזיו פניו היקרות. שלחנו היה מלא תמיד בגשמיות וברוחניות, והכל אהבו להיות תמיד במחיצתו.

״לא תגורו מפני איש״

(דברים א, י״ז)

נהג נשיאותו ברמה

כאיש מעשה פעלתן וחרוץ במעשיו — ניכר היה בלהיטותו לשלימות בכל ענין ובכל מעשה ממעשיו — זה היה חותמו בהליכותיו ודרכיו ״שלימות בתכלית״. ליבו הטוב, לב שלם נאמן למורשת אבותיו — הוא שטיפח מורשת בית אביו הקדוש זיע״א ומהנהגותיו בתוך ביתו.

כך בעניניו הפרטיים וכך בעסקי ציבור — ולא הוציא מתחת ידו, שום מעשה ושום פעולה, אלא א״כ הדבר מתוקן בשלימות גמורה. פוסל היה לחלוטין מעשים לחצאין, בלתי מושלמים — עשויים ברישול, מבקר קשה היה כלפי חוסר שלימות, בכל מעשה שהוא — בין שלו ובין של אחרים.

תמיד שאף לדעת — כל מה שמתרחש בקהילתו, לחיות מקרוב את חיי הקהילה ואף להיות מעורה בנעשה — וכשנשאל מדוע הוא מתערב ומתענין בדברים אלו — השיב, ״כל ישראל ערבים זה לזה״ (שבועות ל״ט.) ובפרט רב בקהילה, שאינו יודע מה מתבשל בקדרתו של כל יהודי בעירו אינו יכול להנהיג את קהילתו. אהבתו לישוב ולציבור קהילתו לא ידעה גבולות, איש מפלגה אלמונית וחבר מפלגה פלונית דתי וחילוני, כולם היו שוים בעיניו.

מעולם לא נרתע מלהוכיח ומלהתריע על פגמים ומחדלים שראה או שמע — ובפרט פירצות בחומת הדת — כך בחפצי חול וכך בחפצי שמים ובעסקי הציבור. זה גרם לו לפעמים אי נחת, שמא אחרים חושבים בשלילה על דרכיו — אבל הוא לא נרתע, לא איש כמוהו שירתע — הלב הטוב, השלם, הנאמן, לא ירתע מלהתריע על כל פגם שמצא בכל דבר, ״ביקורת תהיה — שלימות תהיה״.

בכל שנות עבודתו וכהונתו, שימש דוגמא ומופת לשקידה, למסירות,

לאהבת הזולת, לעזרה לזולת ואהבת ישראל, "נושא בעול חבירו ומכריעו לכף זכות ומעמידו על האמת" (אבות ו, ז').
עם פטירתו, יכולים אנו לומר בפה מלא "אזל גברא רבא דמיסתפינא מינה" — אנשי מעשה וציבור קהילתו, חשבו פעמיים כשהיו צריכים להכריע בענין ציבורי חשוב — או לעשות איזה מעשה וצעד ציבור המחייב הכרעה רצינית וחשובה,לא פעם היו שואלים זל"ז, "ומה יאמר ע"ז הרב", האם הוא יחייב, ישבח או ישלול, יגנה צעד זה או אחר, וכו' — כולם חששו ופחדו מתגובותיו "מסתפינן מינה", התחשבו בדעתו ועמדתו, היה אחראי ואיכפתי על כל מה שנעשה, לא נעשה אף צעד מבלי להוועץ בו, כ"כ גדול וכ"כ קרוב — קראו לו בשמו "רבי מנשה" ובחו"ל "רבי מנסיה" בלי שם המשפחה ובלי כל תואר נוסף, כי היה קרוב ללב כולם — והיה להם לאב ולמנהיג.

"אנעים זמירות ושירים אארוג, כי
אליך נפשי תערוג" (שיר הכבוד)

כוחו של ניגון

פעמים רבות ביקש לשמוע ניגון זה או אחר ולא פעם ביקש לקרוא לפייטן המשורר או לחזן שיבוא לביתו ביום השבת לסעוד על שולחנו ושיעזור לו בשירת הזמירות והפיוטים של שבת, נהג לומר ולקיים "שבת" ר"ת "שירה בשבת תענוג". לא פעם סיפר על כוחן של המנגינות המשפיעות שפע רב על התעלותה הרוחנית של הנפש ועידודה.
רגיל היה בעצמו לשיר ולנגן מנגינות שונות הזכורות לו מבית אבא ומתקופת צעירותו כשישב בבית המדרש וניגן תוך כדי הלימוד.
אהב הוא בפרט את "הפיוטים, הזמירות ושירת הבקשות" אותם רגיל היה לשיר בעצמו ואף אהב לשמוע מפי אחרים, שירה זו מילאה אותו בכוחות חדשים ותוכן חדש הידהד בליבו.
רגיל היה לומר, שהמנגינות הינן סמל רוחני וחיי הנפש והחלום על הנשגב של היחיד והחברה היהודית. אשרי אדם שהמנגינה בקרבו ואוי לו לאיש שזו נסתלקה ממנו. פעם אמר בשפה הערבית, "המנגינה תורמת לגיבוש היהודי שבך", (מתורגם) מנגינה פנימית ומקורית המסמלת את הערכים שנוצרו בתחומי היהדות ההסטורית על ידי כוחות עצמיים שהתנוונו בגולה מטעמים שונים.
בשבתות וחגים רגיל היה להקדיש זמן מיוחד עבור הזמירות בתוך הסעודה ואף היה מבקש מבניו ובנותיו הי"ו לעזור לו בשירת הזמירות

והפיוטים ולענג בכך את השבת והחג,לפעמים אף בימי החול היה מפזם ניגון מסויים, אם היה נזכר באיזה נושא הקשור במישרין או בעקיפין באותו ניגון.
מוחזק היה כבעל קול נעים וערב ונוהג היה בעיקר בימים הנוראים לגשת לתפילה לפני העמוד כש״ץ, כשלצידו התומכים הקבועים וזכורות לנו הסליחות שנאמרו על ידו בהשתפכות הנפש ובהתלהבות עצומה.
קולו החזק והרגשי, בקע מעומקי לבבו, בתפילה לאבינו שבשמים על צאן מרעיתו ועל כלל ישראל. קשה היה להעלות על הדעת שלפני התיבה עומד הרב וקולו מרקיע שחקים פעמים רבות אף שימש כבעל תוקע כשראה שאין בעל תוקע ירא שמים שאפשר לסמוך עליו בזה.
מאביו הקדוש והמושלם זיע״א, ירש את כשרונו הברוך לשמש כשליח הציבור בלב רגיש בשפה ברורה ובנעימה קדושה.
הוא זכה לחמם בתפילתו לבבות של המוני מתפללים ולהשרות אוירה של התעלות במעלות הקדושה במקדש מעט שבו עבר לפני התיבה והתחטא לפני קונו, בקול רינה ערב. תפילתו היתה טהורה וזכה, תפילת העמידה שלו היתה בדבקות עצומה, בעיניים מושפלות, ידיו לחוצות זו לזו, היה מאריך בתפילתו והיו מורגשות כוונותיו הקדושות.

״צינים פחים בדרך עיקש שומר נפשו
ירחק מהם״ (משלי כ״ב, ה׳)

הכל בידי שמים חוץ מצינים ופחים

נוהג היה להזהיר את בני ביתו ומשפחתו באופן תמידי בחורף מפני הקור ובקיץ מפני החום. זכורני בימי חורפי בהיותי צעיר לימים ועדיין למדתי בישיבה — בבקוריו הרבים אצלי בישיבה היה מזכיר לי את חובתי לשמור על בריאות הגוף והנפש בפרט — ואף בביקורי בבית בשבתות ובחגים, ובמכתביו הרבים שכתב לי ולאחיי היה מדגיש במיוחד את חיובנו לשמור על הבריאות, תמיד ציטט את הכתוב במשלי, ״צינים פחים בדרך עיקש שומר נפשו ירחק מהם״ ואת דברי הגמרא במסכת כתובות (ל.) — בחורף נהג להעיר לב״ב בשפה הערבית ״חטי מליח״ דהיינו ״תתכסה טוב״ ואף בחדשי הקיץ החמים, כשהיו הולכים להתרחץ בים לרפואה — במקום המיוחד לרחצה נפרדת — היה מזהיר וחוזר ומזהיר — שלא יכנסו יתר על המדה לתוך המים משום סכנה ואף לא להשאר תחת קרני השמש יתר על המדה משום שאף היא סכנה לגוף ושומר נפשו ירחק מהם — תמיד היה מסביר ששמירת הגוף והנפש הינם

חלק ממצוות התורה ואזהרתה "רק השמר לך ושמור נפשך מאוד" וכו' — "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם" (דברים ב. ט. ט"ו) ששמירת הנפש התורה הדגישה בה את המילה "מאוד" (דברים ד, ט"ו) יותר מכל מצוה אחרת שבתורה — והמילים האלה מכילות בקרבן גם כונה זו של שמירת חיי הגוף, וכמו דאיתא בברכות (לב:) "א"ל ריקא והלא כתוב בתורתכם רק השמר לך ושמור נפשך וכתיב ונשמרתם מאוד" וכו' — וע' שבועות (ל"ו.) "אמר ר' ינאי וד"ה עצמו דכתיב רק השמר לך ושמר נפשך" וע"ש בתו"ס ד"ה "ושמור נפשך מאוד" שבדבריהם כתבו או מ"והשמרו מאוד לנפשותיכם" (והוא טה"ד וצ"ל או מונשמרתם מאוד) ומוכח מכ"ז דהמקרא הזה כולל גם אזהרה על שמירת החיים.

וכן בב"ק (צ"א:) מבואר דאין אדם רשאי לחבל בעצמו, וכן כל הני דסוברים דנזיר חוטא הוא, נדרים (י. ובכ"מ) והיושב בתענית נקרא חוטא, וכ"ז משום שאדם צריך לשמור את בריאותו, ואין לו רשות לאבד חייו, או גם להשחית מה ששייך לחייו הגופניים והנפשיים.

"הלל אומר, הוי מתלמידיו של אהרן
אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את
הבריות ומקרבן לתורה"
(אבות א, י"ב)

עושה השלום

ידוע על מקרים רבים, שבאו לפניו להתדיין על רקע סיכסוכים וריב בין איש לאשתו ובירורים בין אדם לחבירו. בזמן ששטחו לפניו את טענותיהם, לא פעם היו מלווים בהרמת קול ואף בתיגרות ידים — היה ניכר על פניו, דאגתו וכאבו הרב, היה נאנח וראו שהוא מיצר, מתייסר ומצטער על כי אין שלום בית במשפחה או על ריב וסכסוך בין חברים. לא פעם מאור פניו ודבריו השקטים והחביבים — היוצאים מן הלב, החזירו את השלום ואת ההבנה בין בני הזוג,אך הוא עצמו לא הסתפק בכך, אלא קיים "ביקורי בית" כמו רופא אצל החולה, לשם חיזוק השלום ועידודו — ומתוך דאגה וחרדה שהשלום שהוא הקים יהיה שלום בר קיימא — אין ספק כי לביקורו של מלאך השלום היתה השפעה מכרעת על הבית.

פעמים רבות, הפסיק באמצע עבודתו ועיסוקיו כששמע על מריבה כל שהיא — האמין שיוכל להשכין שלום בין היריבים ובעיקר בעניני משפחה — והכל בדרכי נעם כדרכו. זכור למשפחתו, כיצד פעמים רבות

הפסיק באמצע סעודתו, לשמוע טענותיהם של הצדדים שבאו אליו להתדיין במשך היום והלילה — ומעולם לא דחה איש למועד אחר, אלא שמע את כולם וקיבל כל אחד ואחד בזמנו הוא — ואפילו בשעות המאוחרות של הלילה, קיבל אליו קהל ויחידים לשיחה ולעצה.
"אהב את הבריות" מתוך אהבה לשם אהבה, נתן יחס של אהבה לוהטת לכל יהודי, כי לדעתו עצם האהבה היא המקרבת את הבריות, לתורה ולירא שמים.

"בית שני על מה חרב, על שנאת חינם"
(יומא ט.)
"ואהבת לרעך כמוך" זה כלל גדול בתורה (בראשית רבה ד. ח.)

הבריחה מן המפלגתיות

מהרגע שבו עלה על כסא הרבנות ועד יומו האחרון, לא רצה בשום פנים ואופן להכניס את עצמו בעול של מפלגה. המפלגה, עצמותה ואופיה הפרטי מעוררים אותה לדאוג לצרכיה,לעניניה,לתכניתה, ולפעמים עד כדי התבודדות ופרישות גמורה מן הקהל, מכלל ישראל, המפלגה חותרת להביא לידי ביטוי ופעולה את צביונה היא, בכל תוויה וגוניה, קוויה ושרטוטיה, ואיננה רוצה להיות נבלעת ובטלה ולהסתפק בתפקיד לבנה בתוך חומה, לוותר ולהסתגל ולהקלט בתוך הרכבו של הציבור כולו, של כלל ישראל, משום כך אי אפשר ואסור לו לרב בישראל להכניס את עצמו לתוך מסגרת של מפלגה כל שהיא גם בשעה שתכניתה של המפלגה חביבה עליו וקרובה אל ליבו. הוא העריך מאוד את פעולותיהם של המפלגות הדתיות והחרדיות העושות לקידום עניני הדת והיהדות בקרב ישראל. הוא תמך במחזיקי דגל התורה, אבל באופן רישמי אמר לא פעם "אין אני בתור רב בישראל יכול להכנס למפלגתיות ולפוליטיקה בכלל", וע"ז הוסיף לי פעם "השתדל להתרחק מן הכיעור ומן הדומה לו" (חולין מ"ד :) שזה כלול בדבריהם ז"ל. "הפלגנות הורסת את אחדות עם ישראל ובמקום לאחד, ויעשו כולם אגודה אחת, הם משתדלים להיפך לפלג ולהפריד את העם לכיתות ולמפלגות, זהו שרש הרע, ויש לרפא נגע זה בכוון האיחוד כפי שהורונו חז"ל" תמיד היה מדגיש בדבריו את מאמרם ז"ל "כל ישראל ערבים זה לזה" האחריות המוטלת על כל אחד ואחד כלפי מה שהשני עושה, אחריות של כל ישראל אחים, ואי אפשר להתנער מאחריות כלפי אח, ומעשיו של אח, ולכן עלינו להשתדל בכך, ואיש את

אחיו יעזורו". במיוחד הוכיח מורנו הרב את כוחו בעונת הבחירות בישראל, עת התלקחו היצרים המפלגתיים והאישיים והציבור כולו היה נחלק לצדדים יריבים, למחנות מתפלמסים ומתווכחים, לוחמים ומתקיפים זה את זה. עמד הוא במאבק היהדות הדתית והחרדית נגד מתקיפיה, בהבנתו המעמיקה הטיב הוא לראות את המניעים האנושיים והאישיים שהסתתרו מאחורי הגורמים הרעיוניים כביכול. הוא הוכיח והוקיע את הצביעות המתכסה באיצטלא של עקרונות, את הצעקנות הריקה המתעטפת בלבוש "רעיונות" והציג לראווה את הנימוקים האמיתיים שהניעו את בעלי המליצות והסיסמאות העיוניות, כביכול. דרכו בחיים לא היתה קלה ובפרט בימי מערכה של בחירות. הוא עורר את הציבור, הוא לא נתן להרדם לחוש הביקורת, לספקנות הטבעית והבריאה, לכושר ההבדלה, שהוא סימן לדעת ולבר דעת, כידוע. עמד איתן בפרץ והשיב למתנגדים ולמתקיפי הדת כגמולם, כך כל ימי חייו הנהיג נשיאותו ורבנותו ברמה.

פרק ששי

בקיסרי לאורו של רבי עקיבא

"משחרבה ירושלים נעשתה קיסרין מטריפולין"

(איכה רבתי פ"א, מגילה ו.)

מבוא, הצעת הרבנות

העיירה אור עקיבא, הנקראת ע"ש התנא הקדוש רבי עקיבא זיע"א, בנויה לצידה של קיסרי העתיקה, ומקומה הגיאוגרפי בצומת חשוב של ארץ ישראל ומרכזה, על שפת ים התיכון. בזמנו עיירה זו היתה עדיין קטנה ומתפתחת, וע"כ גם כר נרחב לפעולותיו ושאיפותיו המבורכות של מרן הרב זצ"ל, בכל שטחי הציבוריות בכלל והיהדות בפרט, מתוך תחושת האחריות המרובה שהוטלה על מתי מעט בעת ההיא, לבנות ולהקים עולה של תורה בשממת החולות של העיירה הצעירה, השקיע את מרצו, כשרונותיו וכוחות העשיה הגדולים, שניחן בהם בחסדי ה' לפעולה בכל שטחי החיים הדתיים, להשרשת ערכי היהדות, תורה ויראת שמים בתוכה. עם הגיעו לקיסרי מצא שם את קבוצת העולים שפגש עוד קודם לכן בדרכו לארה"ק, במדינות ספרד ואשכנז, ואשר הספיקו עוד להגיע לפניו, הם התחילו במאבקם למען החינוך והיהדות, ומשהגיע נרתם חלוץ לפני המחנה לפעולות החינוך הדתי והיהדות, אותן מטרות שהציב לעצמו בחייו. תושבי המקום והאזור, הכירו חיש מהר בכשרונותיו הטבעיים וביכולתו הרבה, וההצעה לא אחרה לבוא, הם ביקשוהו לכהן פאר כמרא דאתרא ואב"ד דמתא.

בורח מן הרבנות ומן השררה

מעולם לא רצה לעשות את התורה קרדום לחפור בה, או עטרה להתגדר בה, לכן לא רצה ללבוש איצטלא דרבנן, ורק משאילצוהו חבריו הרבנים ובקשוהו ציבור התושבים במאוד, רק אז נאות לקבל עליו את התפקיד לכהן כמרא דאתרא ואב"ד דקיסרי אור עקיבא והסביבה.

אף בתפקידו הרם כמרא דאתרא, חיפש תמיד דרכים וציפה להיפטר מעול הרבנות בהזדמנות הראשונה שתבוא לידו, את רצונו העז והתנגדותו לרבנות השריש וחינך כן גם את בניו כל ימיו, מידי פעם נהג לצטט את דברי התנא במס׳ אבות (א׳, י׳) ״אהב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות״, אף הסביר בכמה אופנים את דברי משנה זו אשר יבוארו בע״ה במקומם בסיפרו, וכך היה שכל ימיו לבו נשבר בקרבו על שהנו מוכרח להשתמש בכתר הרבנות.

״כי אתה תבוא את העם הזה״

על פסוק זה אומר התרגום אונקלוס: ״את תעול את עמא הדין״, אתה תבוא עם העם הזה (דברים ל״א, ז׳).

היה זה מעמד מכובד — מרומם ומרשים. בית הכנסת הגדול לעדת ישורון הנמצא ברובע בתי הכנסיות בעיר — מקושט ומואר — מלא קהל רב שנתכנס בהמוניו להשתתף בטכס ההכתרה של מורנו כרבה של אור עקיבא — קיסריה והסביבה. רחבת ארון הקודש היוותה את הנשיאות — כאן יושבים מוזמנים ואורחים רבים — וביניהם, רבנים דיינים ראשי ישיבות ונכבדים.

אולם ביהכנ״ס נתמלא כולו על גדותיו — כולל עזרת הנשים והרחבה שמחוץ לביהכנ״ס. בטכס ססגוני רב רושם התנהל המעמד המכובד לכבוד ולתפארת. בתום מסכת הברכות ושורת המברכים — הביע מורנו שלמי תודה למברכיו במשא גדול שנשא בנאום ההכתרה — ובסיום דבריו הנלהבים אמר: ״כי הוא מעמיד את עצמו, זמנו וכוחו במסירות נפש לרשות הישוב והציבור ולרשותה של תורה. המעמד הקדוש והמכובד התנהל בצורה טובה מופתית ומרשימה. מברקי ברכה רבים ומכתבים הגיעו אליו מאישים ומוסדות שונים מכל פינות ארץ ישראל, משרי הממשלה, חברי הכנסת, רבנים דיינים מכל חלקי הארץ כתבו אליו ובירכוהו לרגל המאורע הנכבד.

עם הכתרתו ועלייתו על כסא הרבנות, קיבל הישוב והאזור כולו תנופה חדשה ופעילות מוגברת — לחיזוק חיי התורה וביצורם — וקירוב לבבות לאבינו שבשמים. מהיום בו ישב על כס הרבנות באור עקיבא־קיסרין, ועד יום פטירתו, הקרין מאורו — תורתו וחכמתו על תושבי העיר ועל הישובים שבסביבה — הוא בלט בחיצוניותו ובפנימיותו — משכמו ומעלה, צנוע ועניו בהליכותיו, הסתפק במועט והיווה סמל להתנהגות בצניעות ובפשטות, היה מקובל בכל שכבות הציבור ללא הבדל מוצא או עדה — כולם היו כבניו באהבתו האבהית — העמידם על

רגליהם, קומם את רוחם — ורומם את נשמתם לידע את ה' — וליראת שמים טהורה.

"הוא היה אומר: כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו"
(אבות פ"ג מי"ג)

סוד ההצלחה

כבר בימי הראשית שלו, בעלותו לארץ ישראל, ספוגים בפרקי הגשמה אישית וברעיונות נפלאים נשגבים ונעלים.

עם התמנותו כמרא דאתרא באור עקיבא — ע"י הגאון רבי יצחק ניסים זצוק"ל מי שהיה הראשון לציון והרב הראשי לישראל, התחיל בפעולותיו הרבות והמגוונות, לקדש שם שמים ברבים — להגדיל תורה ולהאדירה ולקרב רחוקים לאבינו שבשמים בדרכי נועם דרכיו.

בכל יום ויום — בכל שעות היום והלילה — עמד בשער כסלע איתן, כחץ שלוח, כלפיד אש, העיר מיתרים נרדמים בלבבות — והאיר את פינותיהם החשוכות, תפקיד זה מילא בהצלחה רבה במשך עשרים שנה באור־עקיבא, הרביץ תורה ברבים, פעל בכל המישורים הדתיים והרוחניים, נרתם לפעילות במשנה מרץ והתלהבות, השפיע בנועם אימרותיו, הרצאותיו ודרשותיו — והתחבב מאוד על כל שומעי לקחו.

בכל שטחי פעילותו רבת הברכה, צירף תמיד הלכה למעשה — והטיב לקשר את הדברים למאורעות האקטואליים. היה לסמל ולדוגמא לרבים בהתנהגותו הטובה ללא דופי, בענוותנותו הרבה, בצדקתו וביראת שמים שלו, אשר היתה ניכרת בכל מעשיו.

בדרשותיו ונאומיו בביהכנ"ס ריתק אליו תמיד את המתפללים ואת דור ההמשך, לדבריו היתה השפעה עצומה, כי היה נראה לעיני כל, אישיות שפורצת מתוכה אש קודש עצורה, על אותן תופעות יסוד השייכות לעיקר חיינו המחודשים בארץ ישראל.

הצטיין בדרכו המתונה, אשר בה הצליח לפתור בעיות עדינות, הוא עבד ללא לאות למען הדת והרוח — ואף משבריאותו נתערערה, לא חדל מלשרת את הציבור בנאמנות ובמרץ בלתי נדלה, עד אשר החזיר נשמתו לגנזי מרומים. חביב, מקובל ואהוד על הכל — נמצא שכשם שהיה חביב למטה, כך היה חביב למעלה — החיוך ששכן על פניו תדיר, העיד על האהבה שבליבו.

עמדו לו, דיבורו הפשוט והתמים, ובמיוחד האהבה לזולת שיצאה מן

הלב ונכנסת אל הלבבות, בלשון הישרה והבלתי אמצעית, בציוריות הטבעית הקרובה לתפיסתו של כל יהודי ויהודי, בשיחותיו הישירות מלב אל לב.

מסירות נפש

איתא בזהר הקדוש, מדרש הנעלם פר' נח — "אמר רבי יהודה: עשה הקב"ה ירושלים של מעלה כנגד ירושלים של מטה — ונשבע שלא יבוא שם, עד שיבואו ישראל בירושלים של מטה, שנאמר: בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר (הושע י"א)". וכן דרש ר' יוחנן (תענית ה.) שנ"א "ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו" ועוד נאמר בב"ב (ע"ה:) "ירושלים של עוה"ז כל הרוצה לעלות עולה, של עוה"ב אין עולין אלא המזומנין לה ע"כ.

זכה הוא לחבר כל ימי חייו את ירושלים של מטה עם מעלה — החוט המקשר בין כל שטחי הפעולה בחייו היתה עיה"ק ירושלים ת"ו אשר לגביו הינה סמל, למסירות הנפש — אותה מסירות נפש גילה לתפקידו הרם ולמטרות אותן הציב לעצמו ואותן שירת בנאמנות.

כידוע שני הרים מלווים את עם ישראל בתולדותיו: הר סיני והר המוריה — בהר סיני ניתנה התורה — ובהר המוריה נבנה ביהמ"ק, רבים שאלו את השאלה: למה נבנה ביהמ"ק בהר המוריה ולא בהר סיני שהתקדש ע"י מתן תורה לעם הנבחר. התשובה היא, כי הר המוריה הוא מקום של עקידת יצחק, המסמל לנו את מסירות הנפש בחיי עם ישראל, וע"כ נאמר, במקום של מסירות נפש שם שרויה השכינה.

מסירות נפש היתה דרך חייו, הוא חלם את חלומם הגדול של יעקב אבינו ע"ה ודוד מלך ישראל — לחבר שמים וארץ, ירושלים של מעלה עם ירושלים של מטה. אמר אברהם אבינו ע"ה להקב"ה, בשעה שאמר לו "קום התהלך בארץ" — אפילו אם תתן לי את כל הארץ, ואין אתה נותן לי את מקום המקדש, אין אתה נותן לי כלום. בתפילה זו, של איחוד שמים וארץ — של שילוב בין תורת ישראל לבין אדמת ארץ ישראל, בתפלה זו נחתם ספר החיים של מורנו זצוק"ל בירושלים של מטה ובעליית נשמתו הקדושה בטהרה ובקדושה לירושלים של מעלה.

בדרכו גילה מסירות נפש מוחלטת ושלמה, במאמץ להצמיח את תורת ישראל בארץ ישראל, כיוון את הדור הצעיר בהתאם לכך, וכאיש החכמה והלב שדבריו יוצאים מן הלב ונכנסים אל הלב, היה מלא תכניות רבות להגדיל תורה ולהפיץ את יראת ה',תכניות אשר לא הספיק להוציאן מהכח אל הפועל, חבל על דאבדין ולא משתכחין.

"והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת
הצדקה השקט ובטח עד עולם"
(ישעיה ל"ב י"ז)

מרבה צדקה מרבה שלום

הרמב"ם במורה ח"ג כותב כי גמ"ח כוללת ב' ענינים: א) לגמול הטוב למי שאין לו חק עליו, ב) להיטיב למי שהוא ראוי לטובה, וחושב המצוה "אם כסף תלוה את עמי" (שמות כ"ב כ"ד) למעלה שאין גבוהה ממנה (הל' מתנות עניים פ"י ז') גמ"ח מתחלקת לשני אופנים: א) בממונו כמו הלואה בלי ריבית ב) בגופו כמו שמחת חתנים, בקור חולים, הלוית המת ונחום אבלים.

בראש מעייניו עמד כלל ישראל — ובראש וראשונה "ענייי העיר" הנזקקים — חייו היו חיי מסה ומעש, שהחלו עוד משחר ילדותו, בחום ליבו הטוב ורצונו העז ששפע ממנו רק טוב, חינך וטיפל במסירות עילאית, אשר לא ידע גבול, בבניו ובבני משפחתו הי"ו, ואף בנזקקים והנצרכים הרבים טיפל כבבניו ובני משפחתו.

הושיט עזרה לרבים כקטן וכגדול כאחד, לרבות כל משפחות העניים, היתומים והאלמנות, הן בארץ ישראל ומחוצה לה, כשלנגד עיניו שלשה מישורים משולבים לסייע בכוחו ובמעשי ידיו, בפועל בעצה ובהדרכה — בכספו ובממונו, זאת בבחינת "אחרי ה' אלקיכם תלכו" (דברים י"ג) שואלת הג"מ בסוטה(י"ד) וכי אפשר לו לאדם להלך אחר השכינה, והלא כבר נאמר — כי ה' אלקיכם אש אוכלה הוא, אלא — להלך אחר מידותיו של הקב"ה: מה הוא מלביש ערומים — אף אתה הלבש ערומים, מה הקב"ה ביקר חולים — אף אתה בקר חולים, הקב"ה ניחם אבלים — אף אתה נחם אבלים וכו' — את המידות הללו ואחרים — וכמו שכותב הרמב"ם שהבאתי לעיל — ירש הוא ממשפחתו הרמה — ולא זו בלבד אלא אף הוריש זאת לבניו אחריו להמשך המורשה — ולתלמידיו.

היה לאחי עזר ולאחי סמך לכל נדכה וקשה יום — בפזרנות שלא רבות כדוגמתה. קשה לי לתאר — את מדת "הצנע לכת" בהסתרת גדלותו האמיתית בתחום זה — שאיש ממקורביו לא הצליח לגלות בחייו — מדת החסד שבו, בגופו ובממונו שאם אבוא לתארה הרי יקצר המצע מהשתרע — ובפרט לאחר פטירתו כאשר נודעו לנו פרטים מאלפים על גודל צדקת פזרונו במעלה העליונה לנזקקים אמיתיים בני טובים — שעל אף רוע מצבם, לא יצאו מגדרם לפשוט יד והוא היה פטרון להם

ולשכמותם — והכל בהצנע לכת שגם בני המשפחה לא ידעו על כך.
תמיד רצה, השיג וחילק לכל מי שהשעה קשה לו. לכל המוסדות והישיבות שפנו אליו בכתב היה יושב ומסדר להם את תרומתו, שח״ו לא ישכח לשלוח למישהו מהפונים לעזרה — באחת מדרשותיו על מעלת הצדקה, ביקש מאוד לתרום לישיבות ולעניים — והסביר את מעלת הצדקה וגמילות חסדים — וכמ״ש הג״מ בגיטין (ז:) שכל אדם חייב ליתן צדקה, ואם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה וכ״ש כשהן מרובין, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה ונותן לפי כוחו.
תמיד היה מדגיש את החשיבות של הגמ״ח והצדקה, אף מידי שנה בשנה בפרוס חג הפסח — השקיע ראשו ורובו בגמ״ח ״מעות חיטים״ — קמחא דפסחא, בדק חקר ודרש על משפחות הנזקקים — והכין רשימה מרוכזת ומדוייקת שח״ו לא ישכח איש. בכבודו ובעצמו טיפל טיפול אישי ומסור בפרט ובכלל — בכדי שעניי העיר יהיו שמחים לקראת חג החרות.
יזם והקים את מפעל ״מעות חיטים״ — קמחא דפסחא, ובזכותו עד היום הזה ממשיכים לקבל אותם הנזקקים הרבים — את התמיכה והעזרה לקראת חג הגאולה.
תמיד חיפש בנרות אנשים שצריכים לקבל ונזקקים — אך מתביישים הם לבוא ולבקש — לאותם משפחות, נתן ״מתן בסתר״ כראוי להם ולכבודם, עם פטירתו רבים מהם באו לספר על העזרה הרבה שקבלו ממנו בחייו, הרגישו חובה מצפונית לבוא ולספר על חסדו הגדול עמהם, וכדאיתא בב״ב (ט:) ״א״ר אלעזר, גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו, דאילו במשה רבינו כתיב כי יגורתי מפני האף והחמה, ואילו בעושה צדקה בסתר כתיב — מתן בסתר יכפה אף (משלי כ״א).
כל זאת עשה מתוך אמונה שלימה והכרה מלאה — כי ״צרכי עמך מרובים״ במיוחד לפני החגים — ובפרט לעניים ולנזקקים.
רק מעטים ידעו איך נהג לחפש נזקקים — ומהו ההיקף הגדול של מתן בסתר שנהג לתת, שלא ע״מ לקבל פרס, עדין נפש ונעים הליכות — ישר הנזהר בכבוד הבריות ורגיש לכאבי זולתו. רבים פנו אליו בבקשה לעזרה וסיוע, עצה והדרכה, ומעולם לא דחה איש.
זכה ליחס של כבוד והערצה מצד כל חבריו ידידיו ומכריו, שהוקירוהו העריצוהו והעריכו את ידענותו ובקיאותו בכל תחום ועניין, עם זאת צנוע ועניו היה ובורח מן הכבוד.
דמותו התמה והטהורה, תום דרכו ויושר הליכותיו — ישארו תמיד לנגד

עינינו כסמל הפשטות והיושר. כצדיק שעמד לצדו של הנדכא והנכאב לא רק בתחום הכלכלי, אלא בכל דבר וענין שראה בו צורך השעה התמסר בכל גופו ונפשו למען הכלל והפרט — ביעוץ והדרכה, בעידוד ובמילים — אשר לא יסולאו מזהב ומפז — וכמ״ש ר׳ יונה גירונדי באגרתו ״יסוד התשובה״ בענין גמ״ח וז״ל: ״רבים יודעים חיוב מצות הצדקה ושכר פעולתה ולא ידעו מגדלות גמ״ח, אשר יוכל כ״א לקיים, אף אם דל הוא ואין ידו משגת לנדב כסף, רק בדבריו ואמרי פיו יוכל להיות רב פעלים״. ושם הוא מחלק לארבעה חלקים את ענין הגמ״ח — א) לדבר על לב העני דברי פיוס ולהראות לו רצון טוב, ב) להלוות לעני, ג) לתת לו עצה הגונה, ד) ליעץ לרבים לעשות טוב וחסד, ע״ש, וכל אלו הדברים השתדל בהם מאוד — מסור היה בלב ונפש לכל אחד ואחד, ובפרט למשפחתו הי״ו חבריו, ידידיו ומכריו, תמיד שאל התענין ודאג לשלומם הטוב.

בכל עת, כשעלתה שאלת הכלל על הפרק, נדחקו כל עניני הפרט, אף שהעריך מאוד כל פרט ופרט ויחסו תמיד היה חיובי ביותר — מכל מקום, כשכלל ישראל והציבור נדרש לעזרה דחופה, העסיק אותו הענין בכל ראשו ונפשו — וחשו בו איך שכולו ורובו שקוע בבעיה ובפתרונה. תמיד בכל זמן, עזר מאין כמוהו לכל שדר״י הישיבות הקדושות והמוסדות בארה״ק, עשה עבורם לא רק מכספו, אלא פעל והפעיל — ושימש כתובת לכל פונה, לכל נצרך, לכל מבקש ודורש.

״וכל מי שעוסקים בצרכי ציבור באמונה, הקב״ה ישלם שכרם״
(מתוך התפילה)

בחיים הציבוריים והמועצה הדתית

— א —

עם הבחרו לתפקיד יו״ר המועצה הדתית בשנת תשכ״א הרחיב את תחום פעילותו ומפעליו הרבים, להגדיל תורה ולהאדירה, בהן פעולות אשר יכול היה לעשותן רק כאשר קבל לידיו את סמכויות המועצה הדתית, ומשנבחר לעמוד בראשה, הדרך כבר היתה סלולה לפניו לפעולות אדירות ורחבות יותר.

אחד מידידיו מספר, כיצד הנהיג וניווט את המועצה הדתית בישוב לתפארת הכל, בכל עניני הדת והרבנות. השתדל תמיד לסדר את הדברים בארגון — כך שיסתכמו בשלום ולשביעות רצון כולם.

פעילותו הציבורית לא הצטמצמה לתחום אחד בלבד אלא התרחבה

והשתרעה על פני שטחים רבים. תקופה של עשרים שנה כיהן כמרא דאתרא, רב ואב״ד דמתא אור־עקיבא קיסרי׳ והסביבה, ובהן תקופה של ח״י שנים פעל אף כראש המועצה הדתית ללא שכר וללא תמורה ושלא ע״מ לקבל פרס, קיבל על עצמו תפקידים רבים אחרים בהתנדבות להגדיל תורה ולהאדירה, ובכל תפקידיו הוכיח גישה נאה פדגוגית ויחודית.

הוא ראה בתפקידו זה, שליחות ומנוף לעשייה, כל היש הגדול בעיר בכל השטחים והענינים, הדתיים והרוחניים, כל אלה הם פרי הילולים אשר השקיע בהם את כל כולו, בפיתוח ובהתפתחות החיים הדתיים בישוב. ביטוי הכאב והסבל בקרב עובדי המועצה הדתית, עם פטירתו, וכן בקרב ציבור יהודי הקהילה הי״ו, הינם הוכחה להרגשה של יתמות שכולם חשים בפטירתו. האיש שהשרה רוח טובה, מסירותו הרבה לקידום שכר העובדים בקודש ושיפור תנאי עבודתם, ובפרט אמורים הדברים כלפי אותם האנשים הרבים אשר הכירוהו ועמדו במחיצתו, הינם עדות לפועלו הרב והמסור.

— ב —

מעורה היה בחיים הציבוריים, ואף היו לו יחסים טובים וקשרים אישיים עם גדולי וראשי המנהיגות בישראל, ועם נכבדי קהילות וראשי ציבור אחרים.

הרגיש שיש לו הכושר והתכונות לתרום בתחום העשייה, ידע הוא לקשור קשרים עם אנשים, ולשכנע אותם בנועם הליכותיו.

בכושר הפשרה שלו, חש שהתחום בו יוכל לתרום למען ארץ ישראל, למען התורה ועם ישראל, זה תחום העשיה הציבורית הדתית, ואין זה סוד שלא תמיד מסתכלים בציבור על התפקיד הקשה הזה כמו שהוא באמת.

בתפקידו הנוסף כיו״ר המועצה הדתית, היה חלק מהחברה והיה צורך במאמצים רבים כדי לשכנע שאכן תפקיד זה, חיוני ביותר שיהיה תמיד בידי הרב המרא דאתרא, וכאן בא לידי ביטוי אחד הדברים המאפיינים את דרכו, מה שקוראים כיום, עקשנות ודבקות במטרה.

בתפקידו הנוסף כיו״ר המועצה הדתית, נתקל תמיד תדיר וללא הרף, בבעיות דת כלליות רבות, במצוקת הציבור, קשי יומו שלא עמדה להם רוחם לשאת בנטל מצבם, וכדי להגיע לפעולה חיובית גייס את כל כשרונו היוצר, והשקיע את תמצית לשדו שלא יקופחו זכויות עובדי המועה״ד והחברים בצר להם.

בנושא זה של שמירת זכויות הפרט ודאגה שלא ינשרו ויפלו לזרועות זרים, היה יחיד ומיוחד, ולא אחת עמל וטרח שעות ארוכות בהסבר ושכנוע, הדרכה ויעוץ במסירות ונאמנות, עד אשר הצליח להחזיר בנתיבות האמונה אנשים אשר עמדו בצידי הדרך, בשעה של אבדן אימון וחוסר אמצעים.

אפשר לומר בודאות גמורה, שכל מה שרצה להשיג, בסופו של דבר השיג, אם זה לא היה בחדש הראשון או השני בכ"ז בסופו של דבר השיג והשיג, הכל בזכות אורך רוחו, ולא בסערה של מאבק קשה וצעקני, אלא בחיוך ובנועם, אבל בעקשנות ותקיפות מתוך דבקות במטרה. המשיך תמיד במלחמותיו ומאבקיו על פי האמת שלו, שהיה בה תמיד משהו מתסיס, מעורר, מביך ומהפכני, ולכן גם מעורר הסתייגות מצד מתנגדיו, אך מאידך, שכמו נשא על גבו ומצפון הכלל עליו, לא ויתר ולא הניח לסובבים אותו לנוח על זרי דפנה ולהסתאב ספונים בבתיהם. אשר על כן סבל הרבה ושילם על כך את מלוא המחיר.

— ג —

נתיב זה של רבנות וציבוריות כאחד היה זרוע תדיר אבני נגף ומכשולים, מצד עסקני המפלגות השונים ומצד מתנגדיו, אשר ראייתם הצרה והקטנונית לקידום ענייניהם האישיים, עדיפה היתה מטובת הכלל.

הרב אשר התרחק תמיד מכל ריב ומדון, לחם במלוא עוצמתו נגד פלגנות ותככים ונגד כל אותה האלימות שצמחה מצד עוכרי תורת ישראל המתחזים בצביעותם כשומרי דת ומסורת, "העושים מעשה זימרי ומבקשים שכר כפנחס", הם הם אשר הערימו מכשולים ולא חסכו כל עמל ויגיעה להרוס את כל אשר בנה והקים, אותם הצבועים לא בחלו באף צעד אפשרי לפעול כנגדו.

הוא לא היה שקט בנפשו, אך היה שקט בפיו, הוא לא היה שקט ברגש, הוא היה שקט בהבעת הרגש, מסופר במסכת תענית על חוני המעגל, והידוע גם מהאגדה של שבעים שנה, אף יוסף בן מתיתיהו בספרו "קדמוניות היהודים" מספר, שחוני המעגל מצא את מותו בשעת מלחמת האחים בימי המכבים. בבית החשמונאים תפסו אותו חיילי הורקנוס, ובקשוהו שיקלל את אריסטובולוס וחייליו, הוא סירב בטענה, אלה ואלה בני עם ה' המה, זאת היתה אחת המוטיבציות החזקות ביותר שלו בריב וסכסוך בין סיעות ומפלגות ובריב השקפות, לא שכל אחת עומדת בזכותה היא.

על הפסוק "וידבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו

ושב אל המחנה" (שמות ל"ג, י"א) אומר רש"י ז"ל, "אמר לו הקב"ה אני בכעס ואתה בכעס מי יקרבם" אותו הרעיון נמצא בגמרא ברכות (ס"ג:), אמר לו הקב"ה עכשיו יגידו יאמרו, הרב בכעס והתלמיד בכעס, ישראל מה תהא עליהם, כאן יש אותו הרעיון ושני הדברים בניסוח שונה חלים ומיושמים על דרכו ושיטתו בחיים הציבוריים. "מי יקרבם וישראל מה תהא עליהם",הן היו שתי המוטיבציות אחת יותר פדגוגית דתית ואחת יותר לאומית של אחדות האומה. נראה שזהו המוטיב בדרכיו, כיווני חייו וכוונות חייו.

הוא אשר התענין בכל, ביקש תמיד לתקן עוולות, מעולם לא החריש, תמיד הגיב כדרכו בהתאם לענין, שלח מכתבים רבים אל אישים רמי מעלה לתיקון המצב, ואף קיבל תשובות רבות לאותן הבעיות שבהן התקשה. בקש תמיד לתקן את המעוות, בצניעות ובענווה האופייניות לו. זכה ועמדו לו כוחותיו הנפשיים להתמודד עם כל אותם הבעיות והמכשולים אשר עמדו לו בדרכו, ולנצח את כל אותם "הבני בלייעל" הידועים, אשר לא פסקו מלהטרידו, להפריעו ולהציב מכשולים רבים בדרכו, עד יומו האחרון בו החזיר נשמתו הטהורה לבוראו, גופו הטהור ידע תמיד, היה תוסס ורענן לכל דבר שבקדושה, הפעם כוחו לא עמד לו, והוא הלך ונחלש מיום ליום, עד אשר החזיר את נשמתו בנשיקה לגנזי מרומים, יראה אלוקים וישפוט, "יקום אלקים יפוצו אויביו וינוסו משנאיו מפניו, כהינדוף עשן תנדף כהמס דונג מפני אש יאבדו רשעים מפני אלקים, וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלקים וישישו בשמחה" (תהילים ס"ח).

— ד —

היה מסוג הרבנים והאנשים המעטים, שהחברה והציבור גם אם היא מעצם טבעה קונפורמיסטית, אינה יכולה בלעדיהם והם הם בעצם אלה המעניקים לה את זכות קיומה. הוא דאב את חילול דת ישראל, בלבוש של פולקלור וקיטש לאומי חילוני, ההופך לא פעם, "לקריקטורה של הערכים הדתיים". הוא ניחון בחוש באינטואיציה חזקה, חש שתורת ישראל ועתיד עם ישראל תלויים אך ורק בעולם הישיבות ותלמודי התורה, שבהם יגדלו תלמידי חכמים אשר קשורים בלב ונפש לעמם תורתם וארצם" קודשא בריך הוא אורייתא — וישראל חד הוא", ולכן שאף להרחיב את המסגרות עוד יותר, ולהקים ישיבה וכולל אברכים בקהילתו, זאת מלבד התמיכה במוסדות התורה הקיימים, להגדיל תורה ולהאדירה.

על אף היותו אישיות מיוחדת במינה, בסגולותיו הנעלות, פעיל במוסדות השונים, ראש המדברים והעושים, הצטייר תמיד "כנסתר", המעיט את עצמו, הסתיר את מידותיו ומעלותיו וקיים מאמר המשנה באבות "אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת" — לשרת את קהל הציבור והעם. **אמר החכם מכל אדם, "הולך ביושרו ירא ה'", הולך ביושר לא נאמר,** אלא הולך ביושרו שני מובנים לפסוק זה, א) כפי שמדגיש הגר"א מווילנא. אדם ירא ה', מי שבוחר בחייו את הדרך המיוחדת לו התואמת לכשרונותיו, לאופיו ואישיותו, לא נכנע למוסכמות של החברה ואינו בוחר את הדרך בה יזכה אולי להסכמת הציבור, אבל איננה תואמת את יושרו האישי. ב) המובן השני הוא, אינו נוגע לתחום האישי האינדווידואלי שלו, אלא שגם בעשייה ציבורית הוא מנסה ללכת בדרך התואמת את האמת שלו.

המובן השני קשה יותר שכן יש צורך לשכנע אנשים רבים, עליו ניתן לומר שבשני המובנים היה הולך ביושרו ירא ה' — בתכלית.

מטבעו היה צנוע, מעמיד את עצמו בצל, משתדל לא להתבלט, אלא דוחף קדימה את אלה אשר לדעתו ראויים לכך, מוכנים ומוכשרים לשאת בנטל, להזיז ענינים ולקדם את עניני הציבור, את צרכי היהדות הדתית ועם ישראל.

דבקותו בעבודתו ותפקידיו הרבים, וזיקתו הנפשית לשרות הציבור גברו עליו גם כאשר הלך ונחלש, הוא המשיך לשאת בעול ולעמוס בסבל. גולת הכותרת בפעילותו הציבורית הרבגונית היתה החדרה וטיפוח של תודעת ערכי התורה והמוסר בקרב הדור הצעיר, לא אחת הצליח להשיב בנים תועים לחיק התורה ושמירת מצוותיה, באלה וכיוצא באלה ראה את תמצית חייו עלי אדמות ולמענם פעל והפעיל אחרים.

פרק שביעי

פעולותיו ומפעליו

"למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור" זוהי דרך לפנים משורת הדין. (ע"פ בבא מציעא פג.)

מבוא

מאז הופיעה שמשו על שמי ארה"ק, עת עלותו ארצה והתיישב בעיירה המתפתחת דאז, "קיסרי" הנקראת בשמה החדש "אור עקיבא" ע"ש התנא רבי עקיבא זיע"א, זכו תושבי המקום והאזור להתדבק בחקל תפוחין קדישין, ההשגחה הועידה אותו לשאת בגאון את האבוקה הבוערת של אש התורה, והוא ליהט בה את עצמותיו ואת עצמות צאן מרעיתו, בעיירה אור עקיבא ההולכת ונבנית, הוא פתח לצאן מרעיתו את אוצרו הטוב, ורוקן עליהם משפע קודשו, והשקם ממי בארו וממעיינו המתגבר בהלכה ובאגדה, הורה דברי אלוקים חיים, בדברים שהם כבשנו של עולם, לאהבת ה' ויראתו, אהבת ישראל לסגולתו ואהבת ארץ ישראל חמדתו כליל תפארתו. עם פטירתו נעלמה מהנוף הציבורי דמות סוערת, מיוסרת, יחודית ושרשית יוצאת דופן בחברתנו, שנאבקה עם כבשונו של עולם יום יום ושעה שעה, הוא אשר עבר את נתיב הסבל והיסורין, ונתנסה ביסורי ארץ ישראל קשים, נרתם לפעילות אינטנסיבית שזכתה להצלחה מירבית בקרב הציבור הרחב. הוא סבל גם יסורים אחרים, אבל נשא סבלו בדומיה, וקיים בעצמו את מאמר "מבחר הפנינים", שכתב, "החכם אבלו בלבו וצהלתו על פניו", איש לא הבחין בסבלו הרב עד רגעיו האחרונים.

היה מראשוני המקימים עולה של תורה בעירו, תוך כדי עבודה חלוצית ונאמנות מתמדת, חרף כל הקשיים שנערמו בדרכו, בנתיב התלאה לאורך כל הדרך. ניתן היה לראות את כל עיקר מהותו באותה מדה נדירה של סבלנות ויכולת להקשיב לזולת בכל עת מצא, ובנסיון המאומץ למצא דרך לצאת מן המיצר. ולא יהיה מוגזם להעריך שבזכות מדה נפלאה זו

הצליח להגיע להשגים מפתיעים, והליכה בדרך זו עשויה להוות לא רק ציון לזכרו אלא תמרור לבאים אחריו. על אף תהילתו בפי כל, היה עניו וצנוע, נחבא אל הכלים, בורח מן הכבוד ומן השררה, הצניעות והענווה היו נר לרגליו והבריחה מכל מאבק של פירסום והתבלטות היו אופיניים לאישיותו. בעת כתיבת שורות אלו, שומה על כל מוקיריו להטות שכם לבל ישאר ח"ו חלל ריק, בל יכבו האורות שבקעו מביתו שהיה בבחינת "משכן שילה" במשך כל שנות כהונתו עד היום הזה, בביצור המוסדות לתורה ולתעודה והאדרת ההשפעה הרוחנית בקרב הציבור, אולי תגיע בע"ה השעה שנאסוף את הדברים ונעלה אותם על הכתב. כאן בפרק זה העליתי רק קווים אחדים לדמותו האצילה, ולפעולותיו ומפעליו הרבים והברוכים, רוצה אני להדגיש לפני הקורא, כי תקצר היריעה מלפרש את כל מגוון פעולותיו ומעשיו משחר נעוריו ועד יום פטירתו, ולכן אביא להלן רק את עיקרי הדברים בקצרה. הוא יסד את כל המפעלים הקדושים, תוך כדי שהוא משקיע בהם את כל מירצו וכוחותיו וככל שאנו מתרחקים מהיום בו נסתלקה דמותו היחודית, כן חשים אנו יותר ויותר בחסרונו הרב בקרבנו, ובגודלה של האבידה, נעקר מאתנו אב אח וריע, ידיד נאמן אשר סימל ושימש לדוגמא במסירותו ובמפעלו, בפרט למען הישוב אור עקיבא קיסרי', ראש וראשון היה בפעלו הרב בארה"ק, וכך נזכרהו.

"לעתיד לבא יערוך הקב"ה סעודה
חגיגית וכל מי שלא נתגעל ממאכלות
אסורים זוכה לראותה"

(עפ"י ויקרא רבה יג. ג.)

א. **בתחום הכשרות**

נושא הכשרות היה מוקד פעילותו הראשונית בישוב, בפרט עם הגיע רוב העולים החדשים מתפוצות הגולה, עם מנהגי אבותיהם בידיהם, חלקם שמרו על השלחן הטהור וכשרות הבית, וחלקם היו בגדר תינוקות שנשבו, שלא ידעו בין ימינם לשמאלם בדיני היהדות בדיני הכשרות ומאכלות אסורות.

הוא שהיה ער למצב, בדק תחילה שהחנויות לא ימכרו בשר טריפה ומוצרי מזון לא כשרים אחרים שהתגלגלו בשוק ובחנויות, הביא לכך שכל החנויות והאיטליזים יהיו תחת פיקוח הרבנות המקומית בנושא הכשרות.

בשיחה עם הקצבים בעלי האיטליזים, הסביר את חשיבות הכשרות ע"פ דת ישראל שכר ועונש, זיכוי הרבים או ח"ו הכשלת הרבים, עם סיום דבריו החליטו כולם לשמור על הכשרות באיטליזים והביעו נכונותם המלאה לכל הדרישות שידרשו לעשות מצד הרבנות המקומית.
עמל רבות להנחות הקצבים לשמירת הכשרות, כולל הכלים וניקור הבשר, העמיד משגיחי כשרות יראי שמים, מונו מנקרים אשר התמחו היטב במלאכת הניקור שח"ו לא יצא שום מכשול, וב"ה הצליחו מאוד במלאכתם מלאכת הקודש, ומנעו מכשול הרבים. מונו שוחטים בבית השחיטה הבקיאים במלאכתם ושיראתם קודמת לחכמתם, בנושא זה הקפיד מאוד לחפש אחרי שוחטים מומחים יראי ה', ואשר מידי פעם בדק להם את סכיניהם כדבעי כמבואר בשו"ע יו"ד.
פעמים רבות החליט על "מבצע כשרות" אשר במהלכו היה יוצא אישית לחנויות ולאיטליזים לשאול ולראות, וכן בהרצאותיו ודרשותיו המיוחדות מיקד את דיבורו על ערך שמירת הכשרות וטהרת השלחן שהינה הבסיס למשפחה היהודית.
במאמציו ובהשתדלותו הרבה הצליח להכניס את הכשרות לבתי המלון המקומיים, ולמסעדות שבהם רבים הסועדים.
פירסם ברבים את החנויות והאיטליזים המלון והמסעדות שומרי הכשרות, ומאידך אף הביע דעתו על כל אותם שהתנגדו לנהל עסק כשר תחת פיקוחו, וכ"ז בכדי להוציא את המכשלה מהרבים.
ההשגחה על הכשרות היתה לשם ולמופת בסביבה, וממרחקים היו באים לקנות בשר. בנושא זה של הכשרות היה תקיף מאוד והחלטותיו היו החלטות חד משמעיות. זכורני פרשת הקצבים בישוב, אשר לא רצו לשמוע דבריו בענין אגרת ההשגחה, ועוד. והם עשו יד אחת כנגדו, הוא נאלץ לאסור סחורתם לקהל, וכל העדה נשמעה לאיסור זה ולא קנו מהם בשר, עד אשר הם בעצמם באו וביקשו סליחה ומחילה על עלבונה של תורה, ושילמו את הקנס למועצה הדתית, רק אז הותרה סחורתם לקהל.
ידוע גם המעשה כיצד מיחא בפני בעל אותה חנות מכולת אשר מכר נקניקים ועוד, מבשר טריפה ודבר אחר, עד שנאלץ בעל אותה חנות לסגור את חנותו לחלוטין, ה' יצילנו ממכשול ומכל תקלה. וכתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורים) וז"ל: כל הנזהר בדברים אלו מביא קדושה וטהרה יתירה לנפשו וממרק נפשו לשם הקב"ה, שנאמר "והתקדשתם והייתם קדושים, כי קדוש אני".

"אם משמרין שבת אפילו יום אחד
כתיקונה מיד נגאלים"
(שמו"ר כ"ה ט"ז, וירושלמי תענית א' א')
"שקולה שבת כנגד כל המצוות"
(שמות רבה כה, טז.)

ב. **שבת**

במאבקיו הרבים למען השבת, עשה רבות ואף הצליח למסד ולהנהיג שמירת שבת כהילכתה בכל מה שקשור לבתי העסקים החנויות והשעשועים, עלה בידו למנות מפקחים מיוחדים לשבת בשכר, אשר הסתובבו בעיר לפני כניסת השבת והודיעו לבעלי העסקים כי עליהם להזדרז ולסגור את העסקים לפני כניסת השבת, חוק העזר העירוני בדבר שמירת השבת סייע רבות בידו להעמיד את העבריינים לדין "למען ישמעו ויראו".

בדרשותיו והרצאותיו לציבור הרחב הסביר והדגיש את החשיבות של שמירת השבת מבחינה רעיונית והלכתית, "ויותר ממה ששמרו ישראל על השבת שמרה השבת על ישראל".

בדאגתו הרבה נמנעו חילולי שבת רבים כולל הצגות שונות ומופעים פומביים, עמד איתן על משמרתו ותקיף בדעתו שהשבת צריכה לשמש כיום מנוחה כמ"ש "וביום השביעי שבת וינפש" לכל הישוב היהודי באשר הוא, ולא מתוך כפיה אלא מתוך קיום ציווי הבורא יתברך שמו, וקיום דברי התורה הקדושה שניתנה בסיני. רישומה של השבת היה ניכר בעיירה, ואפילו הרחוקים מדרך התורה היו נענים לדיבוריו.

ג. **עירובין**

במסגרת מאמציו הרבים למען השבת, נושא התקנת העירוב מסביב לישוב היה בראש מעייניו ודאגותיו עם התמנותו כמרא דאתרא.

לשם כך פנה לכל הגורמים הנוגעים בדבר, ובהן הרשויות השונות שיאשרו את תכניתו להקמת ולבניית עירוב מסביב לכל הישוב. בקשתו זו נתמלאה, וכבר לאחר זמן לא רב אושרו התקציבים והכספים למטרה קדושה ונעלה זו, ובכך עברו לקניית ורכישת החומרים והציוד הדרוש לכך, ובתוך זמן קצר הושלמה מלאכת העירוב מסביב לעיירה. בד בבד מינה מפקחים ובודקים אשר יבדקו מידי שבוע את העירוב.

ובמדה ויש קלקול יתקנוהו בו במקום ע"מ שח"ו לא תעבור שבת ללא עירוב, ואם זה קלקול המצריך זמן מרובה בכדי לתקנו, אזי היו מכריזים

ומודיעים בישוב ובבתי הכנסיות שהעירוב מקולקל ואין עירוב, בכדי שח״ו לא יכשלו הרבים. דאג לשלשה דברים, שחייבים לדאוג בעיר, זבחים, עירובין, מקוואות, וברי״ת זע״ם כדברי האדמו״ר מגור זיע״א.

ד. **טהרת המשפחה**

בתפקידו כמרא דאתרא ויושב ראש המועצה הדתית במקום, הציע יזם והגיש תכנית ראשונית לבניית מקווה טהרה גדול ומשוכלל כדת וכדין. תכנית זו אושרה ע״י כל הגורמים והרשויות הנוגעות בדבר, המקווה נבנה והושלם, והוחל בהפעלתו ואחזקתו ע״י נשים ירי״ש הבקיאות בדיני הטהרה.

בהשתדלותו מונתה רבנית מדריכת כלות ונשים, וכן בכל מה שקשור להסברה ותודעה לטהרת המשפחה בפרט ובהדרכה כללית לחיים יהודיים בכלל כדת משה וישראל. חוברות ועלונים בשפות השונות הופצו בין התושבים להסברת ערך טהרת המשפחה, וחשיבותה לדורות הבאים, ואף בדרשותיו והרצאותיו הרבות מיקד את שיחתו לבעלי הבתים על טהרת המשפחה וערכה הרב בדת ישראל ושכרה, וח״ו העונש הרב הצפוי לעוברי מצוותיו. נשים רבות וחילוניות התחילו פוקדות את המקווה, וההתעוררות הביאה לכך שכל אשה השפיעה על חברתה וב״ה הפעולה הניבה פירות — לנשים כשרות, ״ובזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים״.

בשנה האחרונה לכהונתו כראש המועצה הדתית, כתב וביקש רבות, יזם הציע והגיש תכנית אודות בניית מקווה טהרה נוסף לתושבי השכונה הצפונית בעיר, ע״מ להקל מסיבלם של התושבים להגיע למקווה הקיים, מה גם שהמקווה הקיים לא ענה עוד על הדרישות של כל האוכלוסיה אשר התרבתה עם הזמן והשנים, אף תכנית זו אושרה ע״י הגורמים השונים, והממונים אף שלחו חלק מהתקציב הראשוני להתחלת העבודה, אך משום מה הענין הוקפא ע״י ״אנ״ש״ עד לאחר פטירתו. תקוותינו עכשיו שממשיכי דרכו יוציאו מחשבתו ותכניתו זו מהכח אל הפועל בע״ה.

״ואין ישראל נגאלין אלא מתוך צווחה״ (ירושלמי תענית פ״א ה״א)

ה. **בתי כנסת**

הוא ראה בבית הכנסת מקום מרכזי בחיי הפרט והכלל, השתדל במלוא כוחו ליזום ולעשות למען הפיכתו של ביהכנ״ס למוקד תורני — חברתי.

ראה לנכון, שכל בני העדות השונות אשר התקבצו מארבע כנפות הארץ לארצנו, יתפללו כמנהגי אבותיהם בנוסח ובמנגינות שהיו מקובלים עליהם מדורי דורות, ולשם כך השתדל הוא לעזור לכל ציבור היהודים מעולי ספרד לארצותם, ומיהודי אשכנז, לייסד להם מקדש מעט כמנהגם, בו יוכלו להתפלל כפי שהתפללו אבותיהם, עד בא לציון גואל בב"א.

במאמציו הרבים כתב מכתבים ואיגרות לכל הממונים והנוגעים בדבר לזירוז בניית בתי הכנסת השונים ושיפוץ בתי הכנסת הקיימים לרווחתם של התושבים והמתפללים, כך הצליח בעמלו הרב למען הכלל, ועד יום פטירתו הוקמו ח"י בתי כנסת ואחרים שופצו והורחבו לקליטת מתפללים נוספים, בעזרתו הרבה והאדיבה הוקמו עוד מספר מקומות־מוקדי תפילה במקומות שונים בעיר ע"פ המנהגים והנוסחאות השונים. תמיד היה מדגיש את החשיבות של תפילה בציבור כמ"ש בגמרא (ברכות ח.) כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור, מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם.

"כל העוסק בתורה לשמה מקרב את הגאולה" (סנהדרין צ"ז)

ו. תלמוד תורה כנגד כולם

ראה בלימוד תורה ובהרבצת תורה אתגר ראשון במעלה, ומטרה חשובה ביותר להמשך קיומו הרוחני של עם ישראל, תמיד הדגיש בהרצאותיו ודרשותיו לציבור הרחב את החשיבות המרובה בחינוך הילדים לרוח ישראל סבא, תמיד ציטט את הכתוב "ואת עמלינו — אלו הבנים", בקריאה לציבור הרחב ביקש את עזרתו לשלוח את ילדיהם לבתי הספר הדתיים לחינוך הדתי, לישיבות ולתלמודי תורה, בבני ברק ובירושלים, ואת הבנות ביקש לשלוח לחינוך בבתי יעקב ובתי הספר החרדיים, כי רק ממעיינות טהורים וקדושים יתחנכו הילדים למסורת לדת ישראל ולחינוך לערכים נעלים, הוא שלל את החינוך החילוני והמעורב שאינו מקדם את המטרות של עם ישראל, כמחנך ותיק וכר"מ עוד מצעירותו בחו"ל עת חינך ילדי וצעירי ישראל, דגל תמיד בלימוד תורה וחינוך דתי לילדים ונוער כמ"ש "חנוך לנער ע"פ דרכו" וכו', אף לחם רבות בחו"ל להצלת נפשות תועות ולהחזירם לחיק היהדות הטהורה. גם כאן לא חסך עמל ויגיעה בהסברה ובעזרה לזולת למען ילדיו ומשפחתו.

בעזרתם האדיבה של הנהלת מוסדות "חסד לאברהם" שבנשיאות ק"ק

האדמו"ר מסקולן שליט"א, יסד את התלמוד תורה "חסד לאברהם" באור עקיבא כשמאות ילדים נוטלים חלק בלימוד התורה בשעות אחרה"צ והערב. בחדשי הקיץ החמים כאשר לילדים ולנוער לא היתה שום מסגרת לימודית, הצליח באימרי נועם למשוך אליו תלמידים ונערים רבים מהרחוב לספסלי בית המדרש, לפעולה זו היו הדים בקרב הציבור הרחב, ומשפחות רבות שלחו את ילדיהם לתלמוד תורה, כך התפתח ראשיתו של הרעיון אשר הגה, לקרום עור וגידים, להגדיל תורה ולהאדירה.

אף בתחום שעורי התורה למבוגרים ולבעלי הבתים, לא חסך עמל ויגיעה, השתדל בכל כוחו לארגן שבכל בית כנסת יהיו חוגים קבועים בהלכה תלמוד ואגדה ולמנות מגיד שעור קבוע שילמד שעור בהלכה ובאגדה לציבור באי בית הכנסת, ושהמגיד שעור יקבל את שכרו מהמועצה הדתית, כך יצא שב"ה עד היום הזה עדיין נמשכים השעורים באותם בתי כנסיות ובתי מדרשות לתועלת ולזכות הרבים.

"אין הגלויות מתכנסות אלא בזכות המשניות" (ויק"ר ז')

ז. חברת תהילים ומשניות

בין המפעלים הרבים והחיוניים להקמת עולה של תורה בישוב, יזם והקים את חברת תהילים ומושב זקנים, הכולל מבוגרים רבים וזקנים מכל שכבות הציבור הבאים ללמוד תורה והלכה, משנה וזהר, אמירת תהילים ומעמדות מידי יום ביומו, מפעל זה התחיל עוד בשכונת המעברה הישנה בצריפים, ומשאלה התחסלו דאג להעבירם למקום נוח יותר ומרכזי בביהכנ"ס, ע"ש אביו הקדוש, "בית יוסף" להאדמו"ר המלובי"ן הגאון רבי יוסף מלול זצוק"ל וזיע"א, בהנהלתו של הזקן הכשר היקר והחשוב ר' שמעון ביטון הי"ו הקב"ה יאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים אמן, ויה"ר שיזכה לראות בגאולה השלימה בביאת גואל צדק בב"א. הלימודים מתקיימים מידי יום ביומו עד היום הזה, בשעות הצהריים לפני תפילת מנחה עד לאחר תפילת ערבית, המשתתפים זוכים לכיבוד ואף לעזרה ותמיכה כספית ורוחנית כאחת.

"ת"ר חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות, תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן וציצית בבגדיהן ומזוזה לפתחיהן" וכו' (מנחות מג:)

ח. תשמישי קדושה

במסגרת פעולותיו הרבים בין כותלי המועצה הדתית והרבנות המקומית, יזם ואירגן חלוקת תשמישי קדושה וספריות תורניות לכל בתי הכנסת בישוב בהתאם לצרכי המתפללים והמשתתפים. סייע רבות ופעל להביא ספרי תורה רבים לבתי הכנסת השונים בישוב, בעזרתה של המחלקה לישובי עולים ובעזרת המשרד לעניני דתות שבירושלים, וכ״כ בעזרתם האדיבה של היכל שלמה בירושלים.

נצרכים רבים שלא התאפשר להם לקנות טלית תפילין ומזוזה קיבלו תשמישי קדושה אלו במתנה גמורה מידיו. בחגים השונים אירגן במרוכז צורכי החג, כמו ד׳ מינים לסוכות, מצה שמורה וחרוסת לפסח, מחזורים, ספרים, הגדות, ועוד כהנה וכהנה רבות.

ט. חופה וקידושין

בתפקידו כרב העיר ומרא דאתרא, ערך חו״ק כדמו״י לכל אותם הזוגות הצעירים בני העיר, אשר רצו שמורנו יערוך את החופה, בעבר נדדו המבקשים להינשא לעיר הסמוכה לבקש שם את הרבנים בזה, אך עם התמנותו כרב העיר נמנעו טרדות וטרחת בני העיר בענין זה. במשך עשרים שנות כהונתו כמרא דאתרא, השיא אלפי זוגות צעירים ועזר להם לבנות בית ובסיס נאמן בישראל לתפארת העם והארץ. זוגות צעירים מחוסרי אמצעים זכו ממנו להפניה לקופות גמ״ח מיוחדות לחתנים והכנסת כלה. הזוגות הצעירים זכו להסבר מיוחד בבניית ביתם אף ענה לשאלותיהם השונות, כ״כ הכלות זכו עי׳ הרבנית תחי׳ לשעור מיוחד בדיני טהרת המשפחה הבית היהודי הכרת ערכי היהדות ועם ישראל.

י. עניני בית דין

טיפל בכל אותן הבעיות האחרות שנוצרו בישוב, אם בשאלות שבין אדם לחבירו ואם בבעיות שבין איש לאשתו, בהשכנת שלום. השתדלותו היתה מרובה ליישב את הסכסוכים השונים בדרכי נועם כדרכו, אך משראה שאין עצה ואין תבונה בבעיות מסויימות, השתדל מאוד לעזור לצדדים במה שאפשר היה לעזור, בעיות רבות של גיטין, בקשות לגיור ודיני ממונות, הפנה לבית הדין הרבני האזורי לטיפול מיוחד בהתאם.

בשנותיו האחרונות שוחח רבות עם הרבנים הראשיים לישראל בדבר האפשרות לפתוח בית דין רבני אזורי לאזור חדרה, משום שאין בכל האזור בי״ד וכולם נאלצים לכתת רגליהם עד לעיר חיפה, מה גם שביה״ד בחיפה אינו עונה על כל הדרישות של הציבור הרב מכל האיזור וסביבתו

וזה גורם לסחבת מיותרת ולסבל לציבור הנצרך לטיפול בית הדין. הרבנים הראשיים לארץ ישראל נוכחו בצדקת דרישתו וכך הוחל בהכנת הרכב לבית דין רבני איזורי לאזור חדרה, הוא נתמנה כדיין והחל בהכנת ענינים הקשורים לבית הדין, אך כאן נקטע חוט חייו ולא זכה לראות בהקמת ביה״ד, רעיון שאותו הגה להקלת סבלם של תושבי האזור כולו.

י״א. **חברת חסד ואמת**

כשהגיע לישוב אור עקיבא, לא היה עדיין שום גוף פעיל שיהיה אחראי על ענייני החברא קדישא. הוא יסד והקים את אגודת ״חסד ואמת״ אגודה רשומה עצמאית אשר מאוחר יותר אוחדה עם פעולת המועצה הדתית בישוב.

לח״ק נבחרו בקפדנות אנשים יראים ושלמים המתמסרים למלאכתם בנאמנות לש״ש ושלא ע״מ לקבל פרס. בהשתדלותו הרבה, הוחל בשיפוץ בית העלמין, אירגונו וסידורו כיאות, נבנה בית הטהרה,בית העלמין גודר מסביב ונסלל כביש גישה מתאים לבית העלמין, בית העלמין חולק לחלקות מתאימות עם שבילים ודרכי גישה נוחים לנוחיות הציבור והמשפחות כ״כ הוקמה סככה מיוחדת לכינוסים ולהספדים, ״ובילע המוות לנצח, ומחה ה׳ אלוקים דמעה מעל כל פנים״.

״הרוצה להנצל מחבלו של משיח
יעסוק בתורה ובגמילות חסדים״
(סנהדרין צ״ח:)

י״ב. **קרן קמחא דפסחא וקרן גמ״ח כללית**

מבחינה כלכלית הישוב אז היה צריך הרבה חיזוק, משפחות שלימות היו זקוקות לחיזוק כלכלי וסיוע כספי, בראות הרב מצב זה כאב לו מאד והרגיש את נפש העני, האדם החסר כל, כל השנה — ובפרט לפני חג הפסח ומועדים וזמנים, הוא ראה צורך דחוף להקים מפעל קימחא דפיסחא בראש ובראשונה, ואחר״כ להקים קרן מיוחדת לגמ״ח לנזקקים, מתוך אמונה שלימה והכרה מליאה כי ״צרכי עמך מרובים״ במיוחד לפני החגים ובפרט לעניים ולנזקקים שאין ידם משגת לקנות כל צרכי החג. כך מידי שנה בשנה בפרוס חג החירות, השקיע ראשו ורובו בגמ״ח ״מעות חיטים״ קימחא דפיסחא, אושר אף תקציב מיוחד לכך מטעם המועצה הדתית ביוזמתו הברוכה. הוא בדק חקר ודרש על משפחות הנזקקים, ואף הכין רשימה מרוכזת ומדוייקת שח״ו לא ישכח

איש. בכבודו ובעצמו טיפל טיפול אישי ומסור בפרט ובכלל. רק מעטים ידעו כיצד נהג לחפש נזקקים, ומהו ההיקף הגדול של מתן בסתר שנהג לתת מכספו, שלא ע״מ לקבל פרס, רבים פנו אליו בבקשה לעזרה וסיוע, עצה והדרכה, ומעולם לא דחה איש. בשנת תשל״ט אמר לי שהוא רוצה למכור את הרכב מדגם פורד טרנזיט, אשר קיבל במתנה מאורחי פסח תשל״ד במלון דן קיסריה באדיבותה וביוזמתה של מנהלת המלון דאז הגב׳ ויקי שלם תחי׳ רודפת צדקה וחסד, ומדקדקת במצוות ובתפילות, הקב״ה יאריך ימיה בטוב ושנותיה בנעימים היא ובעלה וכל משפחתה אכי״ר.

הוא חשב לכשימכור את הרכב, יקים בכסף קרן גמ״ח מרכזית לצדקה וחסד לעניי העיר ע״ש אביו הקדוש זיע״א, אך תכנית זו לא יצאה אל הפועל, הוא נפל למשכב, והרכב עמד על אם הדרך ליד משרדי הרבנות ללא שימוש, על אף שידעו את רצונו ובקשתו זו, לא מילאו אחריה, ולאחר פטירתו מכרו הם את הרכב, ועשו בכסף כרצונם, וקרן הגמ״ח לא הוקמה, וכך לעניים ולנזקקים אין למי לפנות, רק לאבינו שבשמים. יראה אלוקים וישפוט כל מי שטמן ידו להזיק ולהכשיל בפרשת הרכב הנ״ז.

עם זאת הקמנו בס״ד אגודה מיוחדת וקרן גמ״ח מרכזית לצדקה וחסד ע״ש מורנו הרב זצוק״ל והנקראת בשם ״אור מנשה״ בעיה״ק ירושלים ת״ו, המסייעת ליתומים ולאלמנות, לתלמידי ישיבה ולאברכים, ולנזקקים אחרים. הקב״ה יאריך ימיהם של המייסדים והתומכים במפעל קדוש וחשוב זה. ויה״ר שיהיה זה למנוחה ולרצון הרב זיע״א.

י״ג. **בית הכנסת המרכזי ״בית יוסף**

ע״ש האדמו״ר המלוב״ין הגאון רבי יוסף מלול זצוק״ל זיע״א.

מאז פטירת אביו הקדוש זיע״א, לא פסק מלחשוב ולהגות בליבו ובמחשבתו על דרך רעיונית להנצחת זכר אביו הקדוש לעולמים בדבר שבקדושה. מה גם שאביו הקדוש זיע״א היה ידוע לשם ולתהילה בגאונותו וצדקתו הרבה כבעל מופת ומלומד בניסים בדורו, בקרב הקהילות הקדושות שבמדינת מרוקו. שנים מספר חשב והגה את הרעיון להקים בית כנסת מרכזי לעולי מרוקו בישוב, ע״ש אביו הקדוש זיע״א, דבר שהיה חסר מאוד אז בישוב אור עקיבא שהלך והתפתח עם הזמן. הקים אגודה ציבורית רשומה כחוק, למען בניית בית הכנסת וכך התחיל במלאכה של בניית בית הכנסת, דבר שנמשך מספר שנים אבל בהצלחה מרובה ולבסוף זכה בע״ה והקים את המקדש מעט ע״ש אביו הקדוש

זיע״א. זכה לראות בלב ליבה של העיירה, במקום המרכזי, בית הכנסת גדול לתפארת כאשר הגה — ״מעשה ידי להתפאר״ והכל בסיעתא דשמיא, נהג לומר. ביהכנ״ס ממוקם באזור המרכזי של העיירה, מקום נוח ומתאים ביותר לציבור התושבים באזור המרכז, החנויות והשוק, לבוא ולהשתתף בתפילות מנחה ומעריב בפרט בימי החול, וכן לתושבי השכונה המרכזית. הוא לא הסתפק בכך, אלא דאג שביהכנ״ס ישמש כבית מדרש לתורה, כך העביר אליו את לומדי ״חברת תהילים״ ומושב זקנים שהיו במעברה הישנה המפונה, למרכז העיירה ולביכנ״ס מפואר זה, לתועלת הרבים.

״ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה״
(הרמב״ם תשובה ג׳ ה׳)

י״ד. **עושה נפשות לאבינו שבשמים**

מחשבה רבה השקיע במציאת דרך ונתיב לליבותיהם של אלפי הצעירים ובני הנוער ״דור ההמשך״ לקרבם לתורה ולאבינו שבשמים. מידי פעם היה מזמין אליו לביתו צעירים מכל שכבות הציבור לשיחה אישית פתוחה בארבע עיניים, בה ניסה לקרב נפשות תועות שהתרחקו ממסורת אבות ולהחזירם למוטב.

כך הזמין אליו מידי פעם אף זוגות צעירים, ומשפחות שונות, לסעוד בביתו בארוחות שבת וחג על שלחנו הטהור, ובתוך כך שוחח איתם על הנושא שאותו יעד להם, שיחותיו נתמלאו חיות מחודשת בלבביות רבה מלב אל לב ובהבנה. כך עשה ופעל מידי פעם אף עם המבוגרים שבעם והזקנים, לעורר את ליבם ונפשם לאבינו שבשמים, ולהגדיל תורה ולהאדירה.

זאת ועוד, מלבד החומר הרב שהפיץ בכתב, עלונים, וחוברות להדרכה דתית.

״אין לאדם ביו״ט אלא אוכל ושותה
או יושב ושונה (פסחים ס״ח:)
וצריכין להוסיף בהם מחול אל הקדש
(יומא ע״א:)
מועדים שבבבל שמחים בהן״
(שבת קמ״ה:).

ט״ו. **מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון**
פעילות מגוונת רחבה ובעלת היקף היתה בזמנו בימי חג ומועד, אם להזכיר את פעולות ההסברה הנרחבות לפני חג הפסח בשבת הגדול, לימוד הלכות ודיני החג, פתרון בעיות הלכתיות ושאלות שונות שנשאל, הקים מוקד להגעלת כלים לעזרת הציבור בסיוע ת״ח ירי״ש הבקיא בדיני ההכשרה וההגעלה, מפעל הקימחא דפסחא אשר עזר וסייע למאות נזקקים בסתר בצרכי החג, מכירת חמץ לתושבים, ביקור בכל רשת החנויות והמפעלים לבדיקת הכשרות וההכנות לפסח ומכירת חמצם, פעולות שונות נוספות לפני החג עצמו לפרט ולכלל, ארגון חלוקת מצה שמורה, חרוסת, הגדות לפסח, מחזורים לג׳ רגלים ועוד.
יצויינו לזכרון עולם פעולותיו הרבות בימים הנוראים, חדש אלול, ראש השנה, עשרת ימי התשובה, שבת תשובה, ויום הכיפורים, בהם אירגן כנסים מיוחדים ומסע התעוררות בכל הישוב, להחדרת תודעת התשובה בקרב הציבור הרחב, שיחותיו הפרטיות והאישיות עם הפרט, ולהתעוררות כללית ומעלתה של התשובה.
דרשותיו והרצאותיו בר״ה ויוה״כ עוררו רבים למחשבה ולחשבון הנפש, לחרטה ולתשובה.
יזכרו לטובה ולברכה פעולותיו החשובות בימי חג הסוכות — בסוכתו הפרטית אשר בחצר ביתו, אשר לא היה איש שלא זכה לבקרו בימי חג הסוכות ובחוה״מ, על שלחנו הטהור לשיחה ולכיבוד או לסעודה על שלחנו וליהנות מאמריו ודבריו הנעימים, כל מבקרי ביתו יצאו ממנו בחיוך, בשמחה בסיפוק משאלותיהם ובהערצה למורנו הרב. ״והיו לאותות ולמועדים ולימים ולשנים״, אלו שבתות, רגלים, ראשי חדשים ועיבור שנים (ע״פ בראשית רבה ו. ב.). ״למען תלמד ליראה את ה׳ אלהיך בכל הימים״ אלו שבתות וימים טובים. (יבמות צג.) ובכולם השתדל מורנו למען הכלל בדרכים שנצטוונו עליהם.

ט״ז. **תכניתו להחזרת העטרה ליושנה**
בהקמת ישיבה גדולה ובימ״ד גבוה לתורה.
מורנו הרב אשר בקיסרין מקום תורה ומקום שבו אדירי עולם דרו בו, כפי שמצינו בתלמוד ובמדרשים, על ר׳ אלעזר הגדול (סנהדרין ס״ח. ואבות דר״נ פכ״ה) וכן על ר׳ יוחנן בן אלעזר (תוספתא סוכה פ״א). אחריהם מצאנו את רבי יוסי דמן קיסרי, ורבי אבהו שהיה חשוב בחצר נציב רומי שנקרא בפי חז״ל ״אנטיפוטא דקיסרין״ (ירושלמי ברכות פ״ה א׳ ובקהלת רבה פ״ג ח׳) ושהתוכח עם המינים וינצחום (סנהדרין ל״ט.).

וכן ר' בון ישב שם כל ימיו ואחר"כ יצא מהעיר בחרות אפו בתושביה אשר העלימו עיניהם מהעניים (זהר חדש דפוס ורשא תרמ"ה דף ע"ז), ועוד מובא על כמה מגדולי האמוראים שחיו שם, וכן הרבה פעמים נזכרים "רבנן דקיסרין" וכניראה שהיו בית הדין הגדול תחת נשיאות משפחת הלל, ונקראו ג"כ "דייני קיסרי" (סוכה ח'.) ע"ש.

ועוד מקורות רבים אחרים המובאים בש"ס, ובספרי ההסטוריונים הגדולים, המוכיחים בבירור שקיסריה היתה מקום מרכזי חשוב בארץ ישראל ושגדולי ישראל וגדולי הדור דרו בה.

לאור זאת, שאף הוא להחזיר את העטרה ליושנה, וליסד בקיסרין ישיבה גדולה ובית מדרש גבוה לתורה ולהוראה, שאליו ינהרו כל למודי ה' מארבע כנפות הארץ ללמוד תורה ולהתעלות במעלות הקדש, ובכך להאיר את האזור כולו ואת העיירה אור עקיבא, באורו של התנא האלקי רבי עקיבא זיע"א שעל שמו נקרא הישוב החדש — אור עקיבא, אשר נבנה ליד קיסרין העתיקה.

במשך שנים הגה את הרעיון וחשב רבות על הקמת ישיבה גדולה ומוסדות תורה רבים אחרים, יזם ותיכנן, והתחיל בפעולותיו הברוכות להוצאת מחשבתו מן הכח אל הפועל, פירסם מודעות בעיתונים היומיים וקרא נרגשות בקריאה תורנית אל ציבור לומדי התורה לבוא לאור עקיבא ללמוד בישיבה והכולל אשר עומדים להפתח. רבים נענו לקריאתו והוחל ברישום תלמידים ואברכים לקראת הזמן הבא החדש, כתשתית להקמת הישיבה ומקום תורה, דאג לקבל לידיו את המועדון המקומי לנוער ע"ש "בית יצחק" וולפסון, אשר היה באחריות הנדיבים והממונים בעיה"ק ירושלים ת"ו. בשיחותיו הרבות עם הממונים ביקש את המקום ואת הבנין עבור מרכז לפעילות תורנית וישיבתית, הממונים אף אישרו את תוכניותיו ובקשותיו. אלא שבכל מקום שיש תורה שם מגיע יצר הרע ועימו המתנגדים הגדולים לעצם הרעיון, ובכך התחיל מאבק נוסף נגד אותם המתנגדים, הללו לא בחלו בשום אמצעי להכשיל את תוכניתו הגדולה והחשובה למען הישוב ולמען האיזור כולו, רבים הם המיכשולים אשר הערימו בדרכו הקדושה והטהורה, ודוקא התנגדות זו באה מצד אותם נציגי ציבור מהישוב המתיימרים בצביעותם לדאוג לעניני הדת בישוב, אשר מתוך ראייתם הצרה והקטנונית הכשילו הם את הרעיון.

הם חששו שחלילה הישיבה הקדושה שתקום תהווה מכשול רציני בדרכם ובעתידם הפוליטי והמפלגתי כאחד ומתוך צרות עין, קינאה ושינאה לתורת ישראל נגנזה התוכנית בשלב זה, כמחשבת אותם הרומאים שחיו בקיסרין ואשר הוציאו את רבי עקיבא להורג, על שעסק

בתורה והקהיל קהילות ברבים, ואיתו תלמידיו ויתר עשרת הרוגי המלכות.
כואב ודואב הדבר שגם בזמננו אנו נמצאים בתוכנו עוד "רומאים" ו"מתייונים" למינהם – עוכרי ישראל, "ערב רב" המתנגד לתורת ישראל, וע"ז נאמר: "מהרסייך ומחריבייך ממך יצאו". מורנו אשר חלם ולחם רבות על תכנית חשובה זו, נפגע מאוד במלחמתו ומאבקו זה נגד שליחי השטן, כך נשארה התוכנית בשלב זה על הנייר עד אשר בע"ה תצא אל הפועל ביום מן הימים ע"י בניו ותלמידיו ומשפחתו ממשיכי דרכו.
להלן אביא מספר מכתבים ודברי עידוד וברכה ממרנן ורבנן הרבנים הגאונים לא"י אשר כתבו לו מכתבי עידוד, המלצה וברכה, על רעיונו הטוב ויוזמתו הברוכה.

י"ז. **תכניותיו הרבות והחשובות לקידום ופיתוח.**
הרב חשב והגה כל הזמן על פיתוח עניני הדת והרבנות בישוב, להגדיל תורה ולהאדירה ולקרב לבבות לאבינו שבשמים. באמתחתו היו תכניות רבות לפיתוח בתחום הרבנות המקומית, הדת והיהדות בכלל, אמנה להלן מספר דברים ידועים ע"פ הסדר הבא:
א. בית השחיטה המקומי, פיתוח והרחבה או העברה למקום אחר מתאים יותר. הואיל ובית השחיטה הנוכחי אינו עונה כיום על כל הדרישות. מה גם שהמיקום אינו כ"כ מתאים, לכן חשב על התכנית לבנות בית שחיטה גדול יותר רחב ומשוכלל עם ציוד חדיש. ויחולק לשני אגפים אגף לשחיטת עופות ואגף לשחיטת גסות ודקות
ב. בניית מקווה טהרה נוסף גדול ומשוכלל לתושבי השכונה הצפונית.
ג. בניית בית כנסת מתאים לעדת עולי גרוזיה במקום.
ד. הקמת קופת גמ"ח מרכזית לנזקקים ונצרכים ע"ש אביו הקדוש זיע"א.
ה. הקמת קריה חינוכית תורנית ובה, ישיבה קטנה, ישיבה גבוהה, כולל אברכים, מתיבתא לצעירים, מוסד חינוכי תורני לבנות, דיור לבני הישיבה תושבי המקום, ועוד.
ו. הקמת קרן מילגות מרכזית לבני ישיבה ולומדי תורה.
ז. פיתוח כיתות התלמוד תורה לילדים אחרה"צ והערב.
ח. הקמת אגודות וארגונים קבועים לישוב, לשלום בית, לבקור חולים, לניחום אבלים, ועוד.
ט. התכנית "בר בי רב דחד יומא", להפעילה כל פעם בבית כנסת אחר בישוב, ובכך לשתף בה את מירב תושבי הישוב.

י. הקמת ספריה תורנית מרכזית לבני המקום.
י״א. שיפוץ ופיתוח בית העלמין המקומי.
י״ב. אירגון התנועה לחוזרים בתשובה בישוב.
י״ג. הקמת בית דין רבני אזורי לפתרון מהיר של הבעיות השונות באזור.
י״ד אירגון מחדש של אירגון הרבנים הספרדים והתימנים בישראל עם פטירתו של הגר״י אבוחצירא זצוק״ל זיע״א. זכרו הקשור בפעולותיו ומפעליו הרבים, בתכניותיו החשובות ובתכונותיו הנעלות והמיוחדות, לא יסוף מקרבנו לעולמים.

ח״י. **מצודתו פרוסה**

במסגרת תפקידיו הרבניים, נתבקש ע״י משרד הדתות לטפל אישית במספר ישובים נוספים השייכים למועצה האזורית חוף הכרמל, וכן ישובים אחרים באזור, הואיל ואין לאותם הישובים רב וְמנהיג רוחני אשר יכול היה למלא את צרכי הקהילות בעניני הדת והרבנות השונים, ובראותו כי אין מי שיוכל למלא את הדרוש, הסכים לקבל על עצמו אף את עול הרבנות בסביבה, וכך פעל רבות בישובים, באזור ע״פ המינוי שקיבל ממשרד הדתות, ובהן: מושב גבע כרמל, מושב צרופה, מושב עופר, גבעת עדה, שדות ים, וכן בישובים אחרים לפעולות שונות כפי שנתבקש ברחבי ארץ ישראל, ולכל מקום אליו הוזמן לשאת את דברו.
פעל רבות נגד המיסיון ובהצלת ילדים ונערים מן השמד במסגרת אירגון ״יד לאחים״ במקומות שונים בארץ, כ״כ במסגרת פעולותיו הרבות עם חבר הרבנים בישראל, ועם אירגון הרבנים הספרדים, הוא פעל ועשה בכל מסגרת אפשרית שרק יכל.
רבות השתתף במשלחות רבנים וגדולי תורה, במסעי התעוררות לחיזוק ישובים בגליל העליון, ולהביא אליהם את דבר ה׳, בתורה וביהדות.
משחזר לביתו בסוף היום, סיכם את רשמיו: ״תודה לאל שזכינו לקרב עוד כמה נשמות קדושות לאבינו שבשמים, ואת האחרים עוררנו למחשבה אמיתית״.
הוא האמין באמונה שלימה שהדור יחזור בתשובה אל מקורו. בנפתולים של המתרחקים ראה חבלי לידה של גאולה, והאמין שבמשך הזמן ישובו אל ה׳ ותורתו. היה יוצא נגד המקטרגים, בטענה שהם מעכבים את הגאולה, ומרגלא בפומי׳ מאמר המשנה באבות ״יהוי דן את כל אדם לכף זכות״.
גיבור וצעיר כל ימיו — צעיר ברוחו וגיבור במלחמותיו, בעקשנות של

ברזל ובחזון של צעיר, הפיח אש נעורים בצעירים ובמבוגרים והתווה את דרכם, בענן יומם ובעמוד אש לילה.
איש האשכולות, איש שהכל בו, תורה חכמה ומעש״ט, בעל סמכות שהכל התייעצו איתו לדעת מה הולך ואיך לעשות, תמיד דאג וכיבד את רגשותיו של הזולת, הוא היה מוסד לעצמו, ואת החלל שנוצר מאז פטירתו — איש לא יוכל למלא.

☆ ☆
☆

ידיד ה׳ וידיד הבריות

ידידים רבים וחברים היו לו בארץ ובחו״ל, ידידי אמת שהכירו מקרוב את ערכו הרב. הצליח להתחבב על כולם, וכולם אהבוהו. הצליח ליצור מערכת קשרים ויחסים אישיים בינו לבין ידידיו וחבריו הרבנים הגאונים, קשריו עם נציגי ציבור ושרי ממשלה נכבדים, שהעריכו את אישיותו הרמה משכמו ומעלה, על כל בעיה או משאלה מצא אוזן קשבת לדבריו, ובכך פתר בעיות וענינים רציניים הקשורים לכלל. התייעץ מידי פעם עם ידידיו הרבנים בעניני הלכה שהתעוררו בישוב לכלל ולפרט. כתב והציע מידי פעם הצעות חשובות ורציניות לשיפור המערכת הרבנית בישראל ושיפור מעמד הרבנים. בכנסים וכינוסים שונים הציע הצעות יעול רבות ואף דרש שינויים לשיפור, הן בתחום הרבנות והן בתחום המועצות הדתיות, דבריו תמיד התקבלו בהערכה ובערצה.

פרק שמיני

צדיק באמונתו יחיה

"ואין הגלויות עתידות להגאל אלא בשכר אמנה, שנאמר: "אתי מלבנון כלה, אתי מלבנון תבואי תשורי מראש אמנה וגו'" (תנחומא בשלח)

בנתיבות האמונה

פרק מיוחד זה — רב הוד ותהילה, קשור בפועלו ואמונתו אשר הקרין באישיותו — ובאמונת אין קץ בגאולת ישראל הקרובה, שבערה בו עד יומו האחרון עלי אדמות.

אמונתו זו הנחיל עוד בצעירותו לתלמידיו הרבים, שהתחנכו על ברכיו בהיותו עדיין בחו"ל — ולצאן מרעיתו בארה"ק. אמונתו הגדולה בתחייתו הדתית של עם ישראל בארצו המובטחת, היתה נר לרגליו, באמונתו זו — הטהורה, חי עד לרגע בו עלתה נשמתו הקדושה בטהרה לגנזי מרומים.

הוא האמין בנושאי דגל התורה לקירוב לבבות לאהבת ישראל וארץ ישראל — כשחותם התורה סוכך עליה, אף האמין במאבקיו הרבים לשלמות התורה והיהדות — כצעד קדימה לשלמות העם והארץ.

ראה בתנועת החוזרים בתשובה, אשר הגיעה היום לממדים גדולים — תנועה אשר ביכולתה לחולל נפלאות — וכי בוא יבוא היום ורבים מבין התועים והתוהים ישובו אל צור מחצבתם.

הוא ידע למצוא נתיבות אל הדור הצעיר בכלל ואל מבקשי האמת, נתיבות ה' — בפרט. היה תקיף גדול לדרך עבודתו ופעולותיו — ולא גרס פשרות, גם אלה שחלקו על דעותיו, הוקירוהו — ובייחוד את אמונתו הגדולה שלא ידעה גבולות, אף לא גרס את ההסתגרות של האדם הדתי — שומר המצוות בתוך ד' אמותיו, לחם באומץ לב לשלמות, בקדושה ובטהרה.

כשבאים להעריך את דמותו הגדולה, מצד אחד לכאורה זו מזדקרת —

כדמות של קנאי לוחם, אך לאמיתו של דבר היתה זאת דמותו של תקיף שלחם לדעותיו המתונות — ועושה חסד לאלפים.
התקיפות והמתינות ייחדו את דרך חייו, בלא שנתן לאחת להשתלט על חברתה, תקיפותו היתה תקיפות מתוך מתינות, מלחמותיו למען הכלל היו שזורות אהבת ישראל — ודאגה עמוקה לשלמות התורה ללא שום ותרנות.
שקד כל חייו על פירושה והגשמתה של תורת ישראל, הלכה למעשה בחיי היום יום, וכבעל סגנון עשיר וכוח ביטוי עז — על אף ענוותנותו ופשטות הליכותיו בחיים — קיים את הצו "לא תגורו מפני איש" — בלי עקמומיות ובלי פשרות.
זאת תמצית אמונתו ומשנתו של מי שהיה מנהיג ומורה לתלמידיו הרבים בחו"ל, בתוכם רבנים ובעלי תורה שקבעו מימד מיוחד לתורת ישראל — ואשר היה מורה הוראה בישראל לציבור גדול ורחב של אלפי איש, תוך שילוב מופלא בין התורה והארץ — כשלמות אחת שאין להפרידה.

שבע יפול צדיק וקם

כל מי שהיה נמצא בקרבתו ידע היטב שסבל רוב ימיו מהרבה יסורין וצרות שונות, הן פרטיים בביתו — בפרט צער גידול בנים באופן יוצא מגדר הרגיל ל"ע ועוד יותר מצרות הכלל.
אולם כל יסוריו ומכאוביו השונים לא שינו את אופיו אף פעם וכל תנועותיו ודיבוריו היו תמיד עליזים מלאים שמחה וחדוות ה'. תמיד היה שר ומזמר את ניגוניו ופיוטיו המיוחדים לו מבית אבא בכעין רקידה בינו לבין קונו בלימוד בתפלה ובכל הליכותיו.
גם אם דברו דברים שגרמו לו עג"נ ל"ע, כעבור רגע חזר שוב לעצמו לשמחתו והשתדל להסיח דעתו מכל הדברים שיכולים לגרום לו לעצבות וכדומה, נוהג היה לומר "שיש רבש"ע, וכל דעביד רחמנא לטב עביד", תמיד היה שמח בחלקו ומקבל הכל באהבה ולא התאונן אף פעם ח"ו אפילו במצבים הקשים ביותר שעברו עליו, נהג לומר, "שכל גל וגל שבא עליו הוא מנענע לו את ראשו",ובזה היה גדול כוחו שאף האנשים שהיו באים אליו לתנות לפניו רוע מזלם ודאגותיהם ובאו לקבל את ברכתו ועצתו, הבין וידע תמיד לשמח ולהרנין את ליבותיהם ולהפיח בהם רוח חיים חדווה ושמחה, לא להתיאש ח"ו ולא להתעצב, וכן יצאו מביתו כשהוקל מעליהם עולמם ודאגתם שהעיקה עליהם,במצב רוח מרומם בטוחים בחסדי ה' ובישועתו הקרובה לבא.

הוא אישית סבל מדברים רבים שגרמו לו עג״נ בעניינים כלליים ופרטיים כאחד. כידוע היו לו עג״נ והרבה יסורים מעניינים הכלליים שבקהילתו בעניני הדת השונים ובמלחמות התמידיות עם הפורצים וההורסים גדרי עולם.

בשיחותיו הרבות עם אנשים, קלע תמיד אל השערה, בהערכת המצב ובעצה המתאימה לכל אחד ואחד כפי ענינו. פעם לי היה איזה ענין שאין כאן מקום לפרטו, דבר שגרם לי עג״נ, סיפרתי לו את הענין וביקשתי עצתו, אולם מיד לאחר שיחה קולעת עימו עבר ונשכח הכל כלא היה, עד כמה היו דבריו הקדושים יקרים וחשובים שרק אחר״כ ראיתי השפעתם, ועד כמה צדק תמיד בהערכתו ובחישוביו. וכן בשאלות שונות בש״ס ובהלכה ששאלתיו וביקשתי את עזרתו תמיד אורו עיניו ועלזה רוחו להשיב ולבאר לי, לפעמים הייתי מציע את הפירוש שלי לענין, התפשט חיוך רחב על פניו החכמות ועיניו התבוננות ואז ליבי ראה הרבה חכמה. בשנת תשל״ז בחג הפורים, סבל ממספר שברים בצלעותיו כתוצאה מתאונת דרכים שניצלו ממנה בדרך נס, הוא ובנו המחבר והכותב בזה, הוא סבל אז מכאבים עזים אך לא התרעם ולא סיפר כלום. מהכאבים הגדולים שהיו לו, לא יכל להשתעל כראוי ואף סבל מחום גבוה, אך הוא קיבל את כל היסורים באהבה ובשמחה ועל אף סבלו הרב לא הזניח עניני עדתו, וניהל אותה באהבה, בסבר פנים יפות כהרגלו, קיבל את הבאים אליו, השתדל וניסה למצוא פתרון נאות לכל אחד ואחד. משהבריא לגמרי ממחלתו ופציעתו ושב לאיתנו, בירך בָּרכת הגומל ואף עשה סעודת הודיה בביתו. עם שובו לאיתנו המשיך לנהל את עדתו וכן את כל עניניו כמקדם וכמאז. ועל כגון דא נאמר ״אשרי הגבר אשר תיסרנו י״ה ומתורתך תלמדנו״ (תהילים צ״ד) ״אשריהם הצדיקים המעונים תחת ידיכם ובלבד שיהיו עוסקין בתורה ובמצוות״ (רש״י שם).

סוד ההשפעה

גדול בתורה ובמדות — בכוח התמדתו המרובה וכשרונותיו הברוכים, חינוך למוסר היה טבוע בכל הליכותיו — השקט הנפשי, יושרו ללא רבב, האמת שבצבצה בכל מעשיו, הכבוד לכל אדם, הענווה והצניעות, ההליכה בצידי דרכים ללא חיפוש אחרי כבוד ושררה, והכל לשם שמים, ניכר בכל פעלו — ואמנם שם שמים התאהב על ידו.

נשמתו היתה נשמת הכלל — ולכן ידע טוב כ״כ להכיר כל אחד על בוריו, תוכו וברו — האם הם כחד המה או לאו. עיניו הבוחנות והנוקבות ראו את הכל — הגלוי ושאינו גלוי, האמיתי והמזוייף, עיניו הקדושות היו

צוללות אל תוך הנפש בתבונה ובנשמה, בחכמה וברגש, אמרו יותר מכל המילים והשיחות, כי"כ רב היה האור שבהן, שלא מעלמא הדין, וכאשר דיבר רק כיסה הרבה דברים שהשתיקה יפה להם, והשתיקה שלו יפה עד מאוד.

אצילות מיוחדת היתה נסוכה על פניו, ונדמה היה שמסלול חייו ימשך על מי מנוחות, הוא ידע את סוד ניצול הזמן, וחי לא רק את השנים אלא גם את הימים — כלומר פרודות הזמן אטומיו — חלקיו — הימים, לא היו רק מושג מופשט וחולף בלוח השנה, אלא היוו ערך איכותי בבחינת "ואותי יום יום ידרושון" (ישעיה נ"ח, ב').

נתן יחס חם לכל אדם, ומקדים בשלום לכל אחד, כאיש נפלא חבר וידיד לכל. והנה לפתע נעקר העץ רב השרשים והפארות, בר אוריין ובר אבהן, והוא במיטב שנותיו, צעיר ורענן, אבד צדיק מן הארץ, איש אשכולות, גאון בתורה, גדול במדות, גדול באהבת ישראל וארץ ישראל, ת"ח ובקי מופלג, נשוא פנים ומיוחד בין יקירי ישראל, בכל מקום בו היה מופיע, קרן אור פניו, וכל אשר עושה, ה' מצליח בידו.

בידוע שאין רגילים לשבת ולפנק את האדם בחייו, ואף ב"מקצת שבחו" שמותר להגיד בפניו אנו מקצצים, ורק ב"סוף דבר" — כשמגיע האדם לסיום פרק חייו, כש"הולך האדם לבית עולמו וסבבו בשוק הסופדים" (קהלת י"ב) אז "הכל נשמע" ונודע על כלי מפואר שאבד מן הארץ.

כבשונה של נפש

איתא באבות פ"ב מ"ה: "ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו", האברבנאל מפרש קטע זה שאין הכוונה לא לדונו, אלא רק אחרי שתמצא במקומו, במצבו הוא, (במובן — "סיטואציה"), ותכיר את המגבלות שבמציאות, אלא "למקומו" ממש במובן גיאוגרפי, כלומר מי שחי בעירו של האדם הנדון, הכיר את בית הוריו, כור מחצבתו — ורקע חינוכו, עקב אחר צעדיו הראשונים בחיים, ומקור יניקת שרשי נשמתו המעצבים את דמותו הרוחנית של האישיות, הוא מסוגל לדון עליו מתוך היכרות בלתי אמצעית.

בשלשה דברים אישיות ניכרת: באצילות נפש, בהצנע לכת, ובמעש"ט. "אצילות הנפש" טבועה במהות, מטבע ברייתה. "הצנע לכת" היא תכונה נקנית בעבודת עמל, "מעש"ט" הם חובת הלב. "אצילות נפש" מקרינה כשהיא לעצמה, בלא מעשה בולט, אפילו באפס מעשה ובדומיה, היא אור. "הצנע לכת" דהיינו הצניעות, כובשת את יצר ההתבלטות, היא מעין אהיל המאהיל על האצילות המאירה. "מעשים טובים", פונים

בד״כ החוצה, אל כתובות, אל הציבור והיחיד, הנזקקים לעזרה ולסעד. החוץ והפנים, והחוץ שבאישיות הם מופת מחנך, משפיע.
מתוך הדברים שנאמרו מפי חבריו לספסל הלימודים בישיבה, מתוך דברי המשפחה הקרובה ביותר אליו, מתוך דברי חבריו וידידיו הרבנים והדיינים, ומתוך דברי תלמידיו וצאן מרעיתו, ניתן לסכם במאמר מוסגר זה, כי ניכר היה בכל שלושת הדברים הנ״ז, ישותו אמרה אצילות נפש, אורח חייו — צניעות, עסקנותו — מעשים טובים.

על אף מרחק הזמן שעבר מהסתלקותו, ללא עת, עדיין קשה להשלים עם היעדרו, ונחושת האבלות לא משה עדיין מעמקי הנפש, על האי גברא רבא ויקירא שנעלם מנופה של אור עקיבא, ומנופה של ארץ ישראל, רוחו המפעמת עודנה מתהלכת עמנו כמימים ימימה, ונדמה לעתים שעוד מעט קט שוב תראינה עינינו את דמותו המלווה אותנו בדרכינו, תוך שהוא מעיר ומדריך, מנחה ומכוון — סימני דרך להתאוששות ולשיקום היהדות. זכור נזכרהו תמיד על מידותיו התרומיות הנעלות, וטוב ליבו הטהור, ובמיוחד על חרדתו לנפש הזולת לבל יפגע בה.
ידוע היה כאיש השלום, איש הפשרות, הצליח תמיד לדון על דברים ללא מעורבות אישית, הבין את הזולת, גם כשאותו זולת תקף אותו, הבין את החולשה האנושית כשמערבבים ענינים אישיים בענינים כלליים ציבוריים, היה רב החסד, השקיע הרבה לב וזמן כדי לעזור לאנשים סובלים, לאלמנות ויתומים, והדברים נעשו בצינעה וללא רעש. נעים הליכות היה עם הבריות וקיבל כל אדם בחיוך מלבב ובסבר פנים יפות. אורח חייו היה שזור כחוט השני של חן וחסד, כל הערה שנשמעה מפיו, שיחו ושיגו עם אנשים היו מסוננים ומאופקים להפליא במגמה של קירוב לבבות, עם זאת כוח תוכחתו היה חזק וחודר לכליות ולב. מחונן היה ברגישות מעמיקה מיוחדת לחמלת־אדם, ואהבת אנוש היתה טבועה בלבו החם. בתור שכזה סייע במלוא כוחו המוסרי לכל כושל ומט.

רבנים רבים פנו אליו בכתב בסוגיות שונות והוא היה משיב להם איש איש כלשונו. בקשת דוד המלך ע״ה היתה — ״הודיעני ה׳ קיצי ומידת ימי מה היא, אדעה מה חדל אני״ (תהילים ל״ט ה׳) — בקשתו היתה לדעת מה יעודו, מה עליו עוד לעשות, שכן לפעמים מספיק אדם בתקופה לא ארוכה הרבה יותר מההספק של אחרים בזמן ארוך יותר, מורנו אשר לא נסתלק מן העולם זקן ושבע ימים, אלא צעיר לימים, בכ״ז לחייו היו מידה, תוכן, עניין ויעוד, לא ידע שעות עבודה וכדומה. מעולם לא הביט ולא הבחין בשעון, וכל עוד פקד הציבור את פתחו שקד הוא לשרתם בכל

עת ובכל שעה — מעל ומעבר לשעות והעבודה הרגילות, שלא ע"מ לקבל פרס.
לא קלה היתה דרכו ברבנות — ת"ח ומדקדק בקיום המצוות, נאלץ הוא להיאבק על עקרונותיו, כלפי הגופים הציבוריים השונים, היה תקיף מאוד במקום שהדברים עלולים היו לפגוע בכבוד התורה, בכבוד עם ישראל — ובאפשרות של שמירת המצוות. אך, ביחד עם זאת היה איש נלבב, עניו, שמיעט לספר על עצמו ועל פעולותיו — גם במקום שזה היה דרוש.
קיים בעצמו את תוכן הפרשנות על הפסוק "קדושים תהיו" — "פרשה זו בהקהל נאמרה" (רש"י). ומסביר בעל החתם סופר, כי דרישת הקדושה בתורה אינה התבדלות האדם, אלא דווקא שיהא מעורב בין הבריות ויחד עם זאת ינהל חיים של קדושה. הקדושה צריכה להיות ב"הקהל".

"אמר ר"ש בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא — כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו" (שבת קי"ה:)

תורה וגדולה במקום אחד

כאחד מבני עליה היה, התורה בת לווייתו ובה הגה ועמל בהתמדה מרובה כל ימי חלדו — אף בהיותו עמוס וטרוד בעבודתו ובצרכי החיים — לא פסק פומי' מגירסא — והיא היתה כל מעייניו, שיחו ושיגו.
ת"ח מובהק ועצום — בור סיד שאינו מאבד טיפה — חריף וצלול הדעת הקולע תמיד אל האמת.
חייו היו מלאים — פעילים, מתוקנים ורב גוניים.
היה מקרב לבבות מעצם טבעו — קיבל כל אדם בסבר פנים יפות — הטיף בנועם, בחן ובהתלהבות לדו־קיום בשלום ולדרך פשרה בין חלקי הציבור והעדות השונות בארץ ישראל — כי ראה בארץ ישראל את בית היוצר לתיקון נשמת העם — ויש לכן צורך בשיתוף פעולה בין חלקיו.
הוא היה איש החכמה, הבינה והדעת, שפעם בו רגש חם של אהבת הבריות, אהבת ישראל בצורה מושלמת בלתי רגילה. כן בשטחי פעולה רבים אחרים הצלחתו היתה מעל ומעבר למצופה.
בינו לבין קונו — דיקדק במצוה קלה כבחמורה — תפילתו במשך כל ימי חייו — היתה "כמונה מעות" — ועל כולן יקשה לתאר את מידת "הצנע

לכת״ בהסתרת גדלותו האמיתית — שאיש ממקורביו לא הצליח לגלות בחייו.

נקטף כפרח שלא בעיתו — ועליו יאמר ״דודי ירד לגנו לערוגת הבושם לרעות בגנים וללקוט שושנים״ — עיני עיני יורדה מים — מאנה הנחם נפשי — בעל כשרונות נעלים ומדות אצילות — מלא היה התלהבות לכל דבר שבקדושה — ולכל פעולה ומשימה שעסק בביצועה.

פרק תשיעי

אשכבתא דרבי

"כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה" (משלי ג' י"ב)

"אמרו חז"ל — שכל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורים — וצריך יסורים אלה שיקבלם מאהבה ומוסר ה' הוא ע"י יסורים ויסורי אהבה יקראו — כאב שרוצה בבנו להטיב לו ויפייסהו לאחר שמכהו בשבט — כן תערב לך הטובה אחר המכה".

(רש"י שם, י"א — י"ב).

"אמר ריב"ל, כל השמח ביסורין שבאין עליו, מביא ישועה לעולם שנא' בהם עולם ונושע" (תענית ח.)

כי לא ידע האדם את עתו

מורנו הרב זצ"ל — סבל והתייסר רבות בשנות חייו — הן בילדותו והן בצעירותו ובפרט בסוף ימיו. תמיד היה נראה בריא ושלם במובן הפיסי והרוחני גם יחד — תמיד היה מספר על אביו הקדוש זיע"א — כיצד שמר על בריאותו ונפשו וכיצד האריך ימים ושנים על ממלכתו — והגיע לגיל מופלג.

הלך הוא בדרך שהטווה לו אביו — שמר תמיד על בריאותו — כשהיה חש ברע הולך היה לטובי הרופאים והמומחים ומוציא ממון רב לשמירת בריאותו — נוהג היה לצטט את ציווי התורה על כך "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם" — תמיד הדגיש את החשיבות שיש בשמירת הבריאות מהתורה — שזו המצוה היחידה בכל התורה שכתוב בה "מאוד" — "וחי בהם" — אמרה תורה.

ניחן הוא — בכוח רוחני נפשי מיוחד ואף בכוח פיזי אשר שמר על

בריאותו ורעננותו — ליבו החזק עמד לו במעשהו הנועז לעליה לארץ ישראל — וכל ההכנות הקשורות בכך כפי שכתבנו במקומו — לב חזק היה ליבו עד כדי לשאת בסבל התהומי בדברים רבים בחייו — לב חזק עד כדי לעבור בכל מדורי היסורים והסבל הרב שסבל.

כשנה וחצי לפני הסתלקותו — התחיל חש ברע — המיחושים היו פוקדים אותו לעיתים תכופות אך היו חולפים לאחר מכן — זה לא הפריע לו בעבודתו הקדושה ואדרבא חרף מחלתו התמסר כולו ורובו יותר ויותר לעבודתו הרבנית — בדרך ייחודית לו ובסגנונו המיוחד עורר לבבות למען קיום מצוות והאדרת כבוד התורה.

בשנה האחרונה לפני הסתלקותו, התחילו באים עליו היסורים בצורה של כאבים בכל חלקי גופו ומיחושים שונים בכל האיברים, שבאים והולכים, אט אט נחלש גופו הטהור מהתרופות המרובות שקיבל מרופאיו. כמה פעמים שהה בבית החולים לתקופות קצרות, התפתל מכאבים איומים אך הכל קיבל בשקט ובאהבה, עד שהרופאים בעצמם התפלאו על כח סבלו. כאשר בני ביתו בכו והצטערו על מצבו, הוא ניחם אותם בדברים רכים ואמר "הכל בידי שמים" ואין מה להצטער. בבדיקות שערך במספר בתי חולים גדולים וידועים בישראל, העלו הבדיקות של גדולי הרופאים, כי כל גופו ואבריו בריאים וחזקים, ויכולים להתקיים עד זקנה מופלגת, ובפרט ליבו לב חזק, וכי כל סבלותיו וחולשתו נגרמו לו אך ורק כתוצאה של עגמת נפש, דאגות ומחשבות רבות על הכלל. היו אלו ימים וזמנים מאוד טרופים ומאוד קשים, שהסבו לו הרבה עג"נ צרות ויסורין, בהיותו מנהיג הספינה העומד על הפקודים לנהל קהל עדת ה'. מצד אחד נתרבו ונתוספו המחלוקות בקרב הקהל, ובעיות ציבוריות אחרות. והימים ימי מאבק פנימי בין הרשות הדתית והרבנות לבין הרשות המקומית, וההתנצחות היתה רבה. ההתדרדרות של עסקני אותן המפלגות וחבריהם בישוב לא ידעה מעצור, ובפרט כאשר המדובר בעניני הדת, הרבנות והרב. מתוך ראייתם הצרה והקטנונית, הם לא בחלו בשום אמצעי לנגח בו את נושאי דגל התורה ומורנו הרב. כל הישוב נזדעזע לשמוע ולראות את דברי הנבלה של אותם חצופים ומנהיגם, אשר לפי דברי חז"ל במסכת תענית (ז:) מותר לקרותם רשעים ומותר לשנאותם, ובפירש"י שם הביא, אע"ג דכתיב ואהבת לרעך כמוך, והרי זה יוצא מן הכלל, אשר ביזה ברבים בשעתו את מרן אבא הרב זצ"ל, וגרם לו הוא וחבריו שיעזוב אף את בית הכנסת שהוא בנה בזיעת אפיו, הם כיבו אורו של עולם, שפכו דמיו, וקיצרו חייו של מרן אבא הרב זצ"ל. על כן אותם האנשים היחידים הידועים בציבור, נקראים בדברי חז"ל במסכת גיטין

(נ״ז.) פושעי ישראל שעשאום נכרים עבודה זרה. והרי דינו של המבזה תלמיד חכם ברור ומוחלט ומפורש בהלכה הפסוקה בסימן רמ״ג, שהוא מנודה ומוחרם, ורבצה בו האלה והקללה, דכתיבא בספרא דאורייתא, והרי הוא אפיקורס מוחלט כמפורש בדברי חז״ל בגמרא ובפוסקים, (עיין אבות פ״ג י״א. סנהדרין צ״ט. שבת קי״ט: — שו״ע חו״מ סימנים ת״כ תכ״א.) ועוד בספרי הראשונים והאחרונים הפליגו בעונש מבזה תלמיד חכם ברבים ע״ש ודו״ק. וכמ״ש כל המבזה תלמיד חכם אין תרופה למכתו, ובפרט מרא דאתרא. וכמ״ש חז״ל שהקפיד הקב״ה על כבודם של צדיקים יותר מאשר על כבודו בעצמו. ואין מקיפין בחילול השם. מצב ירוד זה הדאיגו עד מאוד בפרט שידוע היה כלוחם ללא חת במאבקיו הרבים, על תוכן ולא על כלים. בכל מקום שהיו צריכים להעמיד את הדת על תילה, ובכל אותם הבעיות האחרות שעמדו על הפרק. דברים אלו ואחרים, גרמו כמובן הרבה פיזור נפש, הפרעות ומאמצים גדולים והרסו את בריאותו. תקופה ארוכה עברה עליו בכאבים ויסורים גדולים, שמרקו אותו והכניסוהו לפנתיאון של צדיקים המחוננים במדות טובות ונעלות, של אהבת הבריות, אהבת ישראל, תורת ישראל וארץ ישראל עם מעשי הצדקה והחסד.

מצב בריאותו הלך ונתערער מיום ליום, החולשה גברה עליו, אך הוא נשא סבלו באלם ובגבורה ולא זנח את תפקידו, אלא השתדל בו יותר ויותר. בחדשי מחלתו השתדל לא להתלונן כלל על כאבים, התייסר הוא ביסוריו ונשא אותם בשקט ובהתאפקות, מידי פעם בפעם הפטיר בשפתיו את המשפט ״אין ברירה צריך לסבול את זה איך שיהיה״, ״הכל בידי שמים״, למרות מחלתו ויסוריו הרבים, לא הפסיק את התעניותו ודאגתו הכללית לשטחי פעולתו, תמיד שאל התענין וביקש פרטים מפורטים על הנעשה.

ככל שגברו יסוריו ומכאוביו, כך גברה אמונתו בבורא עולם,עם כל זאת שהיה חלש מאוד והרגיש בעצמו שאפס כוחו, אע״פ כן עד יומו האחרון אמר שמצפה הוא ומחכה לרחמי שמים, תמיד היה מלא תקוה עם אמונה שלימה שהנה בע״ה קרובה ישועתו ורפואתו לבוא. גם בתקופה קשה זו בשכבו על ערש דוי, לא פסקא גירסא מפומיה ולא פסק מלהשפיע, וזו היתה נחמתו היחידה. בחדשים האחרונים לפני פטירתו, כאשר שכב על ערש דוי בביה״ח הדסה שבעיה״ק ירושלים ת״ו, סדרנו תורנות של בני המשפחה עם מספר אברכים מהישיבות הקדושות, שהתחלפו לכל הלילה במשמר. היו נעורים לצידו משפחתו, בפרט רעייתו הרבנית חסיבה תחי׳ ותיבדל״א, בניו ובנותיו הי״ו. לא משו לרגע מעל ידו והיו לו

לאחי עזר ואחי סמך בכל אותה תקופה קשה ומרה. אברכים ותלמידי הישיבות ביקרוהו באופן קבוע ע"פ סדר מראש ותיאום עם הרופאים, איתם היה משתעשע לעיתים בדברי תורה ובשיחת חולין של תלמידי חכמים.

למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו

בתקופה קשה זו, חש והרגיש כי נמצא הוא בסוף דרכו האחרונה — הוא לא רצה לגלות למשפחתו את הרגשותיו ואת מצבו, על אף שמשפחתו ידעו והעריכו נכונה את מצבו, הוא לא רצה לצער איש על מצבו, לכן הבליג ולא אמר דבר, מלבד מילות תקוה וציפיה לטוב. לכן בודאי מובן גם המניע שלו, שלא כתב שום צואה ולא ביקש בענין זה דבר, כי לא רצה לתת לאיש לחשוב בכוון הסופי שלו. כך בכל אופן הובנו הדברים על ידינו, מאידך לא חדל מלצוות בעקיפין בע"פ, על מספר דברים חיוניים ורגישים, חשובים וראשונים במעלה כפי שהצטיירו בעיניו — אכתוב להלן מספר דברים אשר ציווה בע"פ וביקש עליהם מספר רב של פעמים — ואשר ניראים כמרכז צוואתו הרוחנית:

א. המשך לימודם וחינוכם של בניו בדרך התורה והיראה.

ב. למקד את עזרת הגדולים על הקטנים, דהיינו שילדיו הגדולים יעזרו לאחיהם הקטנים בלימודיהם, וישפיעו עליהם שפע רב ובלבד שיתעלו במעלות התורה והיראה, עד אשר יעלו על דרך המלך — העולה בית א־ל.

ג. הבן מרדכי הי"ו, אם ימשיך לימודיו כדבעי מובטח לו שיהיה גברא רבא בישראל.

ד. בן הזקונים יוסף הי"ו — לשמור עליו ולכוונו לדרך הישר והטוב — "ואת יוסף אהב מכל בניו כי בן זקונים הוא לו" ונקרא על שם אביו הקדוש זיע"א.

ה. "לשמור היטב על הספרים" — ביקש לשמור היטב על ספריו הרבים אשר ראה בהם נכס רוחני יקר וחשוב למשפחתו ולבאים אחריו.

בראש סולם הערכים שהציב לעצמו — תופסת את המקום המרכזי "תורת ישראל" ו"חינוך לערכים" — אולם מאידך תהיה זו טעות להתעלם מאהבת ארץ ישראל ועם ישראל שהיו חלק בלתי נפרד מאמונתו הגדולה בתורת ישראל.

בהזדמנות זו — יש לציין כי דברים רבים שמענו מפה קדשו בתקופה זו — ונמנעתי להעלותם על הכתב — כי כבוד אלוקים הסתר דבר.

הוא שאף שבניו ימשיכו בשלשלת הרבנית שהיתה נחלתה של המשפחה מדורי דורות. הוא לא הסתפק בהנחלת ידיעות מספיקות בתורה, כי אם

רצה שבניו יתעמקו וישקדו בלימודם עד שיהיו ללומדים מופלגים, ראויים להורות ולדון בקהילות ישראל. כך הוא כיוון אותם עד יומו האחרון עלי אדמות.

בין שני עולמות

בימיו האחרונים עלי אדמות — לפני פטירתו הבחינו אותם האנשים שעמדו על יד מטתו ומסביבו — כיצד מידי פעם בפעם פוקח את עיניו, מביט ומתבונן סביבו על כל העומדים לפניו — כאילו מחפש הוא את מישהו ושוב חוזר ועוצם הוא את עיניו — כך היה מספר רב של פעמים. כל שעות היום והלילה היה נראה עסוק בענין מאוד חשוב — מדיבוריו שקלטנו ותנועותיו ראינו והבינונו שהוא כאילו לוחם ומתווכח עם מישהו — ולאחר מספר רגעים התחיל לבכות — משראינוהו מתרגש כ״כ התחלנו להרגיעו ולדבר איתו בענינים שונים.

יום אחד הבחנו — איך רוחש היה בשפתיו בלי הפסק ולא ידענו על מה, כנראה שחזר אז על לימודו כפי שמספרים מצדיקי עולם — שסמוך לפטירתם חזרו שנו ושילשו את כל מה שלמדו כל חייהם.

וכאן קנה מקומו להזכיר — כשבאתי לבקרו — אחרי כשבוע ימים שלא ראיתיו פקח אבי הרב את עיניו ואמר: ״בני, איפה היית״ — ״מדוע הנך משאיר אותי לבד״ — השאלה הזו הדהימה אותי מאוד — כי על כן ידענו והכרנו אותו במשך כל השנים ובפרט בתקופה זו — שהוא לא רצה מעולם להטריח מישהו ואף מבני משפחתו בשום טירחה שבעולם — ואף פעם לא רצה ולא הרשה שמישהו ישאר אצלו בזמן שצריך הוא ללכת לאכול או להימצא בחיק משפחתו — וכו׳ — נתיישבתי על יד מטת חוליו וניסיתי לתת לו לשתות מעט, בתקופה קשה זו של מחלתו הוצרך היה לשתות כל רגע קמעה מחמת היובש הרבה שפקד אותו — בד בבד ספרתי לו שב״ה אני נמצא באהלה של תורה בישיבה — ונותן שעורים קבועים בגמרא ובמפרשים — וזוהי הסיבה להיעדרותי ממנו — חייך בהנאה ואמר לי ״זה טוב מאוד, זה טוב, תמשיך בזה ובע״ה תצליח״ ״אתה פטור מלבוא לכאן״ פסק בהחלטיות.

בשבת האחרונה לחייו — ש״ק דפרשת ״בא״ — ישבתי עמו בחדרו על יד מטת חליו כהרגלי מידי שבת בשבתו — התפללתי בקול רם ובכוונה תפילת ״קבלת שבת״ ואת הפיוט ״לכה דודי״ בניגון שאהב — לאחר קבלת שבת והתפילה — קידשתי על היין והגשתי לו לטעום.

מידי שבת בשבתו ביקש הוא ממני לשיר ולזמר זמירות שבת ופיוטים שאהב — אך שבת זו הוא לא ביקש — העדיף הוא את השקט והשלווה.

במשך כל אותה שבת — שוחחנו איתו קימעא על דא ועל הא — ואף הוא לא התלונן על מיחושים או על כאבים מיוחדים. עם צאת השבת הבדלתי על היין וברכנוהו לרפו"ש בעת ההבדלה כמנהגנו.

בשעות שלאחר מכן — עצם את עיניו לתנומה קלה כדרכו בתקופת מחלתו — משראינו זאת כיבינו את האור בחדרו שלא יפריענו — וכך ישבנו לצידו. עברו מספר דקות והוא התעורר — פקח את עיניו — הסתכל סביבו ושאל — "מהו האור החזק שאני רואה" ו"מה זה נוצץ שם", אנו השתוממנו על שאלותיו כי הלא החדר כולו חשוך ללא שום ניצוץ של אור ומה הפשר לדבריו.

— אין זה כי אם נשמתו הטהורה כבר עלתה למרום וחזרה ממנו וכי הוא ראה את מקומו באותו עולם.

ועוד מעשה שהיה כך היה — באותו מוצש"ק בשעות הלילה — פקח את עיניו והתעורר שוב מתנומתו בבהלה גדולה — צעק בקול לא לו וחזר על כל מה שאמר שנית "מי הם שני השחורים שבפתח" "אל תתנו להם להכנס" — הרגענוהו שאין שום שחורים, אין אף אחד ורק אנחנו נמצאים לידו ושהכל בסדר.

דבר זה חזר ונשנה על עצמו מספר פעמים — והוא עמד על בקשתו לשמור את הפתח שלא יכנס איש, ולהמשיך בלימוד לידו ובאמירת פרקי תהילים.

הרב אשר עצם שוב את עיניו — פקח אותם מיד לאחר מספר רגעים ובתוך כך קרא בקול "אבא" "אבא" — "אמא" "אמא" — "אתם לוקחים אותי אתכם" — וכך חזר על קריאה זו מספר פעמים באותו לילה — אנו שעמדנו לידו ברגעים אלו השתוממנו ונבהלנו עד מאד וחיל ורעדה אחזתנו — נראה היה לנו כי אביו הקדוש זיע"א ואמו הצדקת ע"ה נגלו אליו ברגעים גדולים אלו והוא אף דיבר אתם ברחשי המילים ששפתותיו דובבו. אשתו הרבנית תחי' הרגיעה אותו מכל אותם המחזות שראה ואף דיברה על ליבו שלא ידאג ושלא יחשוב מחשבות לא לו. אך האמת היא, כי אנו היינו אז רחוקים מאוד מעולמו ומהרגשותיו, והוא אכן ראה ושמע דברים רבים שאנו הקטנים והפשוטים, לא היה לנו הזכות לראות ולשמוע.

"גם כל חולי וכל מכה אשר לא כתוב
בספר התורה הזאת"
(דברים כ"ח, ס"א)
אמרו חז"ל: "זו מיתת צדיקים"

ונר אלהים טרם יכבה

ויהי למחרת היום, הבקר אור, ראשון בשבת תשעה ימים לחדש שבט התש״מ, נכנסו רופאיו לחדרו — לבקרו בבקורם הקבוע בשעות אלו — ״בקור הרופאים״. לא התלונן ביום זה על שום דבר ואף לא אמר דבר רק נענע בראשו — כהסכמה או שלילה על כל אותם השאלות שנשאל מרופאיו.

מורנו אשר זה מספר ימים לא בא אוכל לתוך פיו — הרגיש חולשה רבה בגופו — אף הרופאים אסרו עליו לאכול ורק ניזון מהנוזלים אותם קיבל דרך הוריד וממספר מנות דם לחזקו.

מבקרים רבים מקרב ידידיו ומכריו שבאו באותו היום לבקרו — חזרו כלעומת שבאו כי הוראת הרופאים היתה ״לא להרשות לאיש להכנס לחדרו משום שזה רק יכביד על מחלתו״ — במשך הזמן הזה, אם כי כבר ידענו שמצבו אינו שפיר בעיקר בשל מצבו הקשה שכוחותיו נחלשו בהרבה — בכל זאת לא עלה על לבנו ודעתנו כלל וכלל לחשוב כי הוא נמצא במצב קריטי של סכנת נפשות וששעותיו ממש ספורות. באותו היום רעייתו הרבנית תחי׳ ובנו הרב מאיר הי״ו ועבדכם הכותב שורות אלו נשארו לידו לעזר כהרגלנו באותה תקופה.

בשעות הערב המאוחרות — קרא לי ולחש לי באזני ״בני סע הביתה״ ״מחר יש לך שעור בישיבה ואסור להפסיד״ ״אסור לבטל תורה״ — ברגשות מעורבים שמעתי את דבריו — הואיל ושמתי לב שמצבו הורע והשתנה באותו יום וליבי אמר לי דוקא להישאר — ומאידך ביקש הוא ממני ואף הפציר בי לנסוע הביתה לאור עקיבא וזאת על מנת שלא אבטל אף שעור בישיבה למחרת היום, באותה תקופה הייתי ר״מ בישיבת ״בית שמואל״ חדרה — מכיון שלא רציתי לעבור על דברי האב אמרתי שלום ואיחלתי למו״ר אבי הרב רפו״ש ומיד נסעתי מעיה״ק ירושלים ת״ו לאור עקיבא יע״א.

״עליונים מבקשים את רבי, ותחתונים
מבקשים את רבי״ (כתובות קד.)

עוד לא הספקתי לדרוך על מפתן הבית באור עקיבא, והנה קבלתי הודעה טלפונית מעיה״ק ירושלים ת״ו, הודעה מפתיעה ביותר מאחי הרב מאיר שליט״א, בה הוא מודיעני כי עלי לחזור מיד ובאופן דחוף לביה״ח הדסה בירושלים, ברגעים הראשונים לא ידעתי את נפשי מה פתאום, הלא רק

ברגע זה הגעתי מירושלים, וזאת ע"פ בקשתו של אבא, אולם כאשר חזרה ההודעה על עצמה, שמצבו של אבינו הרב השתנה ברגעים אלו, וכי אבינו הרב רוצה שכולם יהיו לידו ברגע זה, הבינותי כי קרה אסון, ועלה הכורת על אילן עמוק שרשים ורב פארות, נחתמה הטרגדיה של איש, שרדפו אחריו הרבה אסונות בחייו, עד שהכריעו אותו למוות, "נלקטה התאנה שלא בעונתה", נעלם ואיננו ויעל... מכיון שהשעה היתה כבר שעת חצות הלילה, זמן שקשה למצוא בו כל רכב פרטי או ציבורי לנסיעה לעיה"ק ירושלים ת"ו, לא אמרתי נואש ולאחר מאמצים מרובים התגברתי על כל הקשיים והצלחתי בס"ד להזמין דרך הטלפון מונית־טקסי, מהעיר נתניה, ואשר בלית ברירה הגיע אלינו באיחור זמן, בגלל המרחק, ואיתו נסענו לעיה"ק ירושלים ת"ו. ברכב זה נסענו אני אחיי ואחיותי הי"ו ועוד בני משפחה אחרים, ללא עיכובים ישר לביה"ח הדסה, מקום בו שכב חולה זה מספר חדשים.

"אראלים ומצוקים אחזו בארון הקדש, נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקדש" (כתובות קד.)

לצערנו ולדאבוננו הרב, הגענו לביה"ח הדסה בירושלים, באיחור, בדיוק בשעה 02.30 לפנות בוקר, ואבינו הרב הצדיק כבר החזיר את נשמתו הטהורה לבוראו, בקדושה ובטהרה, כמחצית השעה לפני שהגענו אליו. ולפני שחזרתי אליו שנית, נאלם הקול הרך והמלטף של הארי במחנכי ישראל, נפסקו הלמות ליבו הטהור של הדגול והאציל ברבני ישראל. עם הגיענו לביה"ח, וקבלת הידיעה מפי בני המשפחה ששהו איתו כל הזמן נשארתי עומד ברוחי, כלא מאמין, כפוף ראש, שחוח, דומם, ובדמעה עצורה מילמלתי "התיתמנו".

"ואלישע ראה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים" (מלכים ב' פ"ב י"ב)

אחרי מחלה קשה וממושכת, ויסורים רבים, החזיר מורנו הרב את נשמתו הטהורה לגנזי מרומים, בטרם יכל לפתח את כל יכולתו לטובת ציבור צאן מרעיתו, ולטובת ב"ב משפחתו תלמידיו ידידיו ומכריו.

— בשעת פטרתו היה מוקף בבני משפחתו הקדושה הי״ו ואשר עמדו ליד מטתו כל העת — וביניהם רעיתו הרבנית תחי׳ בנו הרב מאיר שליט״א, ביתו הרבנית שולמית תחי׳ ביתו הרבנית מזל תחי׳ חתנו הגה״צ חיים ברדוגו שליט״א, הרבנית הצדקת מרת זהרה שלמה תחי׳ לבית סויסה, ועוד תלמידי ישיבה מהישיבות הקדושות שבעיה״ק ירושלים ת״ו, אשר זכו להיות על ידו ברגעים גדולים קדושים ונעלים אלו.

אבל כבד ירד על כל משפחתו, חבריו ידידיו ומכריו,תוך הכרה עמוקה שהנה עם הסתלקותו של הגה״צ רבי מנשה זצוק״ל, נלקח מאתנו אחד מגדולי הרבנים הצדיקים, שהיה יחיד במינו, היתה אצלו מזיגה של חסידות ולמדנות מבית אבא, וחכמה עולמית שרכש בחייו, אהוב ונערץ לכל, וחבל על דאבדין ולא משתכחין.

״תבוא בכלח אלי קבר כעלות גדיש בעיתו״. (איוב ה׳ כ״ו)
״אמרו חז״ל: מת בן חמישים שנה זו מיתת כרת, בן חמישים ושתיים זו מיתת שמואל הרמתי ע״ה, בן שישים זו מיתת כל אדם״. (ילקוט)

ויהי בנסוע הארון

בן חמישים ושתיים שנה היה במותו — כמספר שנותיו של שמואל הרמתי ע״ה — עדיין צעיר לימים וכוחו במותניו — ובנשיקה החזיר נשמתו לבוראו.

את מורנו הרב זצ״ל — העברנו ברכב מיוחד מעיה״ק ירושלים ת״ו בנסיעה ישירה לבית העלמין שבעיירה נתיבות־עזתה יע״א אשר בארץ הנגב — לאהל קבר אביו הקדוש זיע״א — זאת כפי שהסקנו מדבריו. מבית החולים הדסה שבעיה״ק ירושלים ת״ו — יצא מסע ההלוויה לעיירה נתיבות, כבר משעות הבוקר המוקדמות, משנתפרסמה הידיעה על פטירתו — החלו לנהור לעיירה נתיבות רבים אשר ביקשו לחלוק לו את הכבוד האחרון ולהשתתף בהלוויה, בקרב הקהל הרב שהלכו אחרי מיטתו, בלטו צעירים רבים ובהם תלמידי ישיבות — מישיבת הנגב ומישיבות בירושלים, אברכים, רבני האזור ונכבדים רבים אחרים אשר באו מכל רחבי הארץ לחלוק כבוד.

תלמידיו ומקורביו — קרעו קריעה תוך כדי בכי ונהי על מות רבם הנערץ — שהיה אב רוחני ומורה הוראה לתלמידיו הרבים בחוץ לארץ ובארץ ישראל.

"וישכב יחזקיהו עם אבותיו ויקברוהו במעלה קברי בני דוד — וכבוד עשו לו במותו" (דברי הימים ב', ל"ב)
"א"ר אלעזר שקברוהו אצל מעולים שבמשפחה — ומי נינהו דוד ושלמה".
(ילקוט)

לפני ה' תטהרו

הרחיצה והטהרה נעשתה באמצעות הח"ק דמתא נתיבות יע"א שם הייתי נוכח מבחוץ — שומר על הפתח לבל יכנסו זרים לחדר הטהרה. את הרחיצה והטהרה ניהל בקדושה ובטהרה הרה"ח רבי מזוז יצ"ו המנהל את כל עניני הח"ק חסד ואמת בעיירה נתיבות יע"א בקדושה — בטהרה ובנאמנות.

עם סיום הטהרה כדת וכדין — למהדרין — נעשו כל התיקונים לנפש ע"פ ספרי הח"ן וכן ההקפות כראוי ונהוג לצדיקי עולם.

מיד לאחר מכן נשאו הספדים ע"י הרבנים הגאונים שבא"י — אשר נמשכו עד לפני שקיעת החמה רגע בו נטמן על יד קבר אביו הקדוש זיע"א ועמדו רגלנו ביום ההוא בדממה, בהקשבה ובבכי חרישי קורע לבבות, העיירה נתיבות — היתה בדמדומים ואנו בשרעפים — השמים קודרים בעבים אבל לא חשוכים — חורף וקר בחוץ אבל לא בלב.

רבים עמדו שם — אך כולם כאיש אחד, ללא מילים וללא דיבורים, רק קולותיהם של הרבנים הסופדים אשר בקעו ממעמקי הלב בחזקה עלו והידהדו בתוך הקהל הרב, ואחריהם יללות מספד הנשים ובכי אבל הרבים, אשר מילאו את החלל — עזובים נשארנו ואין לנו מנחם.

הגאון רבי רפאל עבו זצוק"ל ראב"ד הרבני בת"א ולשעבר ראש ישיבת אוצר התורה ומייסדה בקזבלנקה, מרוקו — אשר היה אוהבו בלב ונפש כאח לו, נשא הספד מר ונרגש — דבריו הנרגשים עוררו בכי בקרב המלווים, בקול חנוק מדמעות תיאר את פעלו של הרב המנוח זצ"ל, עוד בהיותו בחוץ לארץ כר"מ בישיבת "אוצר התורה", ופעולותיו הרבות בכלל למען התורה והיהדות, פטירתו מהווה אבידה גדולה שאין לה תמורה לא רק למשפחתו ולצאן מרעיתו אלא אבידה לכל כלל ישראל.

יתר הרבנים הסופדים עמדו אף הם על קוים אופיינים לדמותו אישיותו ופעליו, תקצר היריעה מהכיל את כל דבריהם — על כן קיצרתי בזה כאן.

עם סיום ההספדים, נטמן ע"י קבר אביו הקדוש זיע"א, ונסתם הגולל על פרשת חייו.

"וכבוד עשו לו במותו"

(דה"י ב' ל"ב)

"מלמד שהושיבו ישיבה על קברו"

(ב"ק ט"ז:)

ישיבה על קברו

במשך כל ימי "השבעה" — המה בית הרב מהמונים אשר באו לנחם את המשפחה האבלה. מידי יום ביומו ב"שבעה" — הספידוהו בביתו בין מנחה למעריב הרבנים הגאונים שבארץ ישראל — רבני ערים, דיינים, ראשי ישיבות, ונכבדים רבים אחרים — ביניהם הגאונים הרבנים הראשיים לישראל.

תקצר היריעה מהכיל את כל שמות הרבנים והנכבדים אשר ספדוהו ואתם הסליחה על שלא מניתי את שמותם כאן.

הידיעה על פטירתו ללא עת — השרתה אבל כבד בקרב כל ציבור משפחתו, תלמידיו, ידידיו ומכריו ובקרב כל ציבור תושבי אור עקיבא, קיסריה והסביבה אשר ראו בו מנהיגם הרוחני, מורה הוראה בשאלות השעה — ומרא דאתרא שעל פיו ילכו ועל פיו יבואו ועל פיו ישק דבר. ככלות ימי "השבעה" — עלו המונים להשתטח על קברו שבעיירה נתיבות — כך היה גם ביום השלושים לפטירתו — וכך היה גם ביום השנה.

אף בימים אלו נאמרו דברי הספד רבים ונרגשים מפי גדולי הרבנים שבארץ ישראל, כולם הרימו על נס את מסירותו ופעילותו בשטח הרבנות החינוך והיהדות להגדיל תורה ולהאדירה ובפרט עזרתו הרבה לנדכאים ונצרכים.

האבל הכבד שעטה את כל אלה שהכירוהו — רבנים ותלמידים גם יחד, מעידים עד כמה גדולה היתה האבידה — ועד כמה גדול הצער והכאב. מכתבי נחמה רבים — ומברקי השתתפות באבל הכבד — הגיעו מכל קצות הארץ ומתבל — מתלמידיו, חבריו, ידידיו ומוקיריו — אשר כרעם ביום בהיר היכתה אותם הידיעה בדבר פטירתו — איש לא יכל להאמין לשמע הידיעה והשמועה המרה כי נשבה ארון האלוקים — וי להאי שופרא דבלי בארעא.

במשך ימי ה"שבעה" אורגן לסיים ש"ס משניות לעילוי נשמתו. תלמידי ישיבות רבים ובני משפחה קרובים, לקחו על עצמם משימה זו, שהוכתרה בהצלחה, וכך עם סיום "ימי השבעה" — סיימו אף את לימוד הש"ס משניות כולו.

בני המשפחה לא הסתפקו בכך, אלא אירגנו סיום ש״ס משניות נוסף לקראת יום השלשים לפטירתו, אף אירגון זה תוכנן ובוצע בהצלחה מרובה, וביום השלשים לפטירתו סיימו את השי״ס משניות כולו לע״נ. ביום השלשים אף תוכננה חלוקת הש״ס כולו ״תלמוד בבלי״ וסיומו לקראת יום השנה ויומא דהילולה קדישא, תלמידי ישיבות רבים מידידי בניו הי״ו יבדל״א, נטלו על עצמם משימה קדושה וחשובה זו — וכך היה ביום השנה לפטירתו, בוצע סיום הש״ס ״תלמוד בבלי״ כולו, וחלוקתו מחדש לקראת יום השנה השני לשנה אחר״כ, וכך זה ממשיך וחוזר חלילה עד היום הזה, ועל המארגנים תבוא ברכת ה׳.

״שאלו לשלמה איזהו בן העוה״ב,
אמר להם כל שכנגד זקניו כבוד״
(ב״ב י׳.)

ביוזמת המועצה הדתית בישוב, הוחלט לקרוא לתלמוד תורה של אחה״צ והערב על שמו, ״תלמוד תורה אור מנשה״, שם לומדים ילדים ובני נוער מידי יום ביומו בשעות אחה״צ והערב, בחסות המועצה הדתית ומוסדות ״חסד לאברהם״ שבנשיאות כ״ק אדמו״ר מסקולען שליט״א. כ״כ הוקמה ביוזמת המשפחה, הספריה התורנית המרכזית ״אור מנשה״ בביהמ״ד וביהכנ״ס המרכזי ״בית יוסף״, אשר שם לומדים המבוגרים בערבין, ואף חברת תהילים ומשניות, מקיימים לימודם שם, מיסודו של הרב זצ״ל באור עקיבא. כ״כ ביוזמת חברי המועצה הדתית והמקומית וחברי ועדת השמות לרחובות בישוב, החליטו לקרוא לרחוב בו גר מורנו הרב, על שמו, והוא נקרא רחוב הרב מלול ע״ש הרב מנשה עזריאל מלול זצוק״ל, עד היום הזה. בעיירה נתיבות שבנגב, מקום קבורתו הוקמה ביוזמת המשפחה ספריה תורנית מרכזית ״אור מנשה״ לזכרו בהנהלת גיסו שיבדל״א רבי דוד מלכה שליט״א, אשר לא חוסך מזמנו לקידום הספריה התורנית, ושעורי תורה במקום, עד היום הזה.
בתכנית אגודת ״יד הרב מלול״ ואגודת ״אור מנשה״, להקים קריה תורנית חינוכית ע״פ דרכו ומשנתו, כ״כ מפעלים תורניים רבים אחרים. בקריה לכשתקום תפעל מדרשה גבוהה להכשרת רבנים ודיינים, ישיבה גבוהה, ישיבה קטנה לצעירים, ומוסד לילדים ״מתיבתא״.
הוקם ועד מיוחד להוצאת כתבי מרן הרב זצ״ל, אשר מתפקידו לארגן הוצאת כל כתבי היד, ועוד כתבי יד אחרים של חכמי המערב, אשר עדיין לא זכו לראות אור, פעולות אלו ואחרות, ילכו ויתפתחו בע״ה עם הזמן,

להפיץ את אור התורה, להגדיל תורה ולהאדירה ולקרב לבבות לאבינו שבשמים.

המאור שכבה

(מתוך דברי ההספד שנכתבו לזכרו)

"כי נח נפשי' דרבי אבהו אחיתו עמודי דקיסרי מיא" (מו"ק כ"ה:)
"ליבך יהגה אימה, איה סופר, איה שוקל, איה סופר את המגדלים"
(ישעיה ל"ג, י"ח)

— א —

השכל קולט והלב ממאן להאמין ולהשלים — שהסתלקה מאיתנו אחת הדמויות המרכזיות מעולם הרבנות — אשר עמדה במרכז חיי המעשה שלה בעם ישראל ובארץ ישראל.

דמותו — ברכותיו, חיוכו ומאור פניו של הגאון רבי מנשה עזריאל מלול זצוק"ל כאילו עודנו כאן. כשרונותיו המגוונים נתמזגו אלה באלה והפכוהו לאיש סגולה במלוא מובן המילה. הצטיין בדבריו השקולים, בכתיבתו החדה והכנה — ובמעוף המחשבה היהודית והחזון.

עוד מתקופת צעירותו — סלל לעצמו את דרכו היחודית — בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו — כל דבר שעשה בלב שלם עשה — מתוך אהבת הבריות, להעניק להם משפע טוב ליבו ונכונותו לעזור להם — כי זה היה אופיו ויחודו, הרצון לעזור לעודד ולשמח.

השמיע תמיד את קולו בכתב ובע"פ — לחם את מלחמת התורה בעז ובגאון — ולא פעם היה חלוץ הולך לפני המחנה. בקי היה ברזי התורה, איש האשכולות, נואם ודרשן מצטיין אשר סחף עימו את קהל שומעיו — דבק באמונתו ושלם עם דרכו.

בשמחה רבה חילק מהידע הרב שלו בכל תחום שעליו נשאל או שביקשו את עצתו וחוות דעתו. פשטות הליכותיו נבעה מגישתו האופטימית לחיים ואת סגולתו זו ידע להקרין על כל סביבותיו. תמיד היתה בפיו אותה מילה טובה שנטעה בטחון ונחמה בלב הזולת. באותה פשטות אצילית ידע גם לגייס את כוחות הנפש האדירים שלו כדי להאבק במחלתו ובייסורים שפקדוהו ולבסוף הכריעוהו.

עם פטירתו נסתלקה מאתנו דמות נדירה ומיוחדת במינה של בר אוריין

ובר אבהן — רב גאון מחונן — קולע אל השערה — רב שהנהיג נשיאותו ברמה ובגאון להגדיל תורה ולהאדירה ולקדש שם שמים ברבים.
אבד הארי שבחבורה — אבידה שאין לה תמורה. רב הצער ועמוק הכאב על הסתלקותו ללא עת — של יחיד ומיוחד אשר עמד על המשמר — "משמרת הקדש" התורה והיהדות במשך כל ימי חייו — ביצירה בניה ועשיה.
חריף הביטוי ורחב הדעת — שהאיר בשכלו הבהיר את הדרך אשר ילכו בה — הותיר אחריו כתבי יד רבים וחשובים — בפרי עטו המבורך כתב מספר רב של מאמרים ודרשות על התורה, בהלכה ובאגדה — וכן מספר רב של שאלות ותשובות, חידושים הארות והערות על הש"ס — אשר עדיין בכתובים ולא זכו לראות אור בחייו — ומקוים אנו בע"ה שיצאו לאור בקרוב.
עם הסתלקותו ביום י' לחדש שבט תש"מ, נסתם מעיין ישועה טהור וזך — "נובע מקור חכמה". עלתה לגנזי מרומים נשמה אדירה שנחצבה ממעמקי יפיה וחינה — נדמה שיחת מעלה, שירה זכה וענוגה, מטהרת ומקדשת.
אשרי הדולים ומשקים ממעיינות קודשו — אשרי המאזינים לשירה דלעילא לחידוד ולקדושה הבוקעת ועולה מתוך כתב יד קדשו הטהור — ספרי דבי רב, אשר הנחיל והשאיר לנו לברכה.
יהא זה אולי הציון המתאים ביותר לנשמתו הטהורה — אם נשתדל ליישם בחיי יום יום מקצת ממה שלמדנו מרבנו בשנות חייו הקצרות — אך המלאות.
היש הגדול שהניח אחריו — יאיר את נשמתו הקדושה "כנר ה' נשמת אדם" (משלי כ' כ"ז).

תלמידו הרב **יעקב אפלאלו** שליט"א
ראש ישיבת "בית יצחק" ניו יורק

"ווי חסרא ארעא דישראל גברא רבא"
(מגילה כ"ח:)

— ב —

איתא בקהלת פ"ט, ח': "בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר" הגמרא במסכת שבת (דף קנג.) אומרת: "א"ר יוחנן בן זכאי, משל למלך שזימן את עבדיו לסעודה ולא קבע להם זמן. פיקחין שבהם קישטו

את עצמם וישבו על פתח בית המלך, טפשים שבהם הלכו למלאכתם. פתאום בקש המלך את עבדיו, פקחין שבהם נכנסו לפניו כשהם מקושטים והטפשים נכנסו כשהם מלוכלכים. שמח המלך לקראת הפקחים״.

הרב זצ״ל — היה בין אותם צדיקים שבכל עת בגדיהם לבנים — מקושט ומלווה מעשים טובים לאין ספור ואהבת תורה לאין שעור — מעוטר בשם טוב — ומוקף בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות.

הלך איש אשר רוח בו — כשכתר שם טוב לראשו, ״וי להאי שופרא דבלי בארעא״ — אישיותו החשובה — מיזגה גדלות בתורה ואהבת הבריות — קרדום לתורה ואהבת ארץ ישראל.

הוא היה אישיות רבנית דגולה — מגדולי רבני המערב וצפון אפריקה — תוך הדגש כי מלבד היותו המנהיג הרוחני והמרא דאתרא — הצטיין אף ביחסי אנוש ובמדות נעלות ואצילות — חרף עיסוקיו ומסירותו לעניניה הרוחניים של הקהילה והישוב — לא מש יומם ולילה מאהלה של תורה.

כחוטר מגזע משפחה רבנית מיוחסת ומיוחדת מקדמא דנא — ליווה את מאבקיו הרעיוניים והמעשיים בכל מקום בו היה — ידע לחצוב משפטים חותכים — הגדרות ממצות — דברי עידוד, בקורת נוקבת וחזון מרהיב. כולם אהבוהו והעריצוהו, כולם היו קשורים אליו בעבותות אהבה אין קץ ומלאי הערכה לגדלותו המופלאה ששפעה פקחות וחכמת חיים, מחד גיסא, ומאור פנים ולב רחב מלא על גדותיו אהבה לזולת, מאידך גיסא. כולם זכו ממנו, מי לעצה ותושיה, מי לעזרה אחרת וכולם ראו בו את רבם ומנהיגם — איש החזון בלשונו הרווה — בביטויו החריף — ובתפיסתו המהירה — לא היה דומה לו בזריזות מלאכתו — בכוח התמדתו — בשקדנותו המפליאה — בעז דמיונו ובשגב סגנונו.

אבוקת אש היה אשר האיר לצאן מרעיתו את הדרך אשר ילכו בה — בסערת נפש ובדברי כיבושין היה מעורר ומעיר — מגיב ומרתיע על הלקוי והפגום — בעשירות שפתו, בעומק מיצויו — ובחדות ניתוחו — כל בעיה ותופעה לחיוב ולשלילה בחיי החברה והציבור — ומצד שני היה מעלה בדברי קילוסים את האור הגנוז ואת הערך העצום ביש היצירתי של ציבור שומרי התורה והמצוות.

זכה להאיר את הדרך לכל — דרך צעירים ומבוגרים במבוך הימים של הזמן ובסבך הבעיות, נדם הלב שהזרים והקרין מסירות מופלאה לכל מי שהיה בקרבתו — לב מלא אהבה לתורה ולכל בן תורה.

כאשר נטו צללי הערב בחייו — ״ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה״׳ מזריחת שמשו ועד עלותו בסערה השמימה — קידש שם שמים ברבים,

"כי יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם ועד" — עם פטירתו — כבה המאור שהאיר את דרכו של דור מאמינים בתחייתו הרוחנית של עם ישראל בארץ ישראל.
אבידה גדולה שאין לה תמורה — עם זאת, מתפללים אנו להמשך דרכו בגבורת מסירות נפש, למען נזכה בישועת ה' על עמו ונחלתו — ובנחמת ציון וירושלים.

תלמידו הרב **ישועה מאמאן** שליט"א
רב בצרפת

עם יתר הכותבים והמספידים הסליחה, שלא יכולנו במהדורה זו של הספר להביא את דבריהם. אנו מרכזים את כל החומר וההספדים ובע"ה בקרוב יראו אור בנפרד.

פרק עשירי

המשך השפעתו

"רבן שמעון בן גמליאל אומר: אין עושין נפשות לצדיקים, דבריהם הן הן זכרונן" (ירוש' שקלים פ"ב)

"אמר בן עזאי: בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך ומשלך יתנו לך" (יומא ל"ח.)

"צדיקים במיתתם קרואים חיים" שנאמר "ובניהו בן יהוידע בן איש חי" וכו' (ברכות י"ח.)

מורשתו הרוחנית מובאת לדפוס

עם פטירתו נשארו במגירותיו כתבי יד רבים אשר העלה על הכתב עוד מתקופת צעירותו — ובהם חידושי תורה רבים — בתורה, בתלמוד, בפוסקים ושאלות ותשובות בהלכה — בחייו לא זכה להביאם תחת מכבש הדפוס, ורק עכשיו כשנתיים לאחר פטירתו — התארגנו והתחלנו במלאכה הרבה ומקוים אנו בע"ה שנצליח להוציא לאור עולם את כל כתביו הקדושים.

בכתביו אנו מבחינים — בשילוב הנפלא של ההלכה והאגדה — חידושים יקרים ופלפולים נבחרים — גם הארות והערות רבים בכל מקצועות התורה.

מתוך כתביו נראה שהרבה לעיין גם בספרי האחרונים, בהם גם מבני דורו — והוא מרבה לנתח ולברר בדבריהם.

בין היתר הוא מביא — דברים ששמע מפי גדולי הדור וכן דברים נפלאים שראה בספריהם הקדושים של גדולי הדור וגאוניו — תוך ציטוט המקור לכך. ללא ספק פרי עטו מעיד על עולמו הפנימי העשיר והמגוון.

תורתו הענפה שבכתב — אשר בחיבורה עסק יום יום בהתמדה רבה — במשך תקופה ארוכה ועד ימיו האחרונים — תתרום ללא ספק תרומה תורנית עצומה עם הוצאתה לאור עולם.

נראה מתוך כתביו – שכתיבת הדברים לא באה לו במקרה – אלא כשיטה – שיטת האיחוד וההשלמה בין תורה שבע"פ – לתלמידיו הרבים ולצאן מרעיתו – לבין התורה שבכתב שלו – לדורנו ולדורות הבאים.
כתבי היד – מצטיינים בסידורם, בניסוחם הקל, ובבהירות הלשון וסגנונם. עברנו היטב כולנו – על כל החומר שבכתבי היד וראינו – כי את הכל יפה עשה בעטו...
אין ספק – כי ספריו אשר נכתבו ונערכו בטוב טעם ודעת, ישמשו רבים מעם ישראל ויורו דבר ה'.

בכתביו הרבים אנו רואים – כמן מזיגה מסויימת בין שיטות ספרד ואשכנז מתבל דבריו בשכל נבון וישר – בסברות נכונות ובפלפולא דאורייתא. ניכר מכתביו – כי היה גם סופר פורה שחידושי תורתו מסיבות שונות לא זכו לראות אור בחייו.
ספרו זה המונח בפנינו – הוא בבואה נאמנה של אישיותו על אף שהבאתי בספר זה רק תמצית מועטת מתוך כתביו הרבים הערוכים בטוב טעם ודעת.
עם כתיבת ספר זה, עריכתו והוצאתו לאור עולם – קשה לי עדיין לבוא היום ולמנות את כל מעלותיו ותכונותיו כי רבות הנה.
אולם על מספר תכונות בולטות הבאות לידי ביטוי בכתביו הרבים בפרט ברצוני להצביע:

– אוהב ספרים נלהב היה, לא חסך מכספו ורכש ספרים רבים, כיתת את רגליו לכל מקום שרק יכול היה בחיפושיו אחרי ספרים נדירים.
– בספרייתו מצויים ספרים רבים, דבר נדיר בביתם של רבנים ומלומדים.
– כל ימיו היו קודש ללימוד התורה – וקיים את מצוות "והגית בו יומם ולילה" כפשוטה וכמשמעה.
– בקיאותו העצומה בתורה, סייעה בידו לכתוב חידושים רבים וביאורים, הארות והערות.
– צנוע ועניו היה – התרחק מכל פירסום בכל צורה שהיא – ובגלל זה אף לא הוציא את כתביו הרבים לאור עולם בחייו.
– דבריו היקרים וחידושיו נתקבלו בהפתעה ובהערכה בקרב צבור לומדי התורה.
– מבאר הוא בבהירות ובצלילות הדעת סתומות ומיישב בדבריו כאחד הבקיאים המובהקים שבדור.

— מגלה בכתביו, שליטה נפלאה בש״ס ובפוסקים, דבריו ערוכים כמרא דתלמודא המשתעשע בבקיאות יוצרת.
— מכנס הוא, כל מקור בענין שדן בו, ונוחת לעומקו, משווה ומפריד — ומסכם בבהירות נפלאה.
— ידיו רב לו בכל מכמני הש״ס והפוסקים דבר המאפשר לו לבסס את דעתו.
— הרצאת הדברים עניינית וקולעת למיצוי בהיר של הענין הנדון.
כל מי שיעיין בחיבוריו יכול לראות ולהשיג את עומק ידיעתו בכל מקצועות התורה. היו עוד הרבה דברים שהיה עליו לעשות, לבצע, להגשים, ולא ניתן לו. כמו בדקדוק העברי וו׳ ההיפוך הופכת לפעמים עבר לעתיד ועתיד לעבר, ובין רגע אות קטנה כמו וו׳ משנה את הזמן, לדוגמא ״יעמוד״ ״ויעמוד״ שהזמן כבר עבר. עם פטירתו ראינו איך עתיד שהיה עוד יכול וצריך להיות הפך פתאום לעבר פרי עמלו הרב, כשרונו הסיפרותי והמיוחד הניכרים מתוך כתביו הרבים מעידים על ת״ח בעל לב רגיש, הכותב אף פרקים מחייו בדם לבבו. ועל אלה אני בוכיה, מאנה הנחם נפשי, על כתבי ידו בהרבה מקצועות שבתורה שלא זכה לראותם יוצאים לאור עולם, אוי לנו כי הלך מאיתנו בדמי ימיו.

״וזרח השמש ובא השמש ואל מקומו שואף זורח הוא שם״ (קהלת א, ה)
״אמר רבא דרחים רבנן הוו לי׳ בנין רבנן דמוקיר רבנן הוו לי׳ חתנוותא רבנן״ (שבת כג:)

השרשרת נמשכת

מורנו הרב זצוק״ל, זכה לדור ישרים מבורך הממשיכים לטוות ולשזור את חוט הזהב של מורשת הדורות, עוסקים בתורה ובמצוות בנתיב אותו הטווה ובדרך בה רצה. משפחתו הברוכה והענפה, בניו בנותיו וחתניו, אשר ממשיכים בדרכו ותורתו, ללא ספק תואמים את דברי הגמרא במסכת שבת הנז״ל. גידל עם רעייתו הרבנית חסיבה תחי׳ תבל״א וטובים שהיתה לו לעזר נאמן בעבודתו, את בניו ובנותיו בנאמנות לתורת ישראל, אהבת ארץ ישראל, ועם ישראל, בנוסף לדגש החינוכי ליראת שמים טהורה.
משפחתו הענפה אשר השאיר אחריו, חמשה בנים וחמש בנות הממשיכים בדרכו, ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, כל בניו וחתניו

הינם תלמידי חכמים רשומים ומובהקים, בוגרי הישיבות הגדולות והקדושות שבארה״ק, להלן אכתוב פרטים אחדים אודותם.

הבת הגדולה, הרבנית הצדקת מרת רחל תחי׳ אשת הגאון הצדיק רבי עמנואל משעלי שליט״א תלמיד חכם מובהק הידוע לשם ולתהילה, בוגר ישיבות ״אור ישראל״ בפתח תקוה, וישיבת ״כנסת חזקיהו״ בכפר חסידים, היה מראשוני הרבנים והאברכים המייסדים את המרכז לחינוך תורני בעיר זכרון יעקב,הוסמך לרבנות ולהוראה עוד בהיותו צעיר ע״י גדולי הדור, נצר למשפחת רבנים גאונים מיוחסת ומיוחדת מקדמא דנא מעי״ת מקנאס יע״א מרוקו, אביו הצדיק והחסיד רבי מרדכי זצוק״ל זיע״א היה ידוע בענוותנותו כהלל, בצידקותו ותורתו, מקום מנוחתו כבוד בעיר חיפה. תיבדל לחיים ארוכים וטובים אמו הרבנית הצדקת תחי׳ נכדת המהר״ם חלוואה זצוק״ל זיע״א מופת דורו והדרו.

הבת השניה, הרבנית הצדקת מרת שולמית תחי׳ אשת הגאון הצדיק רבי חיים ברדוגו שליט״א תלמיד חכם מובהק הידוע לשם ולתהילה, בוגר ישיבות ״שארית יוסף״ בבאר יעקב, וישיבת כולל אברכים ״חזון עובדיה״ ביהמ״ד הגבוה לרבנות ולדיינות של הראשל״צ הרב הראשי לישראל הרב עובדיה יוסף שליט״א. הוא היה מראשוני הרבנים והאברכים המייסדים, הוסמך לרבנות ולהוראה ע״י גדולי הדור, נצר למשפחת רבנים גאונים מיוחסת ומיוחדת מקדמא דנא מעי״ת מקנאס יע״א מרוקו, נין ונכד לגאון המלאך רפאל בירדוגו זיע״א ולמעלה בקודש עד הגאון האדיר רבי משה הקדמון, בירדוגו זיע״א.

הבת השלישית, הרבנית הצדקת מרת מזל תחי׳ אשת הגאון הצדיק רבי אריאל אבוג׳דיד (חדש) שליט״א, תלמיד חכם מובהק הידוע לשם ולתהילה, בוגר ישיבות ״פורת יוסף״ בעיה״ק ירושלים ת״ו וישיבת תפארת ישראל חיפה, כעת ממשיך הוא עדיין בתלמודו בביהמ״ד הגבוה לרבנות ולהוראה ״בית יוסף״ חיפה, הוסמך לרבנות ולהוראה ע״י גדולי הדור, נצר למשפחת רבנים גאונים מיוחסת ומיוחדת מקדמא דנא מעי״ת טוניס יע״א וצפון אפריקה. נכד הצדיק המקובל הגאון רבי אליהו אבוג׳דיד זצוק״ל זיע״א.

הבת הרביעית, יפה תחי׳ הנקראת גם גדדא רובידא תחי׳ ע״ש הרבנית ע״ה אם הרב זצוק״ל, וכשמה כן היא, צדיקה ונאה במעשיה ובמידותיה

התרומיות והנעלות, אשת האברך הידוע לשם ולתהילה ר' עמוס סייג שליט"א, נצר למשפחת חכמים חשובה, מיוחדת ומכובדת מעי"ת טריפולי יע"א שבמדינת לוב, עניו וצנוע בכל דרכיו ובכל מעשיו, בעל תואר בחכמת ההנדסה, אוהב את המלאכה ושונא את הרבנות כמאמרם ז"ל, ודוגל בקו של "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון, וכל תורה שאין עימה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון" (אבות ב, ב) וכאן קנה מקומו להזכיר את אביו הצדיק והחסיד רבי חואטו סייג הי"ו אשר היה ממייסדי הישוב, חבר המועצה המקומית והמועצה הדתית באור עקיבא, קיסרי' ואשר נתן ידו בביצור חומת הדת והיהדות בישוב, ובעזרתו המרובה למרן הרב המרא דאתרא זצוק"ל, יה"ר שהקב"ה יאריך ימיו ושנותיו בבריאות הגוף ושפע טוב, ושיתמלאו כל משאלות ליבו לטובה, ושיזכה לראות בגאולה השלימה בביאת גואל צדק בב"א.

הבת החמישית, תירצה תחי' הנקראת ג"כ ארצה תחי' ע"ש שזכה הרב זצוק"ל לעלות לארה"ק, והיא נולדה בסמוך לעליתו לארץ ישראל, וכשמה כן היא, בדבקותה לארה"ק ואהבתה את ארץ מולדתה, צדיקה ונאה במעשיה ובמידותיה התרומיות הנעלות ובעזרתה לזולת, אשת ר' יוסף אביטל שליט"א, נצר למשפחה חשובה ומכובדת בארה"ק, והוא גורס כמאמרם ז"ל "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון, וכל תורה שאין עימה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון" (אבות ב, ב).

הבנים הי"ו, מלבד אני עבדכם המחבר, הבן הגדול בין הבנים, אשר איני ראוי לכתוב על עצמי, ומה גם שלימדונו רז"ל "יהללך זר ולא פיך", ע"כ אמשיך ואכתוב פרטים אחדים אודות ארבעת הטורים הנותרים, הבנים הי"ו.

הטור האחד, נופך ספיר ויהלום, האברך היקר הגאון רבי מאיר חיים שליט"א, תלמיד חכם מובהק ורשום, הידוע לשם ולתהילה, בתורתו וחכמתו, צידקותו וענוונתנותו, מיוחד בין הבנים, בקי בכל מקצועות התורה והחכמה, בוגר ישיבות "כנסת ישראל" חברון בעיה"ק ירושלים ת"ו, ומראשוני הבחורים תלמידי הישיבה הקדושה, והמייסדים, דישיבת "אור אלחנן" ע"ש הגאון ר' אלחנן וסרמן זצוק"ל הי"ד, בעיה"ק ירושלים ת"ו. וממשיך הוא לעלות ולהתעלות בתורה, ויה"ר שיזכה להיות גברא רבא בישראל, כציפיית מרן אבא הרב זצוק"ל.

הטור השני, לשם שבו ואחלמה, האברך היקר הר׳ בניהו מרדכי שליט״א, תלמיד חכם ורשום, ובקי בחכמה כללית ובמדעים, הובטח לו ע״י מרן אבא זצ״ל בברכה, שאם יתמיד בלימודו כאשר התחיל, בודאי שיהיה לגברא רבא בישראל, בוגר ישיבות ״מדרשיית נועם״ בפרדס חנה, ״ישיבת הנגב״ מראשוני הבחורים תלמידי הישיבה המייסדים בעיר שדרות יע״א, כיום מוסמך הוא להוראה ולרבנות, וממשיך לעלות ולהתעלות במעלות התורה והיראה, פעיל הוא מאוד בשדה החינוך וההוראה, בהרבצת תורה למבוגרים ולבני נוער כאחד, בקירוב הצעירים והנוער, ובהקניית הערכים לאהבת ישראל, תורת ישראל וארץ ישראל, להגדיל תורה ולהאדירה, ובקירוב רחוקים לאבינו שבשמים, יה״ר שיתמלאו כל משאלות ליבו לטובה אכי״ר.

הטור השלישי, הרביעי בן הבנים, ר׳ בצלאל שמואל הי״ו, וכן הטור הרביעי יניק וחכים ר׳ יוסף הי״ו, עדיין צעירים בימים, וממשיכים בלימודיהם לתורה ולתעודה, וליראת שמים טהורה, ויהי רעוא שכל אחד מהם יהי׳ לגברא רבא בישראל, ושיזכו לזווג טוב והגון בבא העת, והקב״ה ינחם וידריכם בדרך הנכונה, ושיתמלאו כל משאלות ליבם לטובה ולעבודתו יתברך.
מלבד זאת, השאיר אחריו מורנו זצ״ל, נכדים רבים הי״ו, וכן תלמידים רבים הנמצאים בקצוי תבל, חסידיו, קרוביו ומקורביו, ממשיכי דרכו, דרך חיים, לנהוג במוסר, ענוה וחסידות, אהבת הבריות ויראת שמים, וכל מעשיו והנהגותיו הקדושות הרי הם שופעים עלינו, שפע רב מכוחו, והמשך השפעתו לדורי דורות תימשך מאותה השפעה של קדושה שהשפיע עלינו בחייו.

"כאיל תערג על אפיקי מים כן נפשי
תערג אליך אלהים"

(תהלים מב, ב).

פיוט וקינה

בתוכן:

א. פיוט לל״ג בעומר.
ב. פיוט אנא מוני, המשך גירסה והוספה.
ג. פיוט למעלת מורנו (נכתב בחייו).
ד. פיוט אם אדם יחי׳.
ה. פסוקים לחנוכה.
ו. קינה על פטירת הגר״י מלול זיע״א.
ז. קינה על פטירת הגר״י מלול זיע״א.
ח. קינה על פטירת הרמ״ע מלול זיע״א.
ט. קינה על פטירת הרמ״ע מלול זיע״א.
י. קינה על פטירת הרמ״ע מלול זיע״א.
יא. תפילה וסגולה.

פיוט לל״ג בעומר

סימן אני יוסף מלול חזק

נכתב ביום ל״ג בעומר לכבוד הרשב״י זיע״א

א.
אֶפְתַּח פִּי בְּשִׁיר לָאֵל
נוֹדֶה לוֹ וּנְהַלֵּל
שֶׁבָּרָא בְיִשְׂרָאֵל
הוּא אֱדוֹנֵנוּ
תַּנָּא בַּר יוֹחַאי.

ב.
נִקְבַּר בְּצַפַּת
הוּא אוֹת וּמוֹפֵת
לָבוֹא בְּכָל עֵת
אֶל אֱדוֹנֵנוּ
תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

ג.
נִגְלוּ לוֹ סוֹדוֹת
וְהֵם עֲמֻקוֹת
וְלוֹ גְלוּיוֹת
הוּא אֱדוֹנֵנוּ
תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

ד.
יוֹם הִלּוּלָתוֹ
גָּדְלָה שִׂמְחָתוֹ
אֶל כָּל עֲדָתוֹ
שֶׁל אֱדוֹנֵנוּ
תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

ה.
יוֹשְׁבִים בְּבֵיתוֹ
מְקוֹם מַצֵּבְתּוֹ
לוֹמְדִים תּוֹרָתוֹ
שֶׁל אֱדוֹנֵנוּ
תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

ו.
וְשָׂכַב עַל מִטָּתוֹ
וְקָם מִשְּׁנָתוֹ
וּבֵרַךְ חֲבוּרָתוֹ
הוּא אֱדוֹנֵנוּ
תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

ז.
סוֹדֵהוּ גִלָּה
לִבְנֵי עֲלִיָּה
סֹלֶת נְקִיָּה
שֶׁל אֱדוֹנֵנוּ
תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

ח.
פִּיו פָּתַח בְּחָכְמָה
וְהִיא סְתוּמָה
מֵעֵינֵי כָּל חַי נַעֲלָמָה
הוּא אֱדוֹנֵנוּ
תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

ט.
פִּיו בְּחָכְמָה פָּתַח
וְאָבִיהוּ נִצַּח
לְאֵל אָדֹם וְצַח
הוּא אֱדוֹנֵנוּ
תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

י.
מִן שָׁמַיִם קָרָא לוֹ
בִּשְׁמוֹ אֱלֹהֵינוּ
אֶל שִׁמְעוֹן בְּנוֹ
הוּא אֱדוֹנֵנוּ
תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

יא.
לֹא יוּכַל עִבְרִי
לִקְרֹא לִי בִּשְׁמִי
כָּךְ אָמַר רַשְׁבִּ״יִ
כִּי אִם אֱלֹקֵי אָבִי וְאִמִּי
הוּא אֱדוֹנֵנוּ תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

יב.
וּבָרַח לְמְעָרָה
מִפְּנֵי שְׂרָרָה
עָלָיו נִסְגְּרָה
הוּא אֱדוֹנֵנוּ
תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

יג.
לוֹ נַעֲשׂוּ נִסִּים שְׁנַיִם
מִן הַשָּׁמַיִם
חָרוּב וּמַעְיָן שֶׁל מַיִם
אֶל אֱדוֹנֵנוּ
תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

יד.
מִן שָׁמַיִם יָרַד מַלְאָךְ
לְפָנָיו הָלַךְ
וְעִמּוֹ נִמְלַךְ
הוּא אֱדוֹנֵנוּ
תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

טו.
לְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ
בְּגִזֶּרֶת מֶלֶךְ
אַחֲרִיב עָלְמָא וְאֵלֵךְ
בְּגִזֶּרֶת אֲדוֹנֵנוּ
מָארֵיהּ דְּעָלְמָא

טז.
לְאָן אַתְּ בָּעִי
אָמַר לוֹ רַשְׁבִּ״יִ
עָלְמָא אַחֲרוֹבִי
בְּגִזֶּרֶת אֲדוֹנֵנוּ
מָארֵיהּ דְּעָלְמָא

יז.
וְאֵין בַּדּוֹר שְׁלֹשִׁים צַדִּיקִים
שֶׁיְּגֵנּוּ עֲלֵיכֶם
מִן רָעָה שֶׁלֹּא תָּבֹא לָכֶם
אָמַר הַמַּלְאָךְ
לַתַּנָּא בַּר יוֹחַאי

יח.
לֵךְ וֶאֱמֹר (בִּשְׁמִי) לֶאלקֵינוּ
דַּי הוּא וְאֶלְעָזָר בְּנוֹ
לְהַצִּיל צֹאנוֹ
הוּא אֲדוֹנֵנוּ
תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

יט.
חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ
וּשְׁמַע תְּפִלָּתֵנוּ
וּפְדֵנוּ מִיַּד אוֹיְבֵינוּ
בִּזְכוּת אֲדוֹנֵנוּ
תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

כא.
קָרֵב לָנוּ קֵץ מְשִׁיחֵנוּ
וּבְנֵה מִקְדָּשֵׁנוּ
וְנָקְרִיב קָרְבָּנֵנוּ
בִּזְכוּת אֲדוֹנֵנוּ
תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

כ.
זֶה כַּמֶּה שָׁנִים
אָנוּ מְיַחֲלִים
לִפְדוּת אָבוֹת עִם בָּנִים
בִּזְכוּת אֲדוֹנֵנוּ
תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

נמצאה גירסה אחרת של בית יג.
לוֹ יָרְדוּ מִשָּׁמַיִם
חָרוּב וּמַעְיָן שֶׁל מַיִם
וְהֵם נְסִים שָׁנִים
לַאֲדוֹנֵנוּ תַּנָּא בַּר יוֹחַאי

פיוט

אנא מוני בי רדה

המשך גירסה והוספה לרבי **יוסף מלול** זיע"א

פִּזְמוֹן:
אָנָּא מוֹנִי בִּי רָדָה
אוֹיֵב בִּי יָדוֹ הָדָה
שָׁמְנִי נָעָן הָדָא, אָמָן אָמָן אָמָן.

א.
אָנָּא שְׁעֵה שַׁוְעָתִי
וּשְׁמַע תְּפִלָּתִי
הַקְשִׁיבָה לְרִנָּתִי
תָּמִיד אֲנִי בְּךָ אֶתְבּוֹדָדָה.

ב.
אָנָּא קוֹלִי הַאֲזִינָה
כִּי בָא עֵת לְחֶנְנָהּ
וּבָא בֶּן דָּוִד בִּנְגִינָה
תָּמִיד אֲנִי בְּךָ אֶעֱלָזָה.

ג.
אָנָּא חוּס עַל דַּל וְאֶבְיוֹן
וִירוּשָׁלַיִם וְצִיּוֹן
יִבְנֶה לָנוּ אֵל עֶלְיוֹן
תָּמִיד אֲנִי בְּךָ אֶעֱבָדָה.

ד.
אָנָּא קוֹלִי הַקְשִׁיבָה
וּבָא בֶּן דָּוִד בִּמְרִיבָה
וְהָרֵג אַרְמִלּוּס תּוֹעֲבָה
תָּמִיד אֲנִי בְּךָ אֲרַנְּנָה.

(גירסה אחרת לבתים ה, ו)

ה.
אֵל אוּלַמֵי שָׂאֵנִי
מִן שְׁמַיָּא שַׁמְּחֵנִי
יָדְךָ הִיא תַּנְחֵנִי
תָּמִיד אֲנִי בְּךָ אֶעֱבֹדָה.

ו.
בֶּן עַם זָר בִּרְשָׁעָתוֹ
חָרַץ עָלַי מִשְׁפָּטוֹ
הַפִּיל עָלַי חִתִּיתוֹ
הֵרְגִיז קָהָל גַּם עֵדָה.

פיוט

סימן: אני יוסף

נכתב למעלת כבוד רבי **מנשה אשר לעולם לא ינשה מלוד** (שליט"א) זצוק"ל

אֶעֱרֹךְ שִׁיר מַהֲלָלִי
לִפְנֵי צוּרִי גּוֹאֲלִי
לִכְבוֹד חָכָם שְׁמָחַת גִּילִי.

נִפְלָאת אַהֲבָתְךָ נִשְׂגָּבָה
בּוֹעֶרֶת בְּלִבִּי כְּאֵשׁ לֶהָבָה
מְאֹד נָעַמְתָּ לִי.

צוּף דְּבַשׁ בְּפִיהוּ
רַךְ וְטוֹב בְּמַעֲנֵהוּ
אֶשְׁאַל מֵאֵל יְשַׂרֵהוּ
יִשְׁמַע קוֹלִי.

יְדִידוּתְךָ חוֹשֶׁקֶת
נַפְשִׁי תָּמִיד שׁוֹקֶקֶת
אָדָם פִּטְדָה וּבָרֶקֶת
יָאִיר לִי.

פֶּרַח יָפֶה וְרָטֹב
אֲחִי נֹעַם וַאֲחִי טוֹב
אֱלֹקִים אוֹיִבְךָ יִקְטֹב
קָטֹב לִי.

יְדִידִים אֲהוּבִים
לִדְבָרָיו תִּהְיוּ מַקְשִׁיבִים
עִטְּרוּהוּ בְכֶתֶר יִים
עִטְּרָתְ לִי.

בְּמִצְוֹת אֵל נִתְכָּהֵן
קָרַב לְגַבֵּי דַהִינָא וְאִדְּהַן
בַּר אוֹרְיָן וּבַר אֲבָהָן.
אֲבוֹת מְנַשֶּׁה

נַאֲנִי תְּפִלָּה לָאֵל
יְשַׁמְּךָ רֹאשׁ בְּיִשְׂרָאֵל
רַב רְחוּמַאי רַב אַחַאי
בְּיָמֶיךָ יָבוֹא הַגּוֹאֵל
מִקַּבְצְאֵל בֶּן אִישׁ חַי
בֶּן דָּוִד יָבֹא לִי.
רַב חָנָא וְרַב חִסְדָּא לִי.

נא לקבל שירי החדש ואף שהוא קטן, אבל בעיניו אל יקטן, אריכות ימים לו ולמשפחתו
האל יוסיף, מאת המכבדו ומוקירו מואיל יוסף ס"ט.

פיוט

אִם אָדָם יִחְיֶה

א.
אִם אָדָם אֶלֶף שָׁנִים יִחְיֶה
יִיעַף וְיִיגַע
לְהוֹדוֹת אֵל אֱמוּנָה
עַל חַסְדּוֹ בְּכָל רֶגַע.

ב.
יָמָיו אִם כְּחוֹל יִרְבּוּן
קְצָתָם אֵין לַסֹּפֵר
אֵין לָהֶם קֵץ וְחֶשְׁבּוֹן
גַּם לֹא יוּכְלוּן סֵפֶר.

ג.
לוּ עֲצֵי יַעַר יִהְיוּ קוֹלְמוֹסִים
שָׁמַיִם גְּוִיל יִהְיוּ
יַמִּים לְדִיוֹ נַעֲשִׂים
לִכְתֹּב אוֹתָם אֵין גְּבוּל.

ד.
הֵינָם שֹׁלֹשׁ מַפְתֵּחוֹת
שֶׁל גֶּשֶׁם מֵתִים חַיָּה
בְּיָדוֹ הֵם לְקוּחוֹת.

(שמעתי פיוט זה שנים רבות מפי סבי ואבי זיע״א וכן מפי החכם הנקרא עמי משה זיע״א ואיני יודע בברור מה מקורו של זה. נכתב למנוחתם)

פסוקים לחנוכה

ע״פ מנהג יהודי מרוקו, נאמרים בעת הוצאת ס״ת — ומקורם.

א. ״נֵר לְרַגְלִי דְּבָרֶיךָ וְאוֹר לִנְתִבָתִי״ (תהלים קי״ט, ק״ה)
ב. ״נֵר ה׳ נִשְׁמַת אָדָם חוֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן״ (משלי כ, כ״ז)
ג. ״כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר״ (משלי ו, כ״ג)
ד. ״כִּי אַתָּה תָּאִיר נֵרִי, ה׳ אֱלֹהַי יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי״ תהלים י״ח, כ״ט)
ה. ״אוֹר צַדִּיקִים יִשְׂמָח וְנֵר רְשָׁעִים יִדְעָךְ״ (משלי י״ג, ט)
ו. ״אוֹר זָרוּעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה״ (תהלים צ״ז, י״א)
ז. ״וְאֹרַח צַדִּיקִים כְּאוֹר נֹגַהּ הוֹלֵךְ וָאוֹר עַד נְכוֹן הַיּוֹם״ (משלי ד, י״ח)
ח. ״קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד ה׳ עָלַיִךְ זָרָח״ (ישעיה ס, א)
ט. ״לְדָוִד ה׳ אוֹרִי וְיִשְׁעִי מִמִּי אִירָא ה׳ מָעוֹז חַיַּי מִמִּי אֶפְחָד״ (תהלים כ״ז, א)

קינה

על פטירת מרן האדמו"ר הקדוש המקובל האלקי הגאון רבי יוסף מלול זיע"א.

א. יללה וקינות אביעה, וקולי בבכי אריעה, ולבי ואל בגדי אקרעה, כי אראלים נצחו מצוקים ויעל יוסף.

ב. אזניים תצלנה משמועתו, בעת שהוא הלך למנוחתו, ממנו נעדרו חדושי תורתו, כל החכמים הסכימו לדעתו, כאשר פתר להם יוסף.

ג. מה אענה ומה אומר, על מקרה אותו יום המר, נמס לבי ובשרי ושערי סמר, בבואי אל נתיבתו והנה אין יוסף.

ד. על מותו נשמו רבים, אף כי עברו עליו מכאובים, היו יסורי אהבה המזככים ומקרבים, את האדם להיות מיוסף.

ה. חכם גדול זרע קדושים, נקי טהור כפיים כאראלים ותרשישים, בתורה חידש חידושים, את ישראל אהב יוסף.

ו. לבי לבי על פטירתו, כי בחייו לא זכיתי לראותו, אך ביום שעלתה נשמתו, וכל האנשים הובאו בית יוסף.

ז. זכיתי לנוכח להלוייתו, עם רבנים גדולים שבאו לספוד אותו, בני אחיו הרגישו במעלתו, כי יולדו על ברכי יוסף.

ח. במעשה ידו ה' ברכו, וחכמים גדולים וישרים יוצאי ירכו, בדרכיו ומדותיו המה הלכו, בכורו דוד ומנשה בן יוסף.

ט. ביתו פתוחה לרווחה היתה, ועמלי תורה הביא ביתה, במעשה ידיו ברכה שרתה, ויהי ה' את יוסף.

י. מורה צדק והוראה, כל שאלה אליו באה, נותן פירושה כשמלה נאה, כולם אומרים לכו אל יוסף.

יא. שועתי תעלה לשמי מרומים, ה' יקבל את נשמתו כריח קטורת הסמים, יצאו לקראתו מלאכי החן והרחמים, וישלח מיכאל ויקרא את יוסף.

יב. מנחם ציון וירושלים, ינחם בניו ויהיו בריאים, ויזכו לראות בשמחת בניהם הנקיים, ויתברכו בברכת בן פורת יוסף.

יג. סליחה רבותי מכם אבקש, כי לשבח הצדיק אין קץ, ושיחתי כאיסתרא בלגינא קריא קיש קיש, ואיני ראוי לשים עדות ביהוסף.

א.ד

לכבוד

מעלת ידו״ן הרה״ג הכולל כל הנשמה תהלל כמוהר״ר מנשה מלול שליט״א.
נא לקבל את מליצתי הקט לכבוד המאור הגדול מו״ר אביך האדמו״ר הקדוש המלוב״ן, נר המערב, הגאון רבי יוסף מלול זיע״א, וסליחה על הכתיבה החופזית, כי חסדך גדול עלי, ד״ש לכל המשפחה בכלל. מאת המוקירו ומכבדו.

יוסף מויאל ס״ט

א. מליצה זו יסדתי וכוננתי, על הלקח ארון הקדש, החכם השלם הדיין המצוין חסידא קדישא ופרישא, רב ועצום בישראל, אביר הרועים, כמוהר״ר רבי יוסף מלול זלה״ה. ויקונן יוסף.
ב. אנשי בינה ספדו, חיילים חיילים יראי ה׳ הקטנים עם הגדולים, על חסרון חכם מלא בתורה כקופת הרוכלים, איש צדיק תמים יושב אהלים, אהלה של תורה,וישב יוסף נ״ע.
ג. נקשה נפשי ולבבי בי סחרחר, איך משמים נפל הילל בן שחר, לכן לספוד לצ׳רה ולבכותה, תמיד אבחר על הנלקח מרן יורה דעה מנהרדעא, הזקן הכשר ויבא יוסף נ״ע.
ד. יהמו מעי, יחרד ויתר לבבי, ארן קדש חכם ארזים עדיף מנביא, תחתונים ועליונים בקשו את רבי, ונצחו את המצוקים אראלים, ויבקשו את יוסף נ״ע.
ה. דבקה תמיד נפשו, וגם אוותה בסיפרא וספרי ואגדתא ותוספתא וגם הילכתא, דייק שמעתתא כרחבה דפומבדיתא, מבין דת וטעמיה בפלפולים, ויפלפל יוסף נ״ע.
ו. ומי כמוהו פה מפיק מרגליות, שאלות ותשובות, וגם בששה סדרי משנה צופה טמונות וגלויות, לומד ומלמד, זכה וזיכה תלמידים על כל הלכה תילי תילים כך מנהגו של יוסף נ״ע.
ז. ספרא רבא, עסק תמיד בתורה לה יר־אה, הלמיד תלמידים הרבה העמיד, כולם חכמים רצויים, דבקים באלהים חיים, וילמד יוסף נ״ע.
ח. דמעות יזילו בניו ובנותיו, כי נשארו בלתו פזורים נדודים תחת היותם, נאהבים נחמדים, כנטעים בנעוריהם מגודלים,ויעזב יוסף נ״ע.

ט. בכה יבכה רש״י ורבנו תם, מי יורה דעה ומי יבין שמועתם, לתור בחכמה ולירד עד סוף דעתם, שפתותיו נוטפות מר ואהלים אלו שפתי יוסף נ״ע.

י. נחום מיאנו שני טורים, טורי אבן — אדם פיטדא וברקת, הרב מנשה מלול שליט״א והטור השני לשם שבו הרב דוד מלול שליט״א, כי נפלה עטרת מעל ראשם, בסערה השמים כי נלקח אביהם, ויעל יוסף נ״ע.

יא. יאבד יום אשר בו נגע למגן גבורים, חכם אשר הכל בו סיני ועוקר הרים, ראש הדרשנים ארי שבחבורה, נלחם בשערים את מלחמתה של תורה, ויקרא יוסף נ״ע.

יב. דיין המצויין יחיד בעירו, היה בר אבהן ובר אוריין, וזיו לו כבר בתיה כסולת נקיה, דעתו זכה וברה מבני עליה, חד או תרי בדרא, הוא יוסף נ״ע.

יג. ויגל כאבי כמספד מר כתנים מיום שמת רבי אבדה עצה מבנים, כן פסקו השקדנים, ואנשים של צורה הלא המה הדרשנים, קומי וספדי תורה, ויספוד יוסף נ״ע.

יד. דמעה מכל עין הורידו כאפיקים, איך היה לאין דגל התורה מקים, משפטים וחוקים שמר כדת כשורה צור שוכן שחקים לקח אותו לכפרה, ויקח את יוסף נ״ע.

טו. נירו יאיר רב אדא בר אהבה, קדוש ישראל במחיצת אביו ורבא, יהיה כבוד מחיצתו לעולם, הבא כל פריו יהיה קדש הלולים, וישמח יוסף נ״ע.

טז. זוכרה לו אל עלום יראתו וצדקתו, מלאכי השלום צוה יצאו לקראתו, ותהי שלימה משכורתו אתך שמורה, ושים מחיצתו עם ישני מערה, כבוד יוסף נ״ע.

יז. קדוש אין בלתך, רב טוב אשר צפנת אלהים אתך, עין לא ראתה בגן עדן שיתה, את נפשו הטהורה תשביע והיתה, את נפש יוסף בצרור החיים צרורה, נ״ע.

קינת המשורר

על דאבדין ולא משתכחין

הפותח בדמע ומשתתף בצער המשפחה, אחד מידידיו של הרב הגאון זצוק״ל. הרב אליהו כץ, רב העיר ואב״ד באר שבע.

עש״ק לסדר: ״מְנֹרַת זָהָב טָהוֹר״
שנת: ״קִרְאוּ רֵעִים מִסְפֵּד תַּאֲנִיָּה״ לפ״ק. בְּעִיר הָאֵשֶׁל תִּבָּנֶה.
סימנו ופתגמו: ״הָרַב עָלָה לְחוג שָׁמַיִם וְעַמָּעֲפֵינוּ יִזְּלוּ דֶּמַע כַּמָּיִם״

קינה

סימן: ״**מנשה מלול** זצ״ל כפול

מָרָה מָרָה אֶסְפְּדָה וְאֵילֵלָה
מִכָּל עֵינַיִם דְּמָעוֹת לְהַגִּירָה

נִלְקְחָה מֵאוֹר עָקִיבָא הַמְנוֹרָה
נִשְׁמַת הַצַּדִּיק לִמְקוֹרָהּ חָזְרָה

שָׁבָה שָׁבָה, לְמַחֲצֵבְתָּהּ הִתְקַשְׁרָה
שָׁבָה לְגִנְזֵי מְרוֹמִים בְּטָהֳרָה

הַמִּשְׁפָּחָה וְהָעִיר בְּאֵבֶל הִתְעַפְּרָה
הוֹי הוֹי, כָּתְבָה הָאוֹרָה

מִי יִתֵּן בְּפִי לְשׁוֹנִי מִלּוּל
מִסְפֵּד לְהָעִירָה לְהָרַב מָלוּל

לַקַּח מֵאִתָּנוּ הָרַב מְנַשֶּׁה
לְעוֹלָם נֶזֶר זֶה לֹא יִנָּשֶׂה

וְשִׁמְשׁוֹ שָׁקְעָה בְּעֵת צָהֳרַיִם
וַאֲחַזַתְנוּ חַלְחָלָה וּפִיק בִּרְכַּיִם

לְשָׁמַע זֹאת הַלְּבָבוֹת שְׁבוּרִים
לְהַסְפִּידוֹ אֵין דַּי אֲמָרִים

זִכְרוֹ יַזְכִּירוּ בְּאוֹר עָקִיבָא
זֶה הָרַב הִנְהִיג עֲדָתוֹ בְּאַהֲבָה

צָרָה כְּמַבְכִּירָה נֵרוֹ כָּבָה
צַדְּקָתוֹ קֶרֶן לָעוֹלָם הַבָּא

לְמָנוּחוֹת יִשְׁכַּב וְלֹא לְמַעֲצֵבָה
לְקֵץ הַיָּמִין יָקוּם לְרֹב טוּבָה,
וְעַד אָז ת.נ.צ.ב.ה.

לזכרון עולם יהיה צדיק, לע״נ מורנו ורבנו הצדיק והחסיד, איש רב פעלים, מופלג בתורה וביראה, אור פניו כאור המנורה, כמוהר״ר הרב מנשה עזריאל מלול זצוק״ל בר גדא.

קינה

סימן: **מנשה עזריאל מלול** זצ״ל

מִפִּתּוֹ וְלַחְמוֹ לָאֲבִיוֹנִים נָתָן
נָטַע בְּלֵב חֲסִידָיו אֱמוּנָה וּבִטָּחוֹן
שַׂרְשֶׂרֶת יוּחֲסִין, עִיר וְקַדִּישׁ בְּיִשְׂרָאֵל
הִרְבִּיץ תּוֹרָה בָּרַבִּים יוֹם וָלָיְלָה

עָמַד בִּגְבוּרָה מוּל בְּנֵי עַוְלָה
זֶרַע קֹדֶשׁ מִבְּנֵי עֲלִיָּה, נָאָזַר בִּגְבוּרָה
רָאָה אֶת הַנּוֹלָד בְּרֹב חָכְמָתוֹ
יָדַע אֵת כָּל אֲשֶׁר לוֹ וְאֶת בְּנֵי בֵיתוֹ
אַשְׁרֵי יַלַּדְתּוֹ וְאַשְׁרֵי חֶלְקוֹ וְגוֹרָלוֹ
לִבְנוֹ דוֹאֵב עַל הִסְתַּלְקוּתוֹ

מְמָרוֹם תְּבַקֵּשׁ לְדוֹרֵי דוֹרוֹת
לוֹ שֵׁם כְּשֵׁם הַגְּדוֹלִים
וּצְדָקָה וָחֶסֶד בְּמַעֲשָׂיו נִסְתָּרִים
לְעוֹלָם תַּעֲמֹד זְכוּתוֹ וְצִדְקָתוֹ

זֶה הַיּוֹם יי בְּשָׁבָט נִזְכֹּר וְלֹא נִשְׁכַּח
צַר וְגָגוֹן עַל פְּטִירָתוֹ וַעֲזִבָתוֹ
לָעַד נִזְכֹּר גְּדֻלָּתוֹ וּפְעֻלָּתוֹ.

הכו״ח בְּדָמַע חֲתָנוֹ
הָרַב עִמָּנוּאֵל מִשְׁעָלִי סי״ט

"אבד צדיק ואין איש שם על לב"

קינה

למרן הגאון רבי **מנשה מלול** זצוק"ל

מרא דאתרא אור עקיבא קיסרי

א.

כָּל לֵב נִתַּר, וְכָל בָּשָׂר סָמַר,
וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר,
מַה מְּאֹד שָׁדַי"י לִי הֵמַר,
עַל מוֹת צַדִּיק נָקִי כַּעֲמָר.

ב.

יְסוּרִים קָשִׁים קִבֵּל בְּשִׂמְחָה,
עַד אֲשֶׁר נִשְׁמָתוֹ הַזַּכָּה פָּרְחָה,
וּלְכָל רוֹאָיו יָגוֹן וָאֲנָחָה,
הִתְאַפָּקוּ, וְלֹא יִקְרְחוּ קָרְחָה.

ג.

בְּצַע ה' אִמְרָתוֹ וְיָדוֹ הָדָה,
וַיֵּצֵא הַקֵּצָף עַל הָעֵדָה,
עַל כִּי בַּדָּבָר אֲשֶׁר זָדָה,
סַף בַּעֲוֹנֵנוּ מְנַשֶּׁה בַּר גַּדָּא.

ד.

וַיָּבוֹא עֲזְרִיאֵל בֵּיתָה יוֹסֵף,
וּבְצֵל הָאַדְמוֹ"ר אָבִיו לְהִסְתּוֹפֵף,
חָדַל עַתָּה מִלִּהְיוֹת הוּא הַמְּאַסֵּף.
לְבֵיתוֹ וּלְמִשְׁפַּחַת בֵּית יוֹסֵף.

ה.

יְדִיד נַפְשִׁי, הָרַב מְנַשֶּׁה,
בַּת עֵינִי לֹא תִּדּוֹם וְלֹא תֶּחֱשֶׁה,
כִּי הַכְּאֵב צוֹרֵב מְאֹד וְקָשֶׁה,
כְּבִיּוֹם פְּטִירָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה.

ו.

כְּבֶ"ן שָׁנִים הָיָה בְּמוֹתוֹ,
וּכְבֶן שִׁבְעִים בְּבָקְאוּתוֹ,
מַחֲלָה אֲנוּשָׁה הֵחִישָׁה עִתּוֹ,
וַיַּעֲלוּ אֶחָיו לִקְבּוֹר אוֹתוֹ.

ז.

רַב מְנַשֶּׁה בַּר־גַּדָּא הוֹרָתוֹ,
בְּטַהֲרָה לָמַד וְלִמֵּד תּוֹרָתוֹ,
חֵן וְכָבוֹד הִנְחִיל לְבֵיתוֹ,
אַשְׁרֵי הַמָּנוֹחַ וְאַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ.

ח.

אִישׁ חֲמוּדוֹת וְרַב תְּעוּדוֹת,
נַפְשׁוֹ טָרֵם שָׂבְעָה לָךְ לְהוֹדוֹת,
הָיָה לְמִפְגָּע וַיִּתְמוֹטָטוּ הַיְסוֹדוֹת,
וַתִּלְבַּשׁ קְהִלָּתֵנוּ חֵיל וּרְעָדוֹת.

ט.

אֵיכָה צַמֶּרֶת אֶרֶז נִגְדָּעָה,
וְנַפְשׁוֹ צָרוּת לָהּ שָׂבָעָה,
פָּתְחָה הָאֲדָמָה פִּיהָ וּבָלָעָה,
עַל זֹאת עֵינִי תַּזִּיל דִּמְעָה.

י.

חוֹטֶר מִגֶּזַע יִשִׁישִׁים,
בֶּן לְשׁוּשֶׁלֶת קְדוֹשִׁים,
אֶרְאֵלִים וְתַרְשִׁישִׁים,
לֹא הִגִּיעַ אַף לַשִּׁשִּׁים.

יא.
זַכּוּ מְאֹד אוֹרְחוֹתָיו,
וּמַה רַבּוּ פְּעוּלּוֹתָיו,
צַדִּיק תָּמִים בְּנִתְיבוֹתָיו —
נִטְמָן בְּנַחֲלַת אֲבוֹתָיו.

יב.
אוֹר יְקָרוֹת מִמַּעֲלָתוֹ הוֹפִיעַ,
עֵת בָּא לְאוֹר־עֲקִיבָא וְהִגִּיעַ,
וּכְמַיִם אַדִּירִים דְּבָרָיו הִשְׁמִיעַ,
עַתָּה, נָדַם קוֹלוֹ וְאֵין מַבִּיעַ.

יג.
בְּשִׂמְחָה קִבֵּל כָּל הַנֶּגַשׁ אֵלָיו,
וּמִקּוֹרַת רוּחוֹ הֶאֱצִיל עָלָיו,
וְהִנֵּה ה' נִצָּב עָלָיו.
לְהַחֲזִיר נִשְׁמָתוֹ לָשֵׁם בְּעָלָיו.

יד.
בְּדַרְכֵי נוֹעַם הִנְחָה אֶת עַמּוֹ,
חוֹצֵב לְהָבוֹת הָיָה נְאוּמוֹ,
וְהִנֵּה קָרַב וּבָא יוֹמוֹ,
עֵת בּוֹ בְּצַע ה' אֶת זְמָמוֹ.

טו.
כְּגִבּוֹר מִלְחָמָה לַקֹּדֶשׁ נִגַּשׁ,
אֵיךְ הֻכָּה כָּעֵשֶׂב וַיִּבָּשׁ,
וְכוֹחוֹ הָרַב הָלַךְ וְנֶחְלָשׁ,
כֶּעָנִי וְאֶבְיוֹן דַּל וָרָשׁ.

טז.
תִּפְאֶרֶת בְּנֵי הָאָדָם,
אֲשֶׁר שָׂכַב וַיִּרְדָּם,
וּמִי יִתְפַּלֵּל בַּעֲדָם?
אָכֵן, לַהֶבֶל דָּמָה אָדָם.

יז.
נֶזֶר אַחִים וַעֲטֶרֶת רֵעִים,
גָּמַל חֶסֶד לַטּוֹבִים וְלָרָעִים,
וּבְמֶתֶק שְׂפָתָיו יִסֵּר וְהֵרְעִים,
הוֹי, מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים.

יח.
נַחֵם נָא לְסוֹעֲרָה עֲנִיָּה,
חוֹלָה מְדֻכָּה גַּם דְּוִיָּה,
חַזֵּק אֶת בָּנֶיהָ רַבֵּי הָתּוֹשִׁיָּה,
וּמְחֵה דִּמְעָתָם וַאֲנָחָתָם נְשִׂיָּה.

יט.
אֵל מִסְתַּתֵּר בְּשַׁפְרִיר חֶבְיוֹן,
יְנַחֵם אֲבֵלָיו בְּנֶחָמַת צִיּוֹן,
וְצֹאן מַרְעִיתוֹ יֶחֱזֶה בְּחֶזְיוֹן,
בְּבִיאַת גּוֹאֵל צֶדֶק לְעִיר צִיּוֹן.

כ.
שִׂים נָא אֵלִי כָּבוֹד מְנוּחָתוֹ,
וּבְגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן תִּתְעַדֵּן נִשְׁמָתוֹ,
וּשְׁלַח מַלְאֲכֵי הַחֶן יֵצְאוּ לְקָרָאתוֹ,
לְלַוּוֹתוֹ אֶל מְקוֹר הַחַיִּים מַחְצַבְתּוֹ.

כא.
הֵן רַב מְאֹד שָׂפַר חֶלְקֶךָּ,
לְהִקָּבֵר לְיַד הָאָדְמוֹ״ר הוֹרֶךָ,
זְכוּתְכֶם תַּעֲמֹד לָנוּ וּלְמִשְׁפַּחְתֶּךָ,
וְשָׂכַבְתָּ וְעָרְבָה לְךָ שְׁנָתֶךָ!

כב.
חֲבָל לִי מְאֹד עָלֶיךָ, יְדִיד נְעוּרִים,
יָקַרְתָּ לִי מִמַּרְגָּלִיּוֹת וּפְנִינִים יְקָרִים,
עֲצוֹתֶיךָ אֵלַי מֵעֹמֶק הַלֵּב מְסוּרִים,
גָּדוֹל צַעֲרִי יַעַן שָׂתִיתָ אֶת מֵי הַמָּרִים.

תְּהִי נַפְשׁוֹ צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם
מאת מכבדו ומוקיר זכרו
הַ־צָּבְ״י תּוּרְגְּמָן

תפילה וסגולה

יברכך ה׳ מציון עושה שמים וארץ

בן פורת יוסף בן פורת עלי עין בנות צעדה עלי שור. השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני. ליקבה״ו בינ״ו עמ״י עש״ו איבק״א יצא״י במא״י יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי ישראל שתצוה למלאכיך אלו שיבואו לבית בשק״ז ללכת עמו ויצלחו אותו בסחורתו ובמשאו ובמתנו ובעסקיו ובענייניו ובמלאכתו ובכל אשר יפנה יצליח ותשמירהו ותצליחו מכל עינא בישא ומשידין ומכל דבר רע ובכל אשר יעשה ה׳ יצליח בידו בזכות השמות הקדושים והטהורים והמלאכים הקדושים והט׳ והדרך צלח רכב על דבר אמת וענו צדק ותורך נוראות ימינך ובכח המלאכים הממונים על הימים ירמ״י או״א בכח המלאך הממונה על יום א׳ רפאל ובכח מזלו אריה ומשרתו חמה והשם שלו מאל שדי. ובכח המלאך הממונה על יום ב׳ גבריאל ובכח מזלו סרטן ומשרתו לבנה והשם שלו אהיה. ובכח המלאך הממונה על יום ג׳ סמואל ובכח מזלו טל״ה ועקרב ומשרתו מאדים והשם שלו יהוא. ובכח המלאך הממונה על יום ד׳ מיכאל ובכח מזלו תאומים ובתולה ומשרתו כוכב והשם שלו מלכיאל. ובכח המלאך הממונה על יום ה׳ צדקיאל ובכח מזלו קשת ודגים ומשרתו צדק והשם שלו יהוה. ובכח המלאך הממונה על יום ו׳ עניאל ומזלו שור ומאזנים ומשרתו נוגה והשם שלו אלהים. ובכח המלאך הממונה על יום ז׳ קפציאל ומזלו גדי ודלי ומשרתו שבתי והשם שלו אדני. ובכח אלו החותמות תתנו לנק״ז לחן ולחסד ולרחמים בעיני כל רואיו אכי״ר אנס״ו. ובזכות הרב הקדוש המלומד בניסים נר מערבי סבא דמשפטים המקובל האלהי האדמו״ר ציס״ע רבנו **יוסף מלול** זיע״א ובזכות בנו הגה״צ רבי מנשה עזריאל מלול זצוק״ל זיע״א אכי״ר.

אחר״כ לומר פרקי תהילים מזמורים: ט״ז, כ׳, כ״ג, קכ״א, ק״ל, קמ״ב, ק״נ.

סגולה לשמירה

הועתקה מכתיבת יד הרב הגדול המקובל האלהי
רבי יאודה משה פתייא זצוק"ל

לְחֹאַר וְלִיבְ יְוַהְךְ כְּלֹךְ בְּ וַיְהִי
בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה
יְהוָה וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ
מִפָּנֶיךָ וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְהוָה
רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל ס ׃
יְוַבְדְּהַוַמְקוְיוְאֹהַוּמְמְ לְקִי
יְאֶיְאוֹמְמְ כְּתַב אָנוּ לְיִכְ תַּבָּא
לְרֹתוֹ לְתִבְ כְּתַע סְמַיְ חַתְּךְ וַוַחְ
אֶעֶהָ אֶסְוְ רָאבְיְ: תְּעָאֹנְ בְּזִיכְ
עִיעִיְ עִיעַ זְקִ: ד"ה כאן

רח"ש. תמי"ף. נעורירו"ן. צדנלב"ש.
בי"ב לק"י. יב"ק. מה"ש. יל"י. הח"ש

נספחים

א. מן המקורות
ב. רשימה ביבליוגרפית
ג. מכתבי המלצה ועידוד
ד. ביוגרפיה כרונולוגית

מן המקורות

מרן הגאון הצדיק רבי אברהם ן' מלול זצוק"ל זיע"א, אב"ד ומו"צ בעיר אספי יע"א, חתם על פסקי דין בשנת תע"ב,עיין בשו"ת מצב"י ח"ב סי' נ"ד חותם שם עם עוד כמה גאונים, ועיין בס' מלכי רבנן אות א' (י"ח.).

☆

מרן הגאון הצדיק כמוהר"ר רבי יוסף מלול זצוק"ל זיע"א, מחכמי העיר סאלי יע"א, חי במאה החמישית, וכן כתב בספר מלכי רבנן וז"ל: "ראיתי עלה א' כ"י ישן והוא שאלה לרבני פאס מו"ה שמואל הצרפתי ומוהריב"ע ומוהר"ר יעב"ץ זצוק"ל זיע"א וחתום בה החכם הנ"ז כהה"ר יוסף מלול זצוק"ל, וחתום עימו חותם ראשון מו"ה שלמה ן' יעקב (לא ידעתי חניכתו כי לרוב יושנה נמחית ואינה ניכרת), עוד ראיתיו חותם עם מוהר"ר אברהם ן' מוסא זצוק"ל ומוהר"ר שלם אבן צור זצוק"ל במכתב א' ששלחו למוהר"ר יעב"ץ זצוק"ל . ע"ש.

☆

מרן הגאון כמוהר"ר רבי יצחק מלול זצוק"ל זיע"א, ידיע איקוראן ז"ל, מחכמי וגאוני העיר רבאט יע"א, מצאנוהו חי בש' תקע"ד. ס' מלכי רבנן.

☆

תעודה משנת תרכ"ו, קהל קדוש העיר לקצר יע"א, חתומים שלם מילול, אליהו ן' מילול, מס' מילול. עיין מקורות ותעודות ס' קהלת צפרו ח"א, תעודה 218.

☆

תעודה משנת תר"ל, מכתב מהגה"ג רבי אליהו ן' הרוש ס"ט, לה"ר שמעון אפרייאט המשכיל ונבון, מזכיר את הר' ברהם מלול,ע"ש מקורות ותעודות בס' קהלת צפרו ח"א, תעודה 192.

☆

עמוד ההוראה רבינו אשר בר יחיאל (הרא"ש) זצוק"ל, אשר נולד באשכנז ודרכה רגלו על אדמת ספרד מקום תפארת התורה אשר נתווסדה שם ע"י הגאונים ארזי הלבנון אדירי התורה מימי רבי שמואל הנגיד תלמיד רבינו חנוך ורבי יהודה חיוג, ומפני צרות ורדיפות המושלים הוכרח רבינו הרא"ש לעזוב את אשכנז הוא ובנו רבינו יעקב בעל הטורים ובשנת האי' ס"ב (1302) עבר כדרכו על העיר ברצלונה, ונפגש עם רבנו שלמה בן אדרת (הרשב"א) זצוק"ל, ועסקו שם בלימוד תורה כשבוע ימים, ומשם עבר לטולדו ונתקבל שם ע"י הקהילה בכבוד גדול, ע"פ מכתב המלצה מהרשב"א זצ"ל, שם הרביץ תורה בישיבות, תקן תקנות, והעמיד תלמידי תלמידים הרבה, ובשו"ת הרא"ש, שו"ע אבה"ע, הביא תשובה על שאלה שנשאל מאת הר' מכלוף ן' מלול זצ"ל, בדיני גיטין ע"ש.

☆

הבאתי כאן רק מעט מן המקורות, בגדר מעט המעיד על המרובה. בע"ה אנו נפרסם את יתר המקורות, עם מגילת יוחסין מפורטת, עם גמר הכנתם לדפוס בקרוב.

רשימה ביבליוגרפית

רשימת הספרים החשובים אשר חלקם ראה אור עולם וחלקם עדיין בכתבי היד.

ספר "יד יוסף", חידושים פירושים ודרשות על התורה, מאמרים שונים בחכמה ובמוסר, דינים נחוצים, הלכות ומנהגים, חיברו מוהר"ר הגאון המקובל האלקי רבי דוד מלול שליט"א מרא דאתרא ואב"ד ירוחם, כשמו י"ד כחשבון דו"ד וכשם אביו האדמו"ר הקדוש זיע"א, נדפס בהוצאה ראשונה בעיה"ק ירושלים תובב"א שנת תדש"מ.

☆

ספר "צפוני יוסף", תולדותיו ומעשיות נוראות צפונות ונפלאות, מעשה ניסים לאדמו"ר הקדוש המלומד בניסים, המקובל האלקי, סבא דמשפטים נר מערבי הגאון רבי יוסף מלול זצוק"ל זיע"א, נדפס בפעם הראשונה בעיר בני ברק, שנת תדש"מ.

☆

ספר "ויצבור יוסף" חידושים ופירושים עה"ת על דרך הפרד"ס, חיברו מו"ה האדמו"ר הקדוש המקובל האלקי רשכבה"ג נר המערב הגאון רבי יוסף מלול זיע"א, עדיין בכת"י ישן. עורך ומכין לדפוס, בנו הגאון הצדיק המקובל רבי דוד מלול שליט"א מרא דאתרא ואב"ד ירוחם.

☆

ספר "שופריה דיוסף" חיברו האדמו"ר הקדוש המלוב"ן המקובל האלקי הגאון רבי יוסף מלול זיע"א, שו"ת ופסקי דינים והלכות על ד' חלקי השו"ע, עדיין בכ"י ישן. בהכנה לדפוס.

☆

ספר "עדות ביהוסף" למרן האדמו"ר רשכבה"ג ציס"ע הגאון רבי יוסף מלול זצוק"ל זיע"א פירושים וחידושים עה"ת ע"ד הפרד"ס, עדיין בכתב יד.

☆

ספר "אלפי מנשה" חידושים ופירושים על התורה ונ"ך, אוצר מאמרים ודרשות, דברי הגות ומחשבה, לאירועים ולזמנים שונים של הכלל ושל הפרט. חיברו מרן הגאון הצדיק רבי מנשה עזריאל מלול זצוק"ל זיע"א, מרא דאתרא אב"ד ור"מ קיסרי' אור עקיבא. בהכנה לדפוס.

☆

ספר "אור מנשה" עיונים בדרכו הנהגותיו ופעלו, תולדות וזכרונות ימי חייו של מרן הגאון הצדיק רבי מנשה עזריאל מלול זצוק"ל זיע"א, חיברו הרב אליהו שמעון מלול נדפס לראשונה בעיה"ק ירושלים ת"ו, שנת תשמ"ה.

☆

ספר "אוצר המכתבים" למרן הגאון הצדיק רבי מנשה עזריאל מלול זצוק"ל זיע"א, ובו מכתבים שונים, אגרות קודש, מקורות ותעודות שונים, מארץ מרוקו וארץ ישראל, עדיין בכת"י.

ספר "אמרי אש" שו"ת על ד' חלקי השו"ע, ובירור סוגיות שונות ועניינים בש"ס בבלי וירושלמי חיברו הרב אליהו שמעון מלול בן הגאון הרמ"ע זצוק"ל, הרב הראשי וראב"ד לק"ק מדינת בוליביא יע"א אמריקה הלטינית, עדיין בכ"י.

☆

כ"כ בידי המשפחה הי"ו, עוד כתבי יד רבים ואחרים, על כל מקצועות התורה, ואני תפילה לבורא עולם שיזכנו לראות את כל הספרים בהוצאתם לאור עולם, ובביאת ג"צ בב"א.

המלצות ומכתבי עידוד

למורנו הרב זצוק״ל על שאיפתו והשתדלותו בהקמת עולה של תורה בקיסרין, ולהחזרת העטרה ליושנה. בכך הניח יסודות לבאים אחריו.

הראשון לציון, הרב הראשי לישראל
ב״ה. ירושלים,
י״ד בתשרי התשל״ג

אל הרבנים,
ראשי הקהל ונדיבי עם בכל אתר ואתר, השם עליהם יחיו.

הרה״ג הרב מנשה מלול שליט״א רבה של אור עקיבא, רחש לבו דבר טוב להקים ישיבה ופנימיה לילדי אור עקיבא ולידה גם כולל אברכים.
חשיבות מיוחדת נודעת לתכנית זו יען כי עיירה זו המאכלסת בתוכה כ־8000 נפש כ״י מצויים בתוכה רבים הנחשבים למקרי סעד, וסכנה גדולה מרחפת לעתידם החינוכי של ילדי המקום. המצב הכלכלי של העיירה דחף רבים מילדי המקום לזרועות הרחוב והנוער מתרחק מאור התורה, דבר העלול לגרום חלילה להתמוטטות רוחנית.
לפיכך, מה טוב צפון ביוזמתו החשובה והמבורכת של הרב מלול שליט״א, אשר חש בכובד אחריותו כרב המקום וכאפוטרופוס עליו ואזר כגבר חלציו לעשות כל אשר ניתן לעשות כדילהציל את ילדי עירו לחזקם ולקרבם לאור התורה ומצוותיה אשר רק הם ערובה להציל את עתידם הרוחני.
הרב מנשה מלול שליט״א ידוע כאחד מהרבנים היותר פעילים בארץ הממלא את תפקידיו במסירות רבה ושמעו יצא גם מחוץ לתחום מקומו. ראוי עתה לסייע בידו כדי שיצליח גם במשימתו החדשה אשר לשם הגשמתה צריך ממון רב.
הנני קורא, איפוא, אליכם להיות לו לאחיעזר ולאחיסמך ובזכות מצוה גדולה זו יצליחכם השם בכל מעשי ידיכם ובכל אשר תפנו תשכילו ותצליחו.

יצחק נסים
הראשון לציון
הרב הראשי לישראל

הרבנות הראשית לתל אביב יפו והמחוז

ב״ה, יום ט״ז מרחשון תשל״ג

לכל מאן דבעי!

הרה״ג רב פעלים לתורה מוהר״ר מנשה מלול שליט״א, רבה של אור עקיבא, מתכן הקמת ישיבה ופנימיה לבני הנוער במקום, ולידה כולל לאברכים להרבצת תורה ויראת שמים.

אני רואה חשיבות מיוחדת בהקמת מוסדות אלו באור עקיבא, באשר המקום מוזנח מבחינה חינוכית ורוחנית, והוא מאוכלס ע״י עולים חדשים, מבני עדות המזרח, מגרוזיה ומארצות אירופה.

אני תקוה שהישיבה והכולל לכשיפתחו ויתרבו בהם התלמידים, יתרמו רבות להעלאת הרמה הרוחנית בקרב הנוער, ויקרבם לערכי התורה ומצוות. עלינו לעשות רבות למען חינוכם של ילדי ישראל אלה. ואפריון נמטייה לכבי הרב מלול על פעילותו הרבה למען מפעל חינוכי חשוב זה, הנושא בקרבו ברכה מרובה.מצוה רבה יקיים כל מי שיבוא לעזרתו ויחזק את ידיו בהגשמת תכניותיו להגדיל תורה ולהאדירה.

☆ ☆
☆

כ״כ בידי המשפחה הי״ו, עוד מכתבים רבים והמלצות עידוד שנכתבו לרמ״ע זיע״א, על שאיפתו והשתדלותו בהקמת עולה של תורה בקיסרי ולהחזרת העטרה ליושנה. אשר יפורסמו בע״ה במקומם בספר ״אוצר המכתבים״ לרמ״ע זיע״א. בכך הניח יסודות לבאים אחריו.

☆ ☆
☆

להלן קטעי עיתונים המדברים בעד עצמם.

מודעה רבה לאורייתא

אנו שמחים להודיע שבקרוב אי"ה יפתח

כולל אברכים באור עקיבא

מספר המקומות מצומצם וכל הקודם זכה
(תנאים טובים)

לפנות בכתב **להרב מלול רב מקומי באור־עקיבא.**

הרב מנשה מלול

רב המקום ויו"ר המועצה הדתית אור עקיבא

עיתון "המודיע" יום ו' עש"ק פ' בראשית כ"ח תשרי תשל"ג

מודעה רבה לאורייתא

אנו שמחים להודיע כי בקרוב יפתח אי"ה

כולל אברכים באור־עקיבא

(תנאים טובים)

אברכים המעוניינים להתקבל יפנו בכתב לפי הכתובת:
הרב מנשה מלול, אור־עקיבא

הרב מלול — רב המקום
ויו"ר המועצה הדתית
אור־עקיבא

עיתון "שערים" יום ג' מרחשון תשל"ג

מודעה רבא לאורייתא

אנו שמחים להודיע שבקרוב אי"ה ייפתח

כולל אברכים

באור עקיבא (בתנאים טובים)
לפנות בכתב להרב מלול, אור עקיבא.

הרב מנשה מלול
רב מקומי ויו"ר המועצה
הדתית אור עקיבא

עיתון "הצפה" יום כ"ז תשרי תשל"ג

ביוגרפיה כרונולוגית

של חיי מורנו הרמ״ע זצ״ל

תרפ״ח	1928	לידת הרמ״ע בבני מלאל, מרוקו
תרצ״א	1931	בחדר תשב״ר באייתעטאב, מרוקו
תרצ״ד	1934	בת״ת וישיבה בבני מלאל
תרצ״ט	1939	בישיבה הקדושה בעיר מקנאס
תש״ה	1945	מוסמך לרבנות ולהוראה ע״י גאוני מקנאס
תש״ה	1945	ממשיך לימודו בעיר מראקש
תש״ו	1946	בברית הנישואין
תש״ז	1947	מוסמך בהורמנא ע״י גאוני מראקש
תש״ח	1948	ר״מ בישיבת אוצר התורה בעיר קזבלנקה
תש״ט	1949	התחיל בעבודתו הרבנית בקזבלנקה ובערי השדה
תשי״ב	1952	השתלמות פדגוגית בקזבלנקה, למורי צפון אפריקה
תשי״ג	1953	בג׳נבה, שויצריה
תשטי״ז	1955	מוסמך ע״י גאוני העיר רבאט
תשי״ז	1956	בעיר טנג׳יר
תשי״ח	1957	עלית אביו האדמו״ר לארץ ישראל
תשי״ט	1958	מבקר בקהילות ג׳יברלטר ומלגה, ספרד
תשי״ט	1959	מבקר בקהילות מרסיליה ניס ופריס, צרפת
תשי״ט	1959	ג׳ באלול, עליתו לארץ ישראל
תש״ך	1960	נבחר לכהונת הרבנות בקיסרי, אור עקיבא
תש״ך	1960	פטירת אמו הרבנית רובידה גדדא ע״ה
תשכ״א	1961	נבחר כראש המועצה הדתית
תשכ״א	1961	נבחר כחבר בארגון הרבנים הספרדים
תשכ״א	1961	פעל ליסד ולבסס מוסדות דת בקיסרי, אור עקיבא
		יסד את חברת חסד ואמת
		יסד מפעלי ת״ת לילדים ולנוער
		יסד את מפעל קימחא דפיסחא
		יסד חברת תהלים משניות וזהר
		פעל לבניית העירוב מסביב לעיר
תשכ״ב	1962	מסעי התעוררות בישובי הגליל העליון
תשכ״ג	1963	לוחם במיסיון
תשכ״ח	1968	כבה נר מערבי, פטירת אביו האדמו״ר זיע״א

תשכ״ח	1968	מיסד את אגודת בית יוסף, לבניית ביהכנ״ס המרכזי ע״ש אביו האדמו״ר זיע״א
תשכ״ח	1968	התחיל בעריכת הספר צפוני יוסף, בסיוע הגר״א כפיר שליט״א
תשכ״ח	1968	פעל לבניית הבנין על קבר אביו זיע״א
תשכ״ט	1969	ארגון וסדור כתבי היד של אביו זיע״א
תשל״ג	1972	פעל להקמת ישיבה וכולל אברכים בישוב, במטרה להחזיר את העטרה ליושנה.
תשל״ד	1973	פעל לכתיבת ס״ת לע״נ הגאון רבי יהודה מלול זיע״א
תשל״ז	1977	נתמנה לדיינות כחבר בבית דין אזורי
תשל״ט	1979	התחלת עריכת ספרו ״אלפי מנשה״
תש״מ	1980	י׳ שבט, נפטר בירושלים בביה״ח הדסה נטמן בנתיבות ליד קבר אביו הקדוש זיע״א

זכרה ה׳ לטובים

את כל אותם חברי המועצה הדתית, והמקומית וכן את כל אותם גבאי בתי הכנסת בישוב אור עקיבא, וכן כל אותם הידידים והחברים בישוב אשר עמדו לימין מרן הרב המרא דאתרא זצ״ל, בשיתוף הפעולה, ובכל פעולותיו הברוכות, להגדיל תורה ולהאדירה, בכל שנות כהונתו — ה׳ יאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים, ושיזכו לראות בנים ובני בנים העוסקים בתורה במצוות וביר״ש, ושיתמלאו כל משאלות ליבם לטובה, ויתברכו מפי עליון.

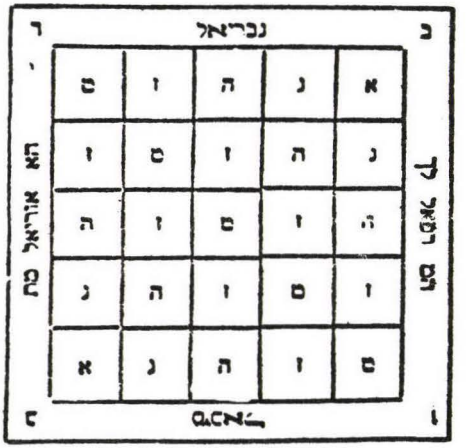
ובכלל הברכות יתברך רבי יהודה אזולאי שליט״א, מנהל ביה״ס הדתי בעיירה נתיבות יע״א, אשר עמד בראש אגודת בית יוסף, וטיפל שנים רבות בסעודת ההילולה המסורתית ע״ש האדמו״ר רבי יוסף מלול זיע״א לשם שמים, וסייע רבות למרן הרב אבא זצ״ל יה״ר שזכות הצדיקים יעמדו לו ולמשפחתו בבריאות הגוף ובמילוי כל משאלות לבו לטובה עד ביאת ג״צ אכי״ר.

קטיע

משם מהרחיז זל

לשטיוה בבל דבר רע בר מינן

ומשם ור' תחסד מוריש שרעבי זל

רצילני נא סיד אחי

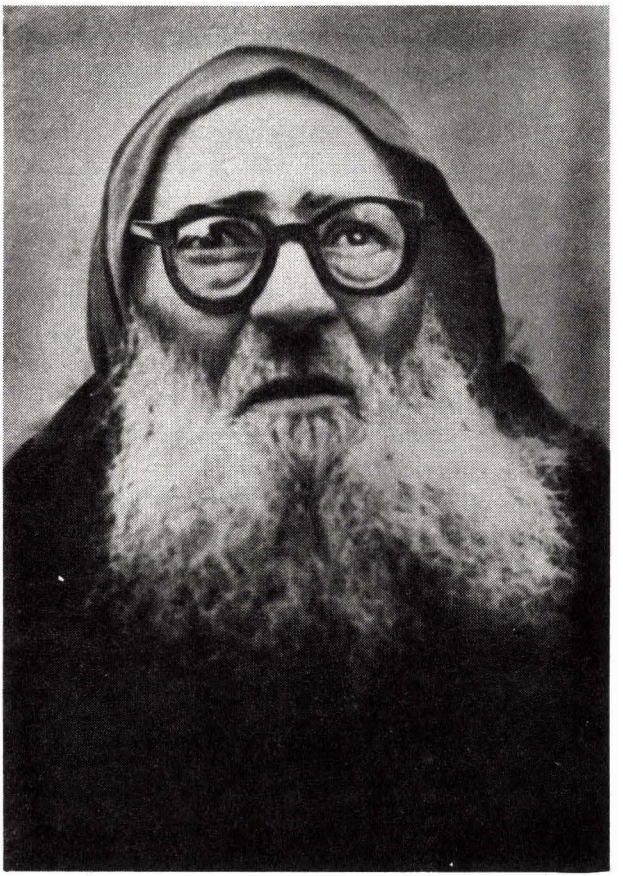
סיד עשו

קלי כיבס

לי ישועתך קויתי יהוה

לקי סכבי

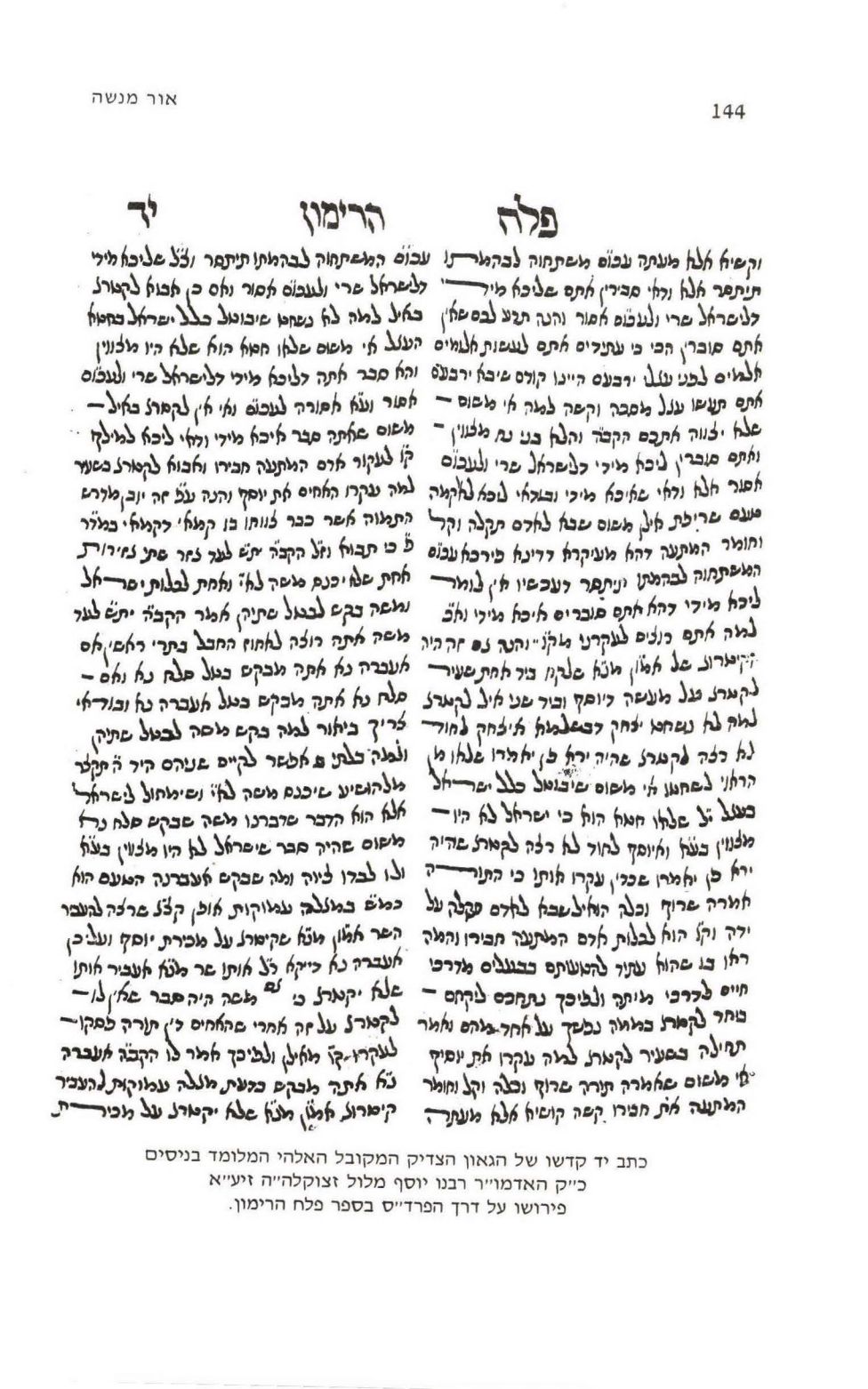
קובץ צילומים ותמונות

הגאון האדיר נר המערבי סבא דמשפטים המקובל האלהי המלומד בניסים ציס״ע כ״ק
האדמו״ר
עט״ר רבנו יוסף מלול זצוק״ל זיע״א

יומם ולילה לא פסקא גירסא מפומיה.

פלח הרימון יד

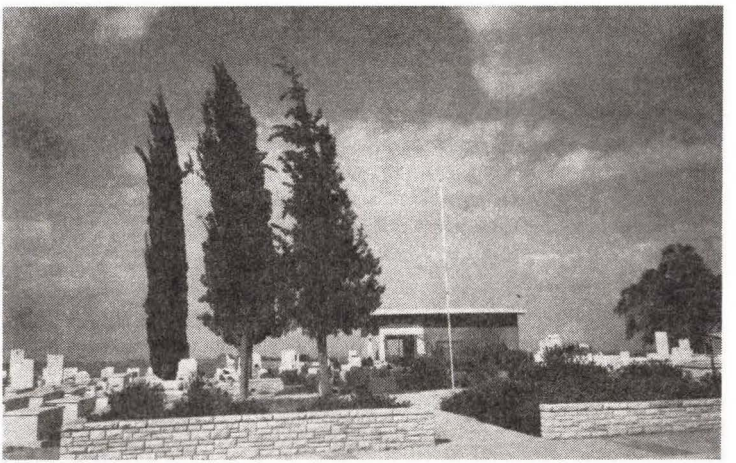
כתב יד קדשו של הגאון הצדיק המקובל האלהי המלומד בניסים
כ"ק האדמו"ר רבנו יוסף מלול זצוקללה"ה זיע"א
פירושו על דרך הפרד"ס בספר פלח הרימון.

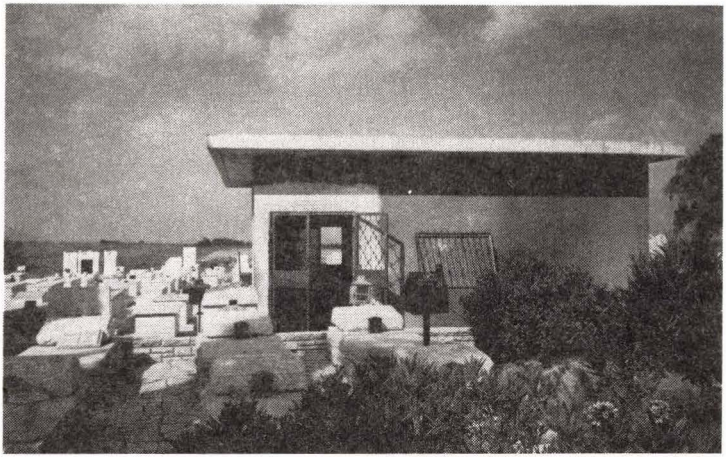
כתב יד קדשו של הגאון האדיר כ"ק האדמו"ר זיע"א מתוך אוצר השו"ת על ד' חלקי השו"ע הספרים עומדים לראות אור בקרוב בעה"ת.

מקום בו צמחו ישועות רבות ונפלאות למתפללים בו
קברי הצדיקים אב ובנו זיע"א.

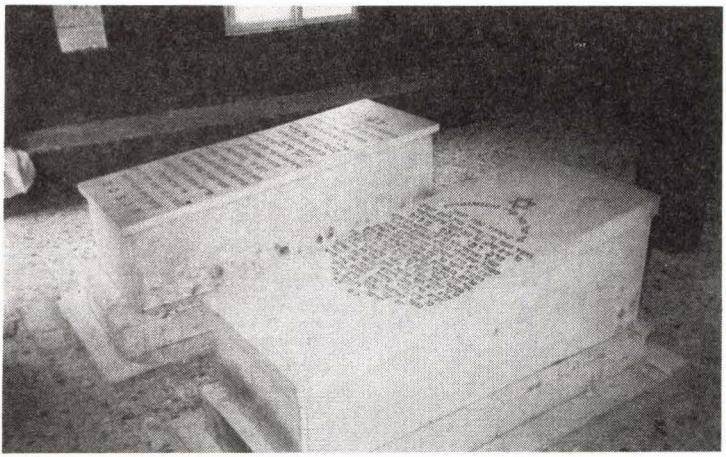

האהל על קברי הצדיקים והנוף שמסביב (מבט כללי).

שער הכניסה והחצר שמסביב לבנין הקברים.

ציון קברי הצדיקים אב ובנו זיע״א (מבט מבפנים).

הבניה טרם הסתיימה מאז פטירתו של כ״ק האדמו״ר הגר״י זיע״א, מחוסר אמצעים כספיים. ע״פ התכנית המקורית, יש בסיס לבניית כיפה על הבנין בו נמצאים הקברים ובניית מקום מיוחד להדלקת הנרות מבחוץ.

"אור מנשה"

ספריה תורנית מרכזית

ע"ש ולע"נ הגאון הצדיק

רבי **מנשה עזריאל מלול** זצוק"ל

מרא דאתרא אור עקיבא

— – —

שלט הספריה התורנית (בביהכנ"ס וביהמ"ד)
בישובים קיסרי אור עקיבא ונתיבות.

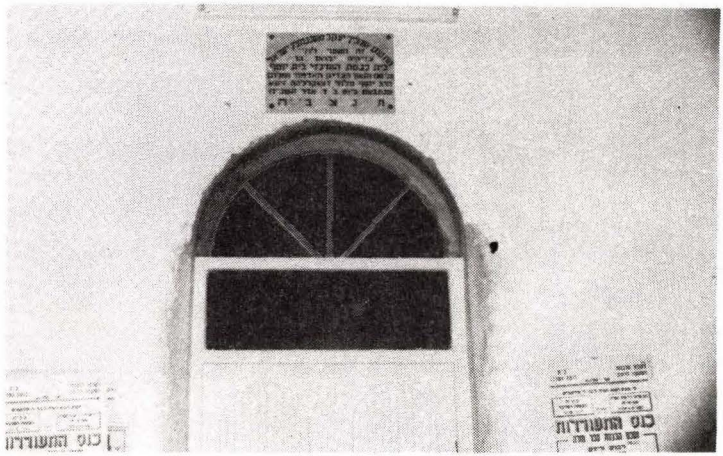

הכניסה לרחוב הרב מלול ע"ש הרמ"ע זיע"א אור עקיבא

מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל

ביהכנ"ס המרכזי "בית יוסף" ע"ש הגר"י מלול זיע"א (מראה כללי מבחוץ)

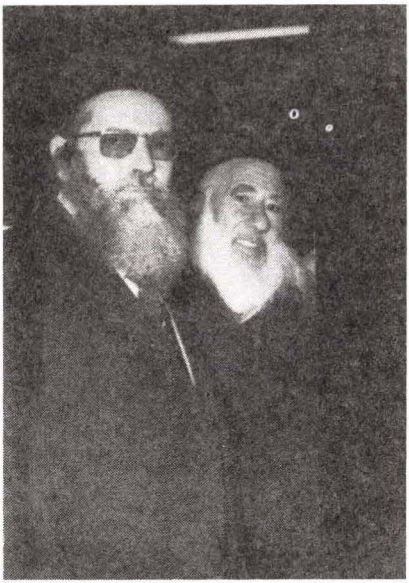
השלט בכניסה לבנין ביהכנ"ס "בית יוסף" אור עקיבא.

כתות היסוד הראשונות של ת״ת לילדים ונוער ״חסד לאברהם״ אשר נוסדו ע״י הרמ״ע זיע״א בשנת תשכ״א ובנשיאות כ״ק האדמו״ר מסקולען שליט״א.

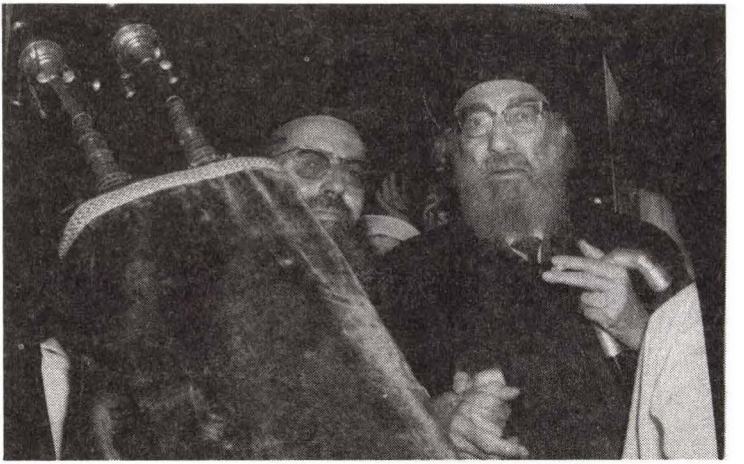
באחת מכתות הת״ת עם הגה״צ רבי לוי יצחק שטיינמץ זיע״א המיוחס בקשר משפחתי לצדיק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זיע״א והוא נקרא על שמו זיע״א.

עם גיסו יבדלח״א הגה״צ רבי רפאל אברזל שליט״א.

עם הגאון האדיר יבדלח״א רבי יצחק מילול שליט״א ראש ישיבת ״יד שלמה״ אשדוד ע״ש הגר״ש מלול זיע״א.

יד ביד עם הגר״י אבוחצירא (הבבא חאקי) זיע״א בטכס הכנסת ס״ת עתיק שהגיע מגלות מרוקו ומסע התעוררות לתשובה בישוב.

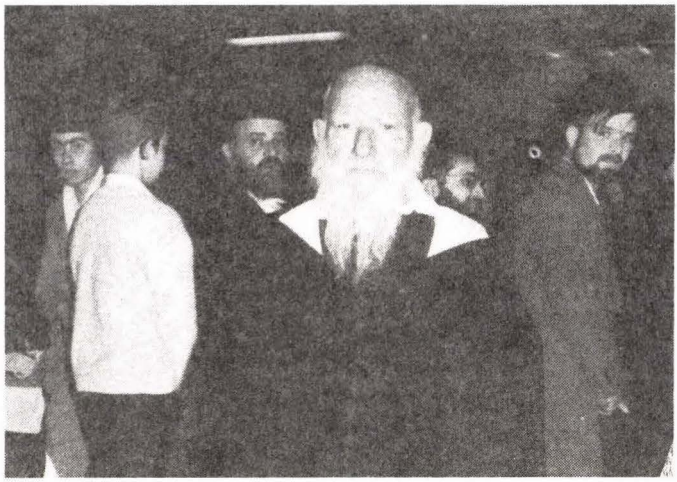

הגאון הצדיק נר המערבי סבא דמשפטים המקובל האלהי המלומד בניסים **ציס**״ע כ״ק
האדמו״ר **עט״ר רבנו שלמה מלול זצוק״ל זיע״א**
(אחיו של הגר״י מלול זיע״א).

ציור זה ע"ג זכוכית (צבעוני במקור) נעשה ע"י תלמידי ישיבת בית שמואל חדרה, כתה י"א מחזור שנת תש"מ, שנה כו נפטר הרמ"ע זיע"א בהוקרה כביטוי ושאיפה לתכניותיו הרבות.

רבי עיוש מלכא זצ"ל.

זכר צדיקים לברכה, לחיי העולם הבא. אמן כן יהי רצון, ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

CONTENTS

1. The Mellul Family, Monography and Biography from the Spanish period to the present time.
2. The great Zadik and Gaon, Grand Rabbi of Aitatab Morocco.
3. The Background — Times have changed — Study — Education and concept of life — Skill and capacity for action.
4. Methodology in his exegesis of the Babylonian Talmud — the Renewing of the Talmud — A new method — The power of this method — The Approach.
5. The history of the Jews of the Community of Or Akiva Caesarea, from the Talmudic period to the presnt time.
6. Their economic, social, political, and religious status.
7. The events marking their life, the activities, memoirs, and customs in their daily life.
8. Their public religious activities in the code of laws and in their Torah Commentary.
9. Sabbath and the Holidays.
10. Founder of Congregation Beth Yosef & Yeshiva, President oi the Orthodox Union of Or Akiva Caesarea and Head of religious courts.
11. Religious Poems, Songs and Dirges.
12. Bibliography.

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

©
Copyright 1985
Printed in Jerusalem, Israel

OR MENASHE

A study of his ways, customs, and deeds; his background and memoirs, a biography and portrait of the great Zadik and Gaon, Rabbi Menashe Azriel Mellul, zt"l. the chief rabbi of Or-Akiva, Caesarea, and head of the religious courts.

by
Rabbi Simon Eliyahu Mellul

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

Jerusalem 1985
Yad Harav Mellul Press • Or Menashe Institute